

Vapaus ja veljeys vai viha ja pelko?

Suomalaisvapaaehtoisten lähtömotiivit Viron vapaussotaan vuosina 1918–1920

Henri Rantanen

Helsingin yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Filosofian, historian, kulttuurin
ja taiteiden tutkimuksen laitos

Pro gradu -tutkielma

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Henri Rantanen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vapaus ja veljeys vai viha ja pelko? Suomalaisvapaaehtoisten lähtömotiivit Viron vapaussotaan vuosina 1918–1920			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu tutkielma	Aika – Datum – Month and year 05.2018	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 75	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Pro gradu tutkielman tavoitteena oli selvittää suomalaisten vapaaehtoisten lähtömotiiveja Viron vapaussotaan vuosina 1918–1920. Aihetta on tutkittu aikaisemmin mutta aikaisempi tutkimus on kaivannut lisäselvitystä. Kysymystä lähestyttiin aikaisempaa laajemmassa viitekehyksessä ja tämä tutkimus osallistuu osaltaan kansainväliseen keskusteluun ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä väkivallasta Euroopassa.</p> <p>Tutkimus on kvalitatiivinen ja sen pääasiallisena lähdeaineistona toimi sotaan lähteneiden tuottama kirjallinen aineisto kuten kirjeet, päiväkirjat ja muistelmat. Aikaisemman tutkimuksen väittämät toimivat tämän tutkimuksen oletamina ja tarkentavina tutkimuskysymyksinä. Aineistoa on tarkasteltu lähdekriittisesti ja tutkimuskysymykset on esitetty historiallisessa kontekstissa. Tutkimussuuntauksena on uusi sotahistoria ja näkökulmana yksilön kokemus ulkomaille sotimaan lähdöstä.</p> <p>Tämä tutkimus tuo esiin, kuinka vapaaehtoisista koostuvat joukot muodostettiin ja millaista värväystoimintaa harjoitettiin. Toiminta oli tehokasta ja halukkaita ilmoittautui ennakoitua enemmän. Monet lähtijöistä olivat huomattavan nuoria ja heihin kohdistui aatteellista valistustoimintaa. Tutkimuksesta käy lisäksi ilmi, että Viron vapaussotaan osallistui Suomessa värvätyiden lisäksi 1300 suomalaista Neuvosto-Venäjän punaisen armeijan mukana. Heidän osuuttaan on tutkittu vähän ja tämä tutkimus osoittaa tutkimuksen lisätarpeen heidän osaltaan.</p> <p>Viroon lähteneiden motiivit vaihtelivat ja lähtöpäätökseen vaikuttivat monet tekijät. Yleisin lähtömotiivi oli halu auttaa. Virolaiset koettiin veljeskansana jota pelätty bolshevismi uhkasi. Tästä tutkimuksesta käy lisäksi ilmi, että taloudelliset syyt olivat aikaisemmin oletettua yleisempiä. Venäläisiin kohdistunut viha ei ollut lähtöpäätöstä tehdessä niin merkittävä syy, kuin aikaisemmin on oletettu. Seikkailunhaluisuutta esiintyi runsaasti ja tulos vahvistaa aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Tutkimus esittää uuden hypoteesin jatkotutkimusta varten: Autotelinen toiminta saattaa selittää joidenkin useisiin sotiin vapaaehtoisesti lähteneiden vaikuttimia.</p> <p>Tutkimus voi toimia tapaustutkimuksena tutkittaessa laajemmin suomalaisten lähtömotiiveja ulkomaalaisiin konflikteihin ja/tai tutkittaessa ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Euroopan väkivaltaisuuksia.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Viron vapaussota, vapaaehtoiset, sotilaat, lähtömotiivit, motiivit, puolisoitilaallinen, propaganda			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Sähköisenä Helsingin yliopiston kirjastoissa.			
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	2
1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	2
1.2 Tutkimuksessa käytetyt lähteet, metodi ja tutkimustraditio	7
1.3 Suomalaisvapaaehtoiset tutkimustraditiona	10
1.4 Puolisotilaalliset joukot Euroopassa 1918–1920	17
2. Viron vapaussotaan osallistuneiden joukot	23
2.1 Neuvosto-Venäjän punainen armeija	23
2.2 Viron armeija	27
2.3 Pohjoismaalaiset vapaaehtoiset	30
3. Suomalaisvapaaehtoiset	34
3.1 Värväys- ja tiedotustoiminta	34
3.2 Palvelukseen halukkaat	38
3.3 Ilmoittautuneiden asema ja tausta	44
3.4 Osallistuminen Viron vapaussotaan	47
4. Motiivit	55
4.1 Motiiveista ja kysymyksen asettelusta	55
4.2 Auttamisenhalu	57
4.3 Seikkailunhalu	59
4.4 Aatteelliset syyt	61
4.5 Ryssänviha ja kosto	62
4.6 Taloudelliset syyt	66
4.7 Muut syyt	68
5. Johtopäätökset	72

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

”Jättiläisten sota on ohi. Pygmien sodat ovat alkaneet”
Winston Churchill, 1919¹

Churchillin sanat viittaavat siihen, että aseellinen väkivalta ei loppunut ensimmäisen maailmansodan päättymiseen, vaan sota muuttui useiksi ympäri Eurooppaa käydyiksi aseellisiksi konflikteiksi. ”Suuren sodan”² eli ensimmäisen maailmansodan seurauksena Eurooppaan syntyi joukko pieniä itsenäisiä valtioita sodan raunioittamien suurvaltojen aikaisemmin hallitsemille alueille. Näiden maiden alueelliset rajat olivat häilyviä ja niiden yhteiskuntarakenteet ja hallinto olivat vasta muodostumassa. Poliittiset ideologiat olivat murroksessa ja sota oli romahduttanut talouden. Sota, taudit ja niitä seurannut kärsimys olivat aiheuttaneet valtavia tappiota suurvaltojen kansallisille armeijoille ja siviiliväestölle. Luultiin, että tuon sodan aiheuttamat kärsimykset olisivat loppettaneet kaikki sodat. Sotien loppumisen sijaan aseellisten konfliktien osapuoliksi muodostuivat osittain siviileistä koostuvat puolisotilaalliset joukot. Kysymys, mistä tämänkaltaisen osaksi siviiliväestön harjoittama väkivalta kumpusi, askarruttaa monia. Oliko kyse yhteiskunnan raaistumisesta maailmansodan seurauksena, vai mikä sai usein vain teini-ikäiset tytöt ja pojat sekä jo useissa taisteluissa karaistuneet veteraanit tarttumaan aseisiin?³

*”Ei meidän tarvitse olla mitään sodan jättiläisiä eikä verta janoavia ihmispetoja, vaan rauhaa rakastavia vapaustaistelijoita, jotka muistaen oman hätämme, oman tuskaisen tilamme, kuulemme veljesveren avunhuudot maailman myrskyn viimeisistä mainingeista.”*⁴
J.E. Sainio, 1919

Näin, kuin viitaten Churchillin sanoihin ja vastaten allekirjoittaneen pohdiskeluun, kirjoitti kirjailija ja jääkäri Johan Sainio. Hän oli yksi tuhansista suomalaisista, jotka osallistuivat vapaaehtoisesti Viron vapaussotaan talvella 1918–1919. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selventää käsitystämme näiden Viron vapaussotaan osallistuneiden vapaaehtoisten vaikuttamista. Kiinnostukseni aiheeseen heräsi luettuani Sven Engblomin Virosta tammikuussa 1919 lähettämiä kirjeitä äidilleen. Narvan taisteluista seuranneena

¹ Gerwarth & Horne 2013 s.15.

² Aikalaiset kutsuivat usein ensimmäistä maailmansotaa suureksi sodaksi. Luonnollisesti sotaa ei kutsuttu ”ensimmäiseksi maailmansodaksi”, etenäkään järjestysnumerolla höystettynä.

³ Osin idealinaa teoksesta Gerwarth & Horne 2013.

⁴ Sainio 1919 s.6.

päivänä hän kirjoitti, että kaikki viholliset olivat olleet suomalaisia punaisia. Engblom lisäsi, että kaikki viholliset tapettiin ja virolaiset ovat nyt vapaita. Kirjettä kirjoittaessaan Sven Engblom oli 17-vuotias. Kaikkiaan Suomesta Viron vapaussotaan vapaaehtoisina lähteneitä oli yli 3700⁵ ja heidän joukoissaan oli ainakin yksi nainen. Yli puolet lähteneistä oli alle 20-vuotiaita, nuorin lieene ollut 12-vuotias poika. Tuhansien nuorten, pitkälti siviilitaustaisten henkilöiden osallistuminen vapaaehtoisesti ulkomailla käytävään aseelliseen konfliktiin puhuttelee ihmisiä ja on tutkimisen arvoista.

Tärkein tutkimuskysymys on: **Miksi osallistuit Viron vapaussotaan?** Sotaan osallistuneet ovat edesmenneitä, joten tutkimuskysymykseen vastataan heidän tuottamiinsa ja jälkeensä jättämistä lähteistä, joita tulkitaan historian tutkimuksen metodein. Osallistuneet ovat aikanaan tuottaneet muun muassa lukuisia kirjeitä, päiväkirjoja ja muistelmia. Suomesta käsin toiminta oli hyvin organisoitua ja poliittisesti hyväksyttyä, joten siltä osin se on hyvin arkistoitu Viron avustamisen päätoimikunnan arkistoon, jota säilytetään Kansallisarkistossa. Tutkimus on rajattu koskemaan suomalaisvapaaehtoisia ja heidän lähtömotiivejaan, joten aikarajauksen pääpainopisteenä on sodan alkuvaihe sekä sotaan lähtöä edeltävät vaiheet. Tutkimuksessa käytettyjä lähteitä, metodologiaa ja tutkimussuuntausta selvitetään tarkemmin ensimmäisen luvun toisessa alaluvussa.

Osallistuneista on kertynyt paljon tutkimuskirjallisuutta ja muuta kirjallisuutta. Aikaisempi tutkimus on keskittynyt pitkälti Suomesta värvätyihin vapaaehtoisiin ja heidän motiiveistaan on tehty haastatteluihin perustuva tutkimus Turun yliopistossa vuonna 1971. Olavi Hovin ja Timo Joutsamon tutkimus tulee olemaan yksi tämän tutkimuksen keskeisimmistä keskustelukumppaneista. Merkittävänä on myös pidettävä Vilho Helasen tutkimusta: *Suomalaiset Viron Vapaussodassa* vuodelta 1921 ja Seppo Zetterbergin väitöskirjaa *Suomi ja Viro 1917–1919 Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiot politiikan alkuun* vuodelta 1977. Helasen tutkimusta on käsiteltävä informatiivisena aikalauskertomuksena. Tutkimus on yhden sodan osapuolen tilaama ja sen tekijä oli osallinen tapahtumiin. Zetterbergin väitöskirja on säilyttänyt asemansa vuoden 1977 jälkeisistä maailmanpoliittisista muutoksista huolimatta. Lisäksi Zetterberg on jatkanut aiheita koskevia tutkimuksia väitöskirjansa jälkeen, joten häntä voidaan syystä pitää

⁵ Taisteluihin osallistuneita oli noin 3700. Luvusta puuttuvat Sven Engblomin mainitsema suomalaiset punaiset ja heidän määrän selvittäminen on yksi tämän tutkimuksen tehtävistä. Taisteluihin osallistuneiden lisäksi sotaan osallistui hallinnollisissa, sairaanhoidollisissa, huoltovarmuuteen liittyvissä ja muissa tehtävissä suuri joukko ihmisiä.

kaikista perehtyneimpänä tutkijana, kun käsitellään Suomen ja Viron välisiä poliittisia suhteita.

Suomessa on tuotettu melko paljon tutkimusta ja populaaria kirjoitusta suomalaisten osallistumisesta ulkomailla käytäviin sotiin.⁶ Vapaaehtoisten sotilaiden motiiveihin keskittyvää tutkimusta on huomattavasti vähemmän. Tätä kirjoittaessa monet suomalaiset osallistuvat erinäisiin sotiin ulkomailla vaihtelevista syistä. Osa osallistuu valtiolliseen ja kansainvälisesti hyväksyttyyn toimintaan, kuten rauhanturvaamiseen tai rauhaan pakottamiseen ja ovat saaneet tehtävään koulutusta. Osa osallistuu enemmän tai vähemmän epämääräisiin asejoukkoihin esimerkiksi Ukrainassa, Irakissa ja Syyriassa. Ilmiö ei ole uusi ja jatkumo on pitkä. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole moralioida vapaaehtoista ulkomailla tapahtuvaa aseellista toimintaa, vaan sen tarkoituksena on luoda kuvaa yhteen sotaan osallistuneiden suomalaisten vaikuttimista. Suomalaisten halukkuutta osallistua ulkomailla käytäviin sotiin ja sitä koskevaa tutkimusta käsitellään luvussa 1.3. Luku tuo esiin tutkimuksen laajempaa kontekstia ja sen tarkoituksena tarkentaa tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiä sekä kartoittaa jatkotutkimuksen tarvetta.

Tutkimukseni osallistuu laajempaan historiallistieteelliseen keskusteluun ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Euroopan konflikteista ja väkivallan motiiveista tapaustutkimuksena. On selvää, että Viron vapaussota liittyy osaltaan niin kutsuttujen reunavalttioiden syntyyn. Väkivallan aalto ulottui laajemmalle kuin reunavaltioihin ja syitä tähän väkivallan aaltoon tutkitaan edelleen. Luku 1.4 luo katsauksen Euroopan vuosien 1918–1923 väkivaltaisuuksiin ja niissä toimineisiin aseellisiin ryhmittymiin. Luku tuo esiin tutkimuskirjallisuutta ja kuinka lukuisat aseelliset ryhmittymät muodostettiin ja miten suuret määrät siviilitaustaisia vapaaehtoisia saatiin liittymään joukkoihin. Tarkastelun tavoitteena on löytää uusia tarkentavia tutkimuskysymyksiä motiivien hahmottamiseen sekä luoda lukijalle kuvaa tutkimuksen laajemmasta kontekstista. Eräs kansainvälinen keskustelu koskee sotilaiden raaistumista maailmansodan seurauksena ja tämä tutkimus ottaa siihen osaltaan kantaa Viron vapaussodan osalta.

Termi Viron vapaussota on yleisesti käytössä (Virossa Eesti Vabadussõda) ja sitä voidaan pitää kuvaavana ja melko neutraalina. Muita mahdollisia termejä voisivat olla

⁶ Erityisesti ensimmäisen maailmansodan aikaisesta jääkäriliikkeestä ja toisen maailmansodan aikaisesta SS-pataljoonasta on kirjoitettu paljon. Esimerkiksi Helkahaku: jääkäri* tuottaa tulokseksi 212 kirjaosumaa (14.10.2017).

Viron puolustus- tai itsenäisyysota. Nyky-Virossa kyseinen sota koetaan monesti lähes Suomen talvisodan kaltaisena kansakunnan urhoollisuuden osoituksena. Suomessa sota rinnastetaan usein Itä-Karjalassa käytyihin heimosotiin ja Venäjällä kyseinen konflikti on käsitteenä lähes tuntematon ja se koettaneen osana Venäjän sisällissotaa. Jännitettä tutkimukseen luo suhtautuminen kyseiseen sotaan eri aikakausina. Suomessa suhtautuminen muuttui jo sodan kuluessa⁷ ja tämän jälkeen aiheesta on kirjoitettu monen eri sävyyn. Huomattavin ero löytyy Eestin sosialistisessa neuvostotasavallassa ja uudelleen vuonna 1991 itsenäistyneessä Viron tasavallassa kirjoitetussa sekä maanpaossa kirjoitetusta historiantutkimuksesta. Samankaltainen tilanne koskee Suomessa eri aikoina tehtyä tutkimusta Viron vapaussodasta. Asetelma antaisi tilaisuuden tarkastella tapahtumia historiankirjoituksen historian näkökulmasta. Näkemyseroja käsitellään tarvittaessa, muuten aineistoa käsitellään tavanomaisin lähdekriittisin keinoin. Yhteistä eri maissa ja aikakausina Viron vapaussodasta esitetyille tulkinnoille on tapahtumien paikallisuus ja poikkeuksellisuus. Suomessa keskitytään usein suomalaisvapaaehtoisten merkitykseen, Virossa luonnollisesti maan itsenäistymiseen ja Venäjällä Venäjän sisällissotaan. Monet tutkimukset jättävät huomioimatta yhtäläisyydet Euroopan muihin samanaikaisiin konflikteihin.⁸

Puolisotilaallinen (paramilitary) on terminä melko uusi eikä sitä käytetty vuonna 1919.⁹ Kuitenkin ensimmäistä maailmansotaa seuranneeseen väkivallan aaltoon osallistui ammattisotilaiden ja sotakokemusta saaneiden lisäksi runsaasti perinteisesti siviiliväestöön tai epätavanomaisiin sotilaisiin luettavia henkilöitä. Perinteisesti siviiliväestöön tai epätavanomaisiin sotilaisiin kuuluviksi lasken alle 17-vuotiaat lapset, naiset sekä ikääntyneet, vaivoista kärsivät miehet. Euroopassa toimineiden joukkojen puolisotilaallista luonnetta käsitellään edempänä luvussa 1.4. Luku kaksi tuo esiin Viron vapaussotaan osallistuneista joukoista ja niiden luonnetta verrataan muualla Euroopassa samana aikakautena toimineisiin joukkoihin. Lisäksi luvussa kaksi esitän lukijalle Viron vapaussota-

⁷ Ylönen 2010 s.134–137.

⁸ Kts. esim. Helanen 1921; Heino 2000; Niinistö & Mattila 1999. Tarkoituksena ei ole arvostella edellä mainittuja tai muitakaan tutkijoita. On luonnollista, että keskitytään omaan tutkimuskohteeseen ja sitä voidaan pitää eräänlaisena maan tapana. Suomessa puhutaan paljon Talvi- ja Jatkosodasta aivan kuten ne olisivat erillään ympäröivästä maailmasta. Tämä tutkimus pyrkii irtautumaan tuosta perinteestä.

⁹ Gerwarth & Horne 2013 s.15. Heidän mukaan termi paramilitary on peräisin 1930-luvulta ja sillä tarkoitettiin lähinnä fasisistien maiden poliittisia aseellisia ryhmittymiä, jotka olivat järjestyneet tavanomaisen armeijan tapaan.

dan yleislinjat. Muita tutkimuksessa mahdollisesti käytettäviä ristiriitaisia tai epäselviä termejä täsmennetään tarvittaessa alaviitteessä.

Suomessa tehdyssä Viron vapaussotaa koskevassa historian tutkimuksessa on usein se puute, että se käsittelee pitkälti Suomesta vain Viroon lähteneitä vapaaehtoisia, jotka taistelivat Viron hallituksen alaisissa joukoissa. Sotaan osallistui lisäksi noin 1300 suomalaista Neuvosto-Venäjän joukoissa ja heidän äänensä jää valitettavasti kuulumattomiin. Heistä on kuitenkin hieman tutkimusta. Varhaisempi, ennen toista maailmansotaa, tehty tutkimus on lähinnä Neuvostoliitossa 1920–1930 luvuilla tehtyä muistitietoihin perustuvaa tutkimusta. Suomessa aihe oli pitkään ”unohdettu”, tutkijoiden uudempi polvi on kuitenkin huomionut heidät. Esimerkiksi Mirko Harjula on tehnyt valtaisan työn selvittäessään aihetta kirjassaan *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa* vuonna 2006. Neuvosto-Venäjällä värväytyille suomalaisille tai heidän jälkeensä jättämille lähteille ei voida esittää kysymystä: Miksi osallistuit Viron vapaussotaan? Tuskin yksikään heistä tiesi värväytyessään joutuvansa Viroon. Kysymys kuuluisi: Miksi liityit vapaaehtoisena Neuvosto-Venäjän punaiseen armeijaan? Kysymys koskettaisi yli kymmentätuhatta henkilöä, joista vain noin 1300 osallistui Virossa käytyihin taisteluihin.¹⁰ Kysymys koskisi niin laajaa joukkoa ja vaatisi niin huomattavan määrän lisätutkimusta, että heidät on osin rajattava tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimukseni tuo esiin uusiakin heidän tarinastaan kertovia lähteitä ja pyrkii luomaan yleiskuvaa siitä kuinka nuo suomalaiset värvättiin ja heidän motiiveistaan. Neljännessä luvussa arvioidaan, poikkesivatko Neuvosto-Venäjältä värväytyneiden motiivit Suomesta värvätyiden motiiveista.

Tutkielma ei sisällä erillistä tiivistelmää tai kontekstilukua Viron vapaussodasta. Sodan kulku esitetään pääpiirteissään toisessa luvussa. Puna-armeijaa koskeva luku esittelee samalla sotaa edeltävän vaiheen ja Viron armeijaa käsittelevä luku sodan alusta aina Tarton rauhaan saakka. Lukujen pääasiallinen tarkoitus on osoittaa molempien armeijoiden keskeneräisyys ja/tai tietynlainen puolisotilaallinen luonne. Luku 2.3 selvittää tiivistäen kuinka Viron vapaussotaan osallistuneet joukot muodostettiin Pohjoismaissa. Pääpainona on Viron avustamisen päätoimikunnan perustamisella Suomessa. Valkoisen Venäjän ja Britannian toimia käsitellään lukujen maailmanpoliittisessa viitekehyksessä.

¹⁰ Harjula 2006 s. 633: *Puna-armeijaan kuului Venäjän sisällissodan aikana 6000–10 000 Suomen alamaista ja ehkä saman verran suomalaisia Venäjän kansalaisia.*

Tutkimuksen kolmas luku perustuu arkistotyöskentelyyn. Luvun tarkoituksena on luoda kuvaa Suomessa tehdystä värväystoiminnasta, vapaaehtoisiksi pyrkineistä ja sota-toimiin osallistuneista sekä edellä mainittujen taustasta. Kysymys, kuinka värväystoimintaa harjoitettiin, on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen. Olettamukseni mukaan vapaaehtoisena liittyminen väkivaltaa käyttävään organisaatioon vaatii vähintään tämän väkivaltaa käyttävän organisaation luomisen tai sen olemassaolon. Organisaation toimintaedellytys on puolestaan ainakin jossain määrin riippuvainen siitä, kuinka se onnistuu motivoimaan joukkoihinsa oikeanlaisia ihmisiä. Emme voi siis kysyä ainoastaan miksi, vaan on selvitettävä miten joukkoihin liittyminen tapahtui.

Tavanomaista laajemman taustaluvun tarve perustuu siihen, että tutkimuksen keskeisintä kysymystä: ”*Miksi osallistuit Viron vapaussotaan*” käsitellään läpi tutkimuksen ja kysymys esitetään totuttua laajemmassa kontekstissa. Miten Viron vapaussota ja siihen osallistuneiden vapaaehtoisten motiivit suhteutuvat muihin aikakauden kriiseihin? Poikkesivatko suomalaisten motiivit irlantilaisten, saksalaisten, italialaisten, unkarilaisten, turkkilaisten, ukrainalaisten tai muiden Euroopan hullujen vuosien¹¹ väkivaltaisuuksiin osallistuneiden motiiveista?

Entä kuinka suomalaisten halukkuus osallistua ulkomailla käytäviin sotiin on vaihdellut aikojen saatossa? Historiantutkimuksen luonne on sellainen, että se herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia, eikä tämä tutkimus tule tekemään poikkeusta. Tämän kaltaiselle tutkimukselle on kuitenkin selkeä tilaus¹², jos ei muuten niin osoittamaan lisätutkimuksen tarve. Tutkimuksen neljäs luku antaa vastauksia Viroon lähteneiden vapaaehtoisten motiiveista.

1.2 Tutkimuksessa käytetyt lähteet, metodi ja tutkimustraditio

Metodologinen avoimuus on mielestäni tärkeää historiantutkijalle, käyttämämme aineisto on usein sirpaleista ja sen analysointi vaatii luovuutta. Tärkeintä on eläytyä entisten aikojen ympäristöön ja kulttuuriin sekä luoda keskusteluyhteys sen ajan ihmisten tuottamiin lähteisiin. Vahvasta eläytymisestä huolimatta on säilytettävä tietynlainen

¹¹ Mainio 2010. Mainio luonnehtii vuotta 1919 ”Euroopan hulluksi vuodeksi”. Kuvaus on osuva, mutta poikkeuksellisen väkivallan aika Euroopassa oli vuotta pidempi ajanjakso.

¹² Ainakin sotasurmat projektiin osallistunut Iris Heino on peräänkuuluttanut lisää motiiveihin keskittyvää tutkimusta. Heino 2000.

etäisyys tutkittaviin. Hyvin syvälle yksittäisen menneisyyden ihmisen psykologiseen mieleen sukeltaminen on usein riskialtista ja epävarmaa.

Tämän tutkimuksen merkittävin arkistokokonaisuus on Viron Avustamisen Päätoimikunnan (VAP) arkisto, jota säilytetään Kansallisarkistossa. Se sisältää useita kansioita dokumentteja järjestön toiminnasta aina käsipostin kuittauskirjasta tavarakuitteihin. Materiaali on runsas ja aloittelevaa historian tutkijaa innostava. Pääintendentuurin kuittien lisäksi kokonaisuus sisältää esimerkiksi palvelukseen halukkaiden tiedustelu- ja ilmoittautumiskirjeitä, promemorioita, tiedotusosaston raportteja, muistiinpanoja, sotilaiden päiväkirjoja ja muistelmia sekä lehtileikkeitä. Arkistokokonaisuus on aarreaitta. Kansallisarkisto tarjoaa edellä mainitun lisäksi lukuisan määrän pienkokoelmia, joihin on arkistoitu tietoja Viron vapaussotaan osallistuneista.

Työväen arkiston muistitietokokoelma tarjoaa tärkeää ja vähäiselle huomiolle jäänyttä tietoa puna-armeijaan liittyneistä suomalaisista. Ulkoasiainministeriön arkistot antavat hyvän kuvan aiheen diplomaattisesta ulottuvuudesta ja Helsingin kaupunginarkisto tarjoaa vuosiraportteja, joista on ollut paljon hyötyä olosuhteiden ennallistamisessa. Oman suolansa tuo pieni Brages pressarkiv joka on taltioinut Suomessa ilmestyneiden ruotsinkielisten lehtien artikkeleita.

Toistaiseksi arkistoimattomasta materiaalista merkittävimmät ovat allekirjoittaneen hallussa olevat Sven Engblomin Virosta 1919 lähettämät kirjeet äidilleen.¹³ Arkistomateriaalin lisäksi monet painetut muistelmat ja elämäkerrat toimivat tässä tutkimuksessa historiallisen lähteen tavoin. Etsivän keskuspoliisin (EK) arkistoista ja Karjalan tasavallan sekä muista Venäjältä Suomen kansallisarkistoon siirretyistä dokumenteista olisi saattanut olla hyötyä tämän tutkimuksen teossa. Tutkimuksen laajuus lähestyisi tuolloin väitöskirjatasoa, joten ne jäävät suosiolla jatkotutkimusta varten.

Tutkimuksessa käytetyt lähteet ovat lähdekriittisesti haastavia ja mahdollisten motiivien selvittäminen kyseisestä lähdemateriaalista on sitäkin haastavampaa. Motiiveja on historian tutkimuksessa selvitetty ainakin kolmella eri tavalla. Olavi Hovi ja Timo Joutsamo perustivat vuonna 1971 julkaistun tutkimuksensa haastatteluihin, lisäksi he selvittivät lisäksi hyvin tarkkaan Viroon ja Karjalaan vapaaehtoisina lähteneiden taustat. Sosiaalipsykologit Sönke Neitzel ja Harald Welzer pureutuivat taistelemisen, tap-

¹³ Sven Engblom oli äitini setä ja olen saanut kirjeet äidiltäni Birgitta Rantaselta.

pamisen ja kuoleamisen motiiveihin ja niiden syvään olemukseen tutkiessaan toiseen maailmansotaan osallistuneita saksalaisia sotilaita. Heidän lähdeaineistonsa perustui salaa nauhoitettuihin sotavankien keskusteluihin. Lähdeaineistoonsa he sovelsivat moniportaista viitekehysanalyysiä. Metodi yhdistää sosiaalipsykologiaa ja historiatietettä.¹⁴ Tuomas Hoppu on tutkinut vapaaehtoisena Venäjän armeijaan ensimmäisen maailmansodan aikana liittyneiden suomalaisten motiiveja. Hänen metodinaan on lähteitä analysoimalla etsiä muita motiiveja kuin Venäjää kohtaan tunnettu sympatia; hän etsii esimerkiksi viittauksia sosiaaliin syihin ja hänen lähestymistapansa on sosiaalihistoriallinen.¹⁵

Tämän pro gradu tutkielman metodi yhdistelee edellisessä kappaleessa mainittuja. Tutkimus on kvalitatiivinen, mutta sen tukena käytetään aikaisemmin tuotettua tilastollista aineistoa. Menetelminä ovat historian tutkimuksen metodit sekä viitekehysanalyysi. Viitekehysanalyysillä tarkoitan menetelmää, jolla historiallinen konteksti ennallistetaan riittävän tarkasti, lähteen lähdekriittinen analyysi tehdään ja tutkimuskysymykset asetetaan tuossa viitekehyksessä. Metodi soveltuu erityisen hyvin muistitietoon perustuvan aineiston tutkimukseen, sillä se paljastaa tehokkaasti mahdolliset ristiriitaisuudet aineistossa.

Tutkimuksen hypoteesit ovat niitä vaikuttimia, jotka motivoivat vapaaehtoisia lähtemään Viron vapaussotaan. Esimerkiksi väittämä, että taloudelliset syyt vaikuttivat lähtöpäätökseen, muuttuu tässä tutkimuksessa olettamaksi: taloudelliset syyt saattoivat vaikuttaa lähtöpäätökseen. Lähdeaineistolle esitetään hypoteesin todentamiseksi vaadittavat kysymykset. Aikaisempien tutkimusten väittämät ovat tämän tutkimuksen olettamia ja nämä muodostavat neljännen luvun alaotsikot. Hypoteesit toimivat siis tutkimuskysymystä tukevinä lisäkysymyksinä.¹⁶ Kysymyksenasettelua tarkennetaan kontekstiluvuissa 1.3 ja 1.4 ja niissä esiintyvät mahdolliset väittämät esitetään tässä tutkimuksessa käytetyille lähteille. Näin tutkimus osallistuu omaa tutkimusrajaustaan laajempaan kansainväliseen historiallistieteelliseen keskusteluun.

Tutkimussuuntausta voidaan luonnehtia uudeksi sotilashistoriaksi. Nimityksellä uusi sotahistoria (New Military History tai Modern Military History) tehdään eroa perinteiseen tapahtumakeskeiseen sotahistoriaan ja korostetaan suuntauksen näkökulmaa, jon-

¹⁴ Lisää metodista Neitzel & Welzer 2011 s. 301–355.

¹⁵ Hoppu 2005.

¹⁶ Pääpainona on Hovin ja Joutsamon tulokset. Hovi & Joutsamo 1971.

ka keskiössä on ”tavallinen” ihminen ja/tai sotilas. Tästä johtuen kutsun tradiota uudeksi sotilashistoriaksi enkä uudeksi sotahistoriaksi. Englanninkielen sana ”military” ei tarkoita sotaa vaan sotaväkeä tai sotilasta. Suomessa uusi sotahistoria on osaksi professori Juha Siltalan innoittamaa ja sitä voisi luonnehtia pitkälti psykohistorialliseksi sotahistoriaksi. Suuntaus on saanut paljon huomiota osakseen ja esimerkiksi Ville Kivimäen *Murtuneet mielet* on voittanut Tieto-Finlandian. Tutkimussuuntaus ottaa kuitenkin huomioon myös muut lähestymistavat kuten sosiaalihistorialliset näkökulmat ja/tai tunnehistorialliset tulkinnat. Perinteinen sotahistoria tarkastelee usein tapahtumia kansallisesta näkökulmasta, uusi sotahistoria tarkastelee monesti tapahtumia laajemmassa viitekehyksessä ja on analyyttisempää ja monitieteellisempää. Lisäksi uusi sotahistoria nostaa esiin uusia näkökulmia sotaan, esimerkiksi naisten ja lasten kokemuksia.¹⁷

1.3 Suomalaisvapaaehtoiset tutkimustraditiona

Suomalaisia on viime vuosina askarruttanut paljon Suomesta vapaaehtoisesti ulkomaille sotimaan lähteneet nuoret. Toisinaan nämä nuoret ovat ulkomaalaistaustaisia ja erityisenä huolena tuntuu olevan heidän mahdollinen radikalisoitumisensa ulkomaalaisissa konflikteissa. Kaikki ulkomaille sotimaan lähtevät eivät ole ulkomaalaistaustaisia vaan aika ajoin saamme tiedotusvälineistä kuulla kaukaisissa maissa taistelevista tai haavoittuneista suomalaisista. Ilmiö ei ole uusi ja vaikuttaa siltä, että suomalaiset ovat usein osallistuneet ulkomailla käytäviin sotiin.¹⁸ Suomalaisvapaaehtoisten tutkimusta ei myöskään voida pitää minään historian tutkimuksen yhtenäisenä suuntauksena. Vielä vähemmän voidaan puhua mistään suomalaisvapaaehtoisten motiivien tutkimuksesta traditiona. Luvun tarkoituksena on silmäillä tätä melko kirjavaa tutkimusperinnettä ja luoda viitekehystä käsitteelle suomalainen vapaaehtoinen taistelija ulkomailla käydyssä sodassa sekä luoda uusia tarkentavia tutkimuskysymyksiä tätä tutkimusta varten.

Luvun pääpainona ovat tutkimuksen aikarajausta lähellä olevat konfliktit. Sitä aikaisemmat ja myöhäisimmät konfliktit ovat mukana osoittamassa ilmiön jatkuvuutta. Ny-

¹⁷ Kinnunen & Kivimäki 2006, s.17–18. Katso myös: Yle Uutiset, 30.10.2008: *Uusi sotahistoria tutkii sodan inhimillisiä seurauksia*.

¹⁸ Ilman vertailevaa tutkimusta ei voida kuitenkaan väittää, että suomalaiset olisivat poikkeuksellisen innokkaita lähtemään vapaaehtoisesti sotimaan ulkomaille. Tämä luku osoittaa, että jonkinlainen traditio on kyseessä.

kyisen Suomen ollessa osa Ruotsin valtakuntaa alueen ihmiset ottivat usein osaa ulkomailla käytyihin konflikteihin. Aika ajoin tuon ajan suomalaiset on haluttu esittää urhoollisina hakkapeliittoina tai ylväinä karoliinisotureina, toisinaan ulkomaalaisen sorron ja hyväksikäytön uhreina. Sotilasura oli kuitenkin mahdollisuus nähdä maailmaa ja mahdollisuus saavuttaa sosiaalista arvovaltaa.¹⁹

Jussi Jalosen vuonna 2015 julkaistu kirja: *Vapaaehtoiset. Viisi tarinaa vieraisiin sotiin osallistuneista suomalaisista* kertoo nimensä mukaisesti viisi tarinaa yksittäisistä suomalaisista vapaaehtoisista ulkomaalaisissa sodissa. Ensimmäisessä tarinassaan hän kertoo sotilassäädyn uusista uramahdollisuuksista Venäjän keisarin alaisuudessa. Hänen mukaansa lähes kolmetuhatta suomalaissyntyistä miestä palveli upseereina Venäjän armeijassa 1800-luvulla ja monet heistä saavuttivat varsin merkittävän aseman armeijassa ja yhteiskunnassa. Henkilökohtaisen kunnianhimon ja suvun velvoitteiden lisäksi heitä motivoi usein muun muassa seikkailunhalu. Venäjän keisarikunnan laajuus ja Suomesta kaukaiset viholliset tarjosivat ainutlaatuisen mahdollisuuden nähdä maailmaa. Kaukomailla sotiminen ja raskaat kenttäolot loivat yhteisöllisyyttä ja toveruutta näiden ammattisotilaiden kesken.

Ulkomailla sotiminen ei ollut säätyläisten tai ammattiupseereiden yksinoikeus, sillä armeijat tarvitsivat rivimiehiä ja aliupseereita. Tämä tarjosi säätyihin kuulumattomille samankaltaiset mahdollisuudet kuin säätyihin kuuluville. Krimin sota (vuosina 1853–1856) antoi esimerkiksi ristiinalaiselle torpparinpoika Herman Liikaselälle mahdollisuuden tarttua Venäjän keisarillisen armeijan pestiin. Hän osallistui Haminan puolustukseen brittejä vastaan ja hänelle myönnettiin ansioistaan kunniamitali. Kansalaisuusaate vaali tämän kaltaisia sotasankareita.²⁰

Suomalainen vapaustaistelija August Myhrberg sai paljon huomiota sotiessaan Espanjassa, Kreikassa ja Puolassa. Kansallisromantiikka loi Eurooppaan uudenlaisen sankarikultin. Ideaalina oli epäitsekäs, miehinen ja urhea vapausoturi joka on valmis uhraamaan henkensä ylevän asian hyväksi. Monet sotimisesta innostuneet eurooppalaiset nuoret miehet hakeutuivat taistelemaan Italian vapausotaan, niin myös Herman Liikanen siitäkin huolimatta, että lähtö teki hänestä julkisuuden henkilön. Palattuaan

¹⁹ kts. esim. Sarkamo 2011. Sarkamon mukaan monet rengit ryhtyivät sotilaaksi vapaamman elämän toivossa ja sotilasura mahdollisti heille kokemuksellisen ja värikkään elämän.

²⁰ Jalonen 2015 s. 54–59.

Suomeen hän kiinnostui Tanskan ja Saksan välisestä konfliktista Slesvig-Holsteinissa. Tanskan ja Saksan välisen sodan puhjettua 1864 hän päätti matkustaa Tanskaan osallistuakseen kyseiseen sotaan kuten monet vapaaehtoiset Ruotsista ja Norjasta. Muita yhdisti pitkälti skandinavistinen aate, Liikaselke tärkeää oli puolestaan suomalaisuus, joten lähtöpäätöstä voi pitää ideologisesti hieman ristiriitaisena. Sota päättyi Tanskan tappioon mutta Liikanen oli osoittanut kelpoisuutensa rintamalla ja hänet palkittiin tanskalaisella ritarimerkillä ja elinikäisellä eläkkeellä. Suomessa hänen soturi-maineensa avasi oven fennomaanien miehiseen herrainklubiin ja eliitin sisäpiiriin sekä mahdollisti uran hypoteekkiyhdistyksessä.²¹

Kaikkien 1800-luvun suomalaisvapaaehtoisten vaiheet eivät olleet niin vaiherikkaita ja julkisuutta kiinnostavia kuin Herman Liikasen. Esimerkiksi Sten Anders Wallinin muistiinpanoja Turkin sodasta oli tarjottu kustantajalle vuonna 1936, mutta tuolloin niitä on pidetty liian ”arkisina” ja ”persoonallisia muistoja” kuvaavina. Sten ”Antti” Wallin oli torpparin poika ja renki, joka rakastui samassa kartanossa työskentelevään piikaan. Päästäkseen naimisiin Walliin vaelsi Helsinkiin ja pestautui sotaväkeen. Joukkojen mukana hän joutui Balkanille Turkin sotaan vuonna 1877. Palatessaan hänellä oli tarpeeksi varallisuutta avioitua rakastamansa naisen kanssa, lisäksi hän työllistyi Seurasaaren kansanpuiston vartijaksi ja nautti yhteisön kunnioitusta ja arvostusta.²²

Sotaan lähtö ei ollut suomalaisten ainoa mahdollisuus tai syy lähteä ulkomaille 1800-luvulla. Monet lähtivät siirtolaisiksi paremman elämän toivossa mutta joutuivat siitä huolimatta enemmän tai vapaaehtoisesti sotimaan uuden kotimaansa puolesta. Näin kävi esimerkiksi joillekin Etelä-Afrikkaan muuttaneille suomalaisille. Monet heistä olivat töissä Johannesburgin kultakaivoksissa mutta päätyivät taistelijoiksi buurisodassa 1899–1902. Britannian ja Buuritasavaltojen välien kiristyessä siirtolaisten oli valittava puolensa. Ainakin yhdeksäntoista suomalaissiirtolaista päätti liittyä Buuritasavaltojen joukkoihin Britanniaa vastaan. Jalosen mukaan he toimivat uhkaavassa tilanteessa kuten parhaaksi katsoivat ja heidän motiivinsa olivat sekoitus vakaumusta ja oman

²¹ Jalonen 2015 s. 49–86.

²² Leino-Kaukiainen 2005.

edun tavoittelua. Oma etu tarkoittanee tässä tapauksessa uuden kotimaan hyväksyntää.²³

Tuomas Hopun väitöskirjan luvun *Suomalaiset ja sota* alaluku *Autonomian ajan sotilasperiinteet* tiivistää suomalaisten suhtautumista vapaaehtoisuuteen ennen ensimmäistä maailmansotaa. Hänen mukaansa sotiin osallistuivat lähinnä säätyläispiireistä tulleet upseerit. Rahvas ajautui sotiin lähinnä heitä läheisesti uhkaavissa tilanteissa. Kiinnostus vapaaehtoisuuteen oli suurempaa mikäli lähiympäristö tai yhteisö suhtautui kyseiseen sotaan myönteisesti. Esimerkiksi Turkin sotaan (1877–1878) ilmoittautui enemmän vapaaehtoisia, kuin Japanin sotaan (1904–1905) sillä jälkimmäisen aikaan ilmapiiiri Suomessa oli muuttunut vähemmän suopeaksi Venäjän hallintoa kohtaan. Työtilanne ja taloudellisten esteiden määrä oli merkitsevä ja sosio-ekonomiset syyt olivat hallitsevin motiivi lähteä Suomesta vapaaehtoisesti sotimaan ulkomaille ennen ensimmäistä maailmansotaa. Motiivien kirjo oli kuitenkin laaja²⁴

Ensimmäiseen maailmansotaan Venäjän armeijaan vapaaehtoisesti osallistuneiden suomalaisten motiivit Hoppu jakaa viiteen ryhmään; *Venäläisten kanssa yhteistoiminnassa olleet, Suomalaiskansallisen suuntauksen kannattajat, Seikkailunhalu ja ystäväpiirin vaikutus, Vaihtelevia motiiveja ja Työttömyyden vaikutus*. Lisäksi hän käsittelee lähtönsä peruneita ja hylättyjä tarjokkaita. Yhteenvedossaan hän nostaa esiin, että motiivit eivät aina olleet venäläismielisiä vaan joukossa oli jopa suomalaiskansallismielisiä vaikuttimia.²⁵ Suurin osa kuitenkin halusi turvata oman ja perheensä vaikeissa taloudellisissa olosuhteissa. Lisäksi vapaaehtoiseksi Venäjän keisarilliseen armeijaan ajoi seikkailunhalu ja halu nähdä maailmaa. Tavoite sosiaalisesta noususta oli ilmeisin upseerikouluun hakeutuneilla. Kaikkiaan Venäjälle lähti noin 700 vapaaehtoista.²⁶

Venäjän keisarilliseen armeijaan hakeutuminen ei ollut ainoa keino värväytyä ensimmäiseen maailmansotaan. Suomessa ehkä tunnetuin ja tutkituin joukko on Saksaan pestautuneet jääkärit. Monesti heidän motiivejaan on haluttu tulkita puhtaasti suomalaiskansallismielisiksi. Yksi tästä tulkinnasta poikennut tutkija on Matti Lackman kirjallaan *Jääkärien tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta?* vuodelta 2000.

²³ Jalonen 2015 s.91–142.

²⁴ Hoppu 2005 s. 23–28.

²⁵ Tutkimustulos on siksi merkittävä, että Venäjän armeijassa vuosisadan vaihteen jälkeen vapaaehtoisesti palvelleet (ehkä Mannerheimia lukuun ottamatta) on haluttu nähdä maansa pettäneinä pettureina.

²⁶ Hoppu 2005 s. 107–121.

Teoksesta käy ilmi, että ideologiset vaikuttimet eivät olleet mikään selkeä syy liittyä Saksan armeijaan. Jääkäri liikkeen runkona olivat poliittisesti aktiiviset suomalaiset ylioppilaat, mutta myös monet sosiaalidemokraatit vastustivat Venäjän keisarillista valtaa ja kokivat Saksan varteenotettavana liittolaisena. Lisäksi Lackmanin mukaan värväystoiminta oli puutteellista ja harhaanjohtavaa minkä seurauksena mukaan värväytyi työläistaustaisia henkilöitä, jotka luulivat lähtevänsä Saksaan palkkatyöhön. Motiivina ajatus itsenäisestä tai Saksaan vaikutuspiiriin kuuluvasta Suomesta lienee ollut monen jääkärin motiivina. Joillain painoivat taloudelliset syyt tai puhdas seikkailunhalu. Motiivit liittyä Venäjän tai Saksan armeijaan olivat siis ainakin jonkin verran samankaltaiset. Jääkäreinä Saksan armeijassa palveli noin 1900 suomalaista.

Suomalaisia kuului ensimmäisen maailmansodan aikana myös muihin armeijoihin kuin Venäjän ja Saksan. Aiheeseen on kiinnittänyt huomiota valtioneuvoston sotasurmaprojekti ja ensimmäiseen maailmansotaan keskittyvä Lars Westerlundin toimittama julkaisu *Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa*.²⁷ Tutkimus keskittyy surmansa saaneisiin, eikä siitä käy ilmi osallistuneiden määrää. Vähintäänkin suomalaistaustaisia on kuitenkin ollut kaikissa sotaan osallistuneissa armeijoissa aina Australiaa, Uutta Seelantia ja Etelä-Afrikkaa myöten. Nämä vapaaehtoiset koostuivat pitkälti merimiehistä ja siirtolaisista. Pesti Yhdysvaltain armeijaan tarjosi mahdollisuuden saada maan kansalaisuuden lisäksi palkkaa ja henkivakuutuksen. Osa suomalaisista liittyi maan armeijaan välttääkseen vankilatuomion ja painostustakin lienee käytetty. Erään arvion mukaan pelkästään Virginiasta lähti yli 1500 suomalaistaustaista miestä sotaan ja kokonaisuudessaan puhutaan useista tuhansista suomalaistaustaisista Yhdysvaltain armeijassa.²⁸

Suurvalta Venäjän romahtaminen ja Suomen sisällissota ensimmäisen maailmansodan tiimellyksessä muutti sotaa Suomesta katsottuna hyvin paljon. Venäjän armeija oli sekasortoisessa tilassa ja saksalaiset joukot saapuivat Suomeen. Venäjän liittolainen Britannian armeija nousi maihin Arkangelissa ja Muurmanskissa. Suomesta sisällissotaa pakenevia punakaartilaisia houkuteltiin vapaaehtoiseksi eri joukkoihin. Yksi näistä oli Britannian alallisuudessa toimiva Muurmannin legioona. Britannia tarvitsi joukkoja länsirintamalla ja sodanjohto oli haluton lähettämään suurta määrää brittisotilaita Pohjois-

²⁷ Westerlund (toim.). 2004.

²⁸ Björklund & Westerlund: *Länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneet suomalaiset*. teoksessa Westerlund (toim.) 2004 s. 85–99.

Venäjälle, joten he ryhtyivät palkkaamaan sotilaita Venäjän hajonneesta armeijasta. Joukkoon mahtui miehiä ainakin Puolasta, Serbiasta ja Romanian rintamalla aikaisemmin taistelleita ranskalaisia.²⁹ Oskari Tokoi ryhtyi värväämään sisällissotaa pakenevia suomalaisia brittijoukkoihin. Yksi Tokoin värväämistä henkilöistä oli vuonna 1891 Ilo-mantsissa syntynyt Niku Palviainen. Häntä haastateltiin Muurmannin legioonan 50-vuotispäivillä Kuusamossa 6–7 heinäkuuta 1968. Hän oli ollut työväentalolla Lieksassa kokouksessa, kun valkoiset olivat tulleet paikalle ja vanginneet läsnäolijat. Palviainen onnistui pakenemaan Venäjälle ja palasi mutkan kautta Viipuriin rintamalle. Valkoisten valloitettua Viipurin hän pakeni Pietariin, mistä hän matkusti pohjoiseen ja liittyi Muurmannin legioonaan. Legioonassa hän palveli kolmannessa komppaniassa, jonka päällikkönä oli Heino Nevalainen. Tarkoituksena oli aluksi puolustaa Muurmanskin rataa mahdollisen saksalaisten hyökkäyksen varalta. Saksan romahdettua Britannian voimatoimet suuntautuivat Neuvosto-Venäjää vastaan. Ilmeisesti tämä suunnanmuutos ei sopinut Palviaiselle, sillä hän kertoi *englantilaisille* lähtevänsä ostamaan *tupakkaa* ja loikkasi 18 muun miehen kanssa rintamalinjan toiselle puolelle Neuvosto-Venäjän puna-armeijaan. Hän päätyi *Petroskin*³⁰ kautta Siperiaan, missä muodostettiin *suomalainen ensimmäinen tarkka-ampuja rykmentti*. Hän osallistui taisteluihin lukuisilla rintamilla ja otti osaa Viron vapaussotaan.³¹

Palviainen ei ollut suinkaan ainoa suomalainen joka palveli lukuisissa armeijoissa ja/tai asejoukoissa ensimmäisen maailman sodan tai sitä seuranneena aikana. Kaarlo Kurko oli halunnut lähteä jääkäriksi jo sodan aikana mutta aikomus oli epäonnistunut. Suomen sisällissodan alkaessa hän oli 18-vuotias. Tuohon sotaan hän osallistui valkoisten joukossa Hämeen rintamalla ja Tampereen taisteluissa. Viron vapaussodan alettua hän liittyi suomalaisvapaaehtoisista koottuun Pohjan Pojat joukkoon. Joukon palattua Suomeen hän värväytyi Viron armeijaan osallistuen Pietarin sotaretkeen. Viron torjuttua Neuvosto-Venäjän hyökkäykset hän jatkoi matkaansa Puolaan, missä suunniteltiin sotaretkeä Sisä-Venäjälle yhdessä ukrainalaisten joukkojen kanssa. Puolassa hän liittyi kasakkapäällikkö Atamaani Bulakin aseelliseen joukkioon. Jalosen mukaan Kurko oli omaksunut *vakaumuksellisen antibolševistisen maailmankatsomuksen*.³²

²⁹ Harjula 2006 s. 78.

³⁰ Luulen Palviaisen tarkoittaneen Pertroskoita Karjalassa tai Petrogradia, eli nykyistä Pietaria. Todennäköisemmin Petroskoi.

³¹ Niku Palviaisen haastattelu. Keräelmä 2932. sidos 177. Muistitietotoimikunta. TA.

³² Jalonen 2015 s. 143–182.

Karjalan heimosotien voidaan katsoa liittyvän läheisesti Venäjän sisällissotaan. Niihin osallistui valtaisa määrä suomalaisia kummallakin puolella. Aunuksen sotaretki ajoittuu tämän tutkimuksen aikarajauksen kanssa. Jouko Vahtola on tutkinut tuota sotaretkiä kirjassaan: *Nuorukaisten sota. Suomen sotaretki Aunukseen 1919*. Hän on selvittänyt lähtijöiden taustaa ja motiiveja ja hänen havaintonsa ovat tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä. Lähtijöiden tärkeimpänä motiivina hän pitää halun auttaa *aunuslaista heimokansaa vapautumaan Venäjän vallasta ja bolsevismin kahleista*. Sen lisäksi hän esittää lukuisia muita motiiveja. Samankaltaiseen tulokseen tulivat aikaisemmin mainitut Olavi Hovi ja Timo Joutsamo vuonna 1971 tekemässään tutkimuksessa. Vahtolan kirjan nimi antaa hyvän vihjeen lähtijöiden iästä. Karjalaan sotimaan lähteneet olivat huomattavan nuoria, merkittävästi nuorempia kuin vapaaehtoisesti ensimmäiseen maailmansotaan lähteneet.

Moniin eri sotiin osallistuneista suomalaisista on kirjoitettu elämäkertoja ja muita muistelmateoksia sekä tutkimuksia. Monet olivat ensimmäisen maailmansodan aikaan iältään niin nuoria, että he ehtivät osallistua vielä toiseen maailmansotaankin. Sotien välissä suomalaisia vapaaehtoisia osallistui ainakin Espanjan sisällissotaan molemmiin puolin. Aina aika ajoin nousee esiin kertomuksia erinäisissä asejoukoissa taistelevista suomalaisista. Esimerkiksi kaksi Jugoslavian hajoamissotiin osallistunutta henkilöä sai paljon huomiota 1990-luvulla. Tarvittaisiin vertailevaa tutkimusta siitä, miten yleistä suomalaisten vapaaehtoinen aseellinen toiminta ulkomailla on verrattuna muihin maihin.

Suomalaisia päätyy mitä erilaisimpiin kriiseihin ympäri maailmaa. Lähtijöiden motiivit eivät myöskään ole olleet mitenkään yhteneväiset. Usein syyt ovat olleet taloudellisia joko suoraan tai välillisesti. Sotilasura on mahdollistanut arvoaseman nousun yhteisössä, etenkin suosiollisen ilmapiirin vallitessa. ”Vääriin” sotiin tai joukkoihin osallistuneet eivät ole saaneet samankaltaista kunnioitusta osakseen. Seikkailunhalu ja halu nähdä maailmaa nousivat monessa esimerkissä esiin. Ideologiset syyt ovat vaikuttaneet, mutta toisaalta niistä paistaa tietynlainen ristiriitaisuus.

1.4 Puolisotilaalliset joukot Euroopassa 1918–1920

Aikakauden merkittävin konflikti oli Venäjän sisällissota ja sen vaikutukset ulottuivat koko Eurooppaan. Vuosia jatkunut ensimmäinen maailmansota oli aiheuttanut taloudellisen katastrofin ja nälänhädän Venäjällä. Vuoden 1917 kaksi vallankumousta ja niitä seuranneet väkivaltaisuuDET ajoivat maan poliittisesti ja taloudellisesti sekasortoiseen tilaan. Pian ensimmäisen maailmansodan jälkeen tai sen aikana syttyneistä väkivaltaisuuksista Euroopassa Venäjän sisällissota oli uhriluvuilla mitattuna aivan omaa luokkaansa. Useat vähemmistökansat olivat irtautuneet Venäjästä ja maa oli yhä sodassa niin keskusvaltojen, eli Saksan, Itävalta-Unkarin, Bulgarian ja Osmanien valtakunnan kanssa.³³ Bolševikit pitivät valtaa Leninin johdolla nykyisessä Pietarissa, silloisessa Petrogradissa³⁴. Heidän valtaansa vastustivat syrjäytetyn tsaarin kannattajat sekä helmikuun vallankumouksessa valtaan noussut, mutta marraskuussa syrjäytetty Venäjän väliaikainen hallitus. Lisäksi bolševikkien hallintoa vastustivat maailmansodan länsiliittoutuneet, jotka tukivat joko tasavaltalaisten tai monarkistien vastavallankumousta. Monet etniset ryhmät taistelivat eri osapuolia vastaan. Kaiken tämän lisäksi maassa liikkui entisistä sotilaista koostuvia aseellisia ryhmittymiä, jotka pyrkivät saamaan elantonsa ryöstelemällä.³⁵

Bolševikkien hallintoa vastustavista tasavaltalaisista ja monarkisteista käytetään usein hieman yleistävää ja harhaanjohtavaa nimitystä ”valkoiset venäläiset”. Ideologinen jako ei ollut mitenkään itsestään selvä. Tasavaltalaiset olivat kaapanneet vallan monarkisteilta ja bolševikit kaapanneet vallan tasavaltalaisilta³⁶. Bolševikit puolestaan olivat yksi kilpaileva sosialistiryhmä muiden joukossa. Sisällissodan edetessä monet aseelliset ryhmittymät liittoutuivat yhteistä vihollista vastaan. Monet Venäjän keisarillisissa joukoissa palvelleet suomalaiset olivat menettäneet siteensä Suomeen ja liittyivät paikallisiin asejoukkoihin, suurin osa heistä valkoisen Venäjän joukkoihin. Osa liittyi puna-armeijaan ja osa otti osaa Suomen sisällissotaan valiten siellä puolensa. Motiivit vaihte-

³³ Rosenberg 2013 s.39–43.

³⁴ Valtaosa tutkimuskirjallisuudesta käyttää nimitystä Pietari. Väärinkäsitysten välttämiseksi käytän jatkossa nimitystä Pietari.

³⁵ Trotsky 1965 s.392; Rosenberg 2013 s.52–57.

³⁶ Jako monarkisteihin ja tasavaltalaisiin on karkea ja poliittisten puolueiden kirjo oli laaja. Yleistyksellä tasavaltalaiset tarkoitan tässä tapauksessa liberaaleja porvareita, sosialistisvallankumouksellisia (SR) ja kaikkia siltä väliltä. En kuitenkaan tsaarinvallan kannattajia tai bolshevikkeja.

livat seikkailunhalusta tai ammatillisista syistä aina vaikeuksiin luoda uraa Suomessa tai haluun auttaa sukulaiskansoja.³⁷

Neuvosto-Venäjä aloitti rauhanneuvottelut keskusvaltojen kanssa joulukuussa 1917 ja saman kuun puolivälissä astui voimaan kuukauden aselepo. Rauhanneuvottelut eivät edenneet, joten Lenin määräsi neuvottelijaksi Lev Trotskin tammikuussa 1918. Neuvostoliitossa tehty historiantutkimus on tuominut Trotskin toimet neuvotteluissa erittäin jyrkin sanankääntein. Hän nimittäin keskeytti neuvottelut ja kieltäytyi solmimasta rauhaa. Trotski uskoi, että lopettamalla sotatoimet Saksan itärintamalla saataisiin saksalaisten katseet kääntymään länsirintamalle. Hän julisti; ”*Ei sotaa, ei rauhaa*”. Saksan tavoitteena oli kuitenkin ollut pitkittää rauhanneuvotteluita. He odottivat avunpyyntöjä nuorilta vasta itsenäistyneiltä pieniltä reunavaltioilta. Avunpyynnön saatuaan he toivoivat lisäävänsä vaikutusvaltaansa esimerkiksi Baltiassa ja Suomessa, samalla näyttäytyen maailmalla pienten kansojen pelastajana ja suojelijana. Neuvotteluiden pitkittyessä Saksa aloitti hyökkäyksen itään ja lopulta Neuvosto-Venäjä joutui taipumaan rauhaan huonoin ehdoin. Baltian maat ja Suomi liitettiin Saksan vaikutuspiiriin Brest-Litovskin rauhassa 3.3.1918.³⁸

Länsi-liittoutuneet³⁹ olivat nousseet maihin jo aikaisemmin Pohjois-Venäjällä, sillä he olivat pelänneet suomalaisten valkoisten tai saksalaisten yrittävän katkaista ratayhteyden Muurmanskiin. Rauhansopimuksen jälkeen he suuntasivat voimatoimensa Neuvosto-Venäjää vastaan. Menševikit ja Sosialistivallankumouksellinen puolue (SR) olivat aikaisemmin pidättyneet voimankäytöstä Neuvosto-Venäjän hallintoa kohtaan mutta eivät hyväksyneet Saksan kanssa tehtyä sopimusta ja ryhtyivät aseelliseen toimintaan Neuvosto-Venäjää vastaan. Näin Neuvosto-Venäjä oli saavuttanut rauhan yhden vihollisen kanssa, mutta samalla saanut uusia vihollisia.⁴⁰

Venäjän sisällissota vaikutti Venäjästä sodan aikana tai sen jälkeen irtautuneiden uusiin itsenäisiin maihin, mutta myös muihin Euroopan maihin. Se vaikutti ihmisten mieliin siten, että työväen vallankumous oli mahdollinen. Konflikti osoitti useille, että terrori ja väkivalta olivat toimivia puoluepoliittisia toimintatapoja. Monille se oli todiste, että so-

³⁷ Hoppu, Tuomas: *Maaillmansodan rintamilta Venäjän sisällissotaan*. Teoksessa Westerlund (toim.) 2004 s.11–26.

³⁸ Zetterberg 1977 s. 64–67; Mawdsley 1987 s.31–33.

³⁹ Erityisesti Britannia ja Ranska, näistä maista käytetään tavallisesti nimitystä Entente

⁴⁰ Polvinen 1971 s.21–29.

sialistista vallankumousta seuraisi väistämätön kaaos ja anarkia. Etenkin sisällissotaa paenneet venäläisemigrantit levittivät kauhutarinoita bolševikkien hirmuteoista. Pelko synnytti suuren joukon puolisotilaallisia vastavallankumouksellisia aseellisia ryhmittymiä.⁴¹

Suurin ja yksi merkittävimmistä puolisotilaallisista vastavallankumouksellisista joukoista oli saksalainen freikorps. Ensimmäinen maailmansota päättyi Saksassa kaaokseen ja sosialistiseen vallankumousyritykseen. Vastavallankumousta tukemaan perustettiin freikorps-joukot, joiden ydinjoukko koostui sodan loppupuolella kootuista *sturmtruppen* joukoista. Kyseessä oli eräänlainen eliittisotilaiden joukko, johon oli koottu ainoastaan alle 25-vuotiaita naimattomia hyväkuntoisia miehiä. Joukkojen käyttämä äärimmäisen aggressiivinen taktiikka loi heille mainetta. Ben Scottin tulkinnan mukaan nämä sotilaat olivat turhautuneet Saksan tappioon sodassa, ja sodan jälkeiseen aseelliseen toimintaan heitä ajoi tietynlainen sotimisen vimma. Freikorps-joukkoihin liittyi vapaaehtoisina sotaveteraanien lisäksi nuoria opiskelijoita ja työttömiä. Joukkojen toiminta oli usein erittäin raakaa ja näihin kuuluneita on usein pidetty eräänlaisina ”esi-natseina”. Ben Scotin artikkeli *The Origin of the Freikorps: A Reevaluation* käsittelee upseeriston yliihmismäistä mainetta aseellista joukkoa kokoavana voimana. Enimmillään freikorpsissa oli jopa 400 000 miestä, joten voidaan puhua varsin vetovoimaisesta joukosta. Hän arvelee, että pelkkä sotimisen halu ja seikkailu oli ideologiaa vahvempi motiivi osallistua aseelliseen toimintaan. Saksan lisäksi freikorpsit osallistuivat Latvian vallankaappaukseen. Viron historiassa tuo valtausyritys tunnetaan landeswehrin sotana. Seikka on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen siksi, että monet Virossa taistelleista suomalaisvapaaehtoisista osallistui tuohon samaiseen sotaan vastapuolella.⁴²

Punaisen terrorin nimissä surmattiin Keski-Euroopassa varsin vähän ihmisiä. Teot antoivat kuitenkin oikeutuksen vastavallankumouksellisten puolisotilaallisten joukkojen toiminnalle Saksan lisäksi muualla Keski-Euroopassa. Hajonneessa Itävalta-Unkarissa joukkojen rungon muodostivat keski- tai yläluokkaisten perheiden kasvatit, jotka olivat palvelleet armeijassa nuorempina upseereina. Paluu sodasta sekasortoiseen, pirstaleiksi hajonneeseen ja nälänhätää kärsivään kotimaahan oli monelle konservatiiville järkytys. Seuraajia he saivat nuorista upseerikokelaista, joille oli syötetty romantisoitua sotapropagandaa koulutusaikana. Gerwartin arvion mukaan näitä nuoria motivoi aseelliseen

⁴¹ Gerwart & Horne 2013 s. 66–81.

⁴² Scott 2000.

toimintaan tappion ja vallankumouksen torjunta sekä halu osoittaa miehuus taistelukentillä. Sota-ajan propaganda oli saanut heidät valmistumaan henkisesti kuolemaan sankarillisesti rintamalla ja sodan äkillinen päättyminen oli heille pettymys.⁴³

Vastavallankumouksellista väkivaltaa esiintyi myös ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioihin kuuluneissa maissa kuten Italia ja Ranska. Ranskassa ilmiö jäi marginaaliin mutta Italiassa tilanne kärjistyi. Ilmiötä on tarkastellut Emilio Gentile artikkelissaan *Poliittinen väkivalta Italiassa: Fasismien perusteet ja totalitarismin synty*. Hänen mukaansa poliittinen väkivalta oli erottamaton osa fasistien kollektiivista identiteettiä ja hän pitää Italian fasistipuoluetta ensimmäisenä järjestäytyneenä sotilaallisena puolueena. Fasististen taistelujärjestöjen lisäksi sosialistiset ääriliikkeet turvautuivat väkivaltaan ja tämän seurauksena politiikka raaistui samalla tavalla kuin Saksassa ja Itä-Euroopan maissa. Taistelujärjestöt koostuivat pitkälti sotaveteraaneista. Asetelma oli paljolti sama kuin Saksassa ja kyse oli sosialistisen vallankumouksen pelosta ja vastavallankumouksesta.⁴⁴

Totaalinen sota koskettaa niin sotilaita kuin siviilejäkin. Ensimmäisen maailmansodan vaikutukset ulottuivat sekä miehiin että naisiin kuten myös lapsiin ja vanhuksiin. Epätyypillisistä sotilaista puhuttaessa on otettava asejoukkoihin kuuluvat naiset huomioon erillisenä ryhmänä. Ensimmäinen maailmansota tarjosi monille naisille työmahdollisuuden perinteisesti miesvaltaisilla aloilla kun miehet olivat rintamalla. Sotilaaksi ryhtyminen oli harvinaisempaa mutta ainakin Britanniassa ja Venäjällä naisia toimi sotilaspalveluksessa. Britanniassa armeijaan värväytyi 57 000 naista, jotka toimivat rintamalinjojen takana. Venäjällä naiset osallistuivat jopa rintamapalveluun niin kutsutuissa ”kuolemanpataljoonissa”. Kaiken kaikkiaan venäläisiin naispataljoonin kuului 5500–6500 naista.⁴⁵

Sodan jälkeisissä konflikteissa naisia osallistui taisteluihin ainakin Puolassa, Neuvosto-Venäjällä, Suomessa ja Irlannissa. Puolan ja Neuvosto-Venäjän väliseen sotaan osallistui 2500 naista Puolan vapaaehtoislegioonassa. Irlannissa perustettiin naisista koostuva Cumann na mBan tasavaltalaisliike ja sillä oli noin 3000 jäsentä. Liikkeen edustajia osallistui taisteluihin esimerkiksi Pääsiäiskapinassa, Irlannin vapaus- ja sisällissodassa.

⁴³ Gerwart 2013 s. 82–106.

⁴⁴ Gentile 2013 s. 122–150.

⁴⁵ Hoppu 2017 s. 11–13.

Pietarissa perustettiin suomalaisista naispakolaisista syyskuussa 1918 aseistettu nais-osasto. Siihen kuului noin kolmekymmentä suomalaisnaista.⁴⁶

Tuomas Hopun laajaan tutkimukseen perustuva kirja *Sisällissodan naiskaartit* tarjoaa kattavan esityksen naisista aseellisissa joukoissa ja kertoo lähinnä Suomen sisällissodassa toimineista punaisista naiskaarteista. Hänen mukaan naiset osoittivat sisällissodassa kiinnostusta aseelliseen toimintaan sekä valkoisella että punaisella puolella. Haapavedellä Pohjanmaalla aseellista toimintaa harjoitteli jopa kaksi naisryhmää, jotka valmistautuivat lähtemään rintamalle valkoisten puolella. Tämä huomioitiin lehdistössä ja sitä seurasi vilkas keskustelu naisten osallistumisesta rintamatehtäviin. Monet paheksuivat naisten aseellista toimintaa mutta monet naiset ilmoittivat halukkuudestaan sotaan. Useiden mielestä naisia tarvittiin sodan varustehuollossa ja kotirintamalla. Varsinaisiin rintamajoukkoihin valkoiset eivät kuitenkaan lähettäneet naisia. Yksittäisiä kuvauksia naisista sotatoimissa on kuitenkin. Esimerkiksi yhdellä lääkintäjoukkoihin kuuluneella naisella oli silminnäkijöiden mukaan *ikävä tapa ammuskella vihollisia*. Kuvaukset tästä ryyppäävästä ja tupakoivasta ”amatsonista”, joka kulki ratsain pistooli vyötäröllään, lie-nevät vahvasti liioiteltuja.⁴⁷

Punaisiin naiskaarteihin kuuluminen oli yleisempää ja punaisen Suomen naiset osallistuivat aktiivisesti rintamapalvelukseen. Kuten valkoisella niin punaisellakin puolella naisten osallistuminen herätti paljon keskustelua. Ensinnäkin työväen naisliikkeet olivat luonteeltaan pitkälti pasifistisia ja aseisiin tarttuminen oli ristiriidassa tämän ideologian kanssa. Sotimista pidettiin epäsopivana naisille ja monien omaiset vastustivat heidän sotaan lähtöään. Naiskaartit olivat kuitenkin varsin vetovoimaisia ja sodan alussa naisille maksettiin samaa palkkaa kuin miehille. Naisten palkat alenivat sodan kuluessa, mutta tästä huolimatta palkka on varmasti houkutelut. Jotkut naiset hakivat sairaanhoidollisiin tai huoltotehtäviin mutta näiden paikkojen täytyttyä he hakeutuivat aseellisiin tehtäviin. Taloudellisten motiivien lisäksi Hoppu mainitsee yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja taitavat värvärit.⁴⁸

Euroopan sodanjälkeisissä konflikteissa ideologiset vaikuttimet eivät olleet mitenkään selvät. Välillä ideologioissa yhdistyi kiihkonationalismi ja sosialismi. Usein näitä puolisolitaallisia joukkoja tuntuu yhdistäneen viha jotakin ideologiaa kohtaan ilman, että

⁴⁶ Eichenberger 2013 s. 250–268. Suomalaisnaisten osastosta Harjula 2006 s. 105–106.

⁴⁷ Hoppu 2017 s. 19–27. Kts. myös Satakunnan kansan verkkosivut: Väitetty amatsoni oli tätini.

⁴⁸ Naisten motiiveista Hoppu 2017 s.54–66.

niillä olisi itsellään ollut tarjottavana vaihtoehtoa. Vihollisiksi kelpasivat myös etniset ryhmät ja niitä saatettiin leimata propagandan keinoin vastaista ideologiaa edustaviksi. Osa asejoukoista koostui alun perin sodanvastaisista pasifisteista, jotka olivat karanneet rintamalta. Myös bolševikit julistivat sodanvastaista propagandaa ja heitä voidaan siinä mielessä pitää alkujaan pasifisteina. Yksi näitä konflikteja yhdistävä tekijä vaikuttaa olleen pelko, joka paikoin sai jopa vainoharhaisia piirteitä. Puolta saatettiin vaihtaa hetken mielijohteesta tai pakon edessä. Pelkoa lietsovalla ja sotaa romantisoivalla propagandalla vaikuttaa olleen suuri merkitys ihmisten päätökseen osallistua puolisoitilaalliseen toimintaan ympäri Eurooppaa.

2. Viron vapaussotaan osallistuneet joukot

2.1 Neuvosto-Venäjän punainen armeija

Suomessa tehty Viron vapaussotaa koskeva tutkimus käsittelee lähes pelkästään Suomesta värvättyjen vapaaehtoisten toimintaa ja saavutuksia. Tämä luku muistuttaa siitä, että sotaan osallistui myös muita. Luku tuo esiin myös sen, että Viron vapaussotaan osallistui noin 1300 suomalaista Neuvosto-Venäjän joukoissa. Joukko on merkittävä ja useat siihen kuuluneista olivat vapaaehtoisia, joten myös heidän vaikuttimiaan tarkastellaan.

Neuvosto-Venäjän asevoimat pohjautuivat Venäjän sisällissodan alussa punakaarteihin eivätkä nämä kyenneet taistelemaan lukuisia vihollisia vastaan. Kansankomissaarien neuvosto hyväksyi asetuksen uudenlaisen armeijan perustamisesta ja Työläisten ja talonpoikien punainen armeija⁴⁹ perustettiin 28.1.1918. Lev Trotskista tuli sota-asian kansankomissaari 18.3.1918 ja häntä pidetään Puna-armeijan luojana, sillä hän onnistui koamaan alun hankaluuksien jälkeen melko toimivan armeijan. Armeijan suurimpia ongelmia oli ammattitaitoisten ja poliittisesti luotettavien upseereiden puute. Trotski ratkaisi tämän määräämällä joukko-osastoihin poliittisia tarkastajia, niin kutsuttuja komissaareja. Joukko-osastot pyrittiin muodostamaan etnisen jaon perusteella. Puna-armeijan alkuperäisenä tarkoituksena oli tukea maailmanvallankumousta ja torjua ulkopuolista uhkaa.⁵⁰

Venäjän sisällissota laajetessa Puna-armeija ei kyennyt tukemaan maailmanvallankumousta Keski- ja Länsi-Euroopassa, vaan se joutui keskittymään lukuisiin erillisiin sotiin ja/tai taisteluihin romahtaneen Venäjän keisarikunnan alueella. Tavallaan Puna-armeija hyötyi Venäjän nälänhädästä ja kaoottisesta tilanteesta, koska sillä oli tarjota selkeä ideologia ja se pystyi käyttämään hätää hyväkseen propagandassaan. Syy nälkään oli bolševikkien vihollisissa, ei heissä. Sisällissota lisäsi pakolaisuutta maasta ja maan sisällä mutta myös maan ulkopuolelta pakeni paljon ihmisiä Venäjälle. Yhden pakolaisryhmän muodostivat tuhannet Suomen sisällissotaa Venäjälle paenneet suomalaiset. Pakolaiset olivat otollinen kohde hankkia vapaaehtoisia ja monet heistä olivat kuuluneet punakaarteihin kotimaassaan. Moskovassa järjestettiin 22.8.1918 vallattujen alueiden kommunististen järjestöjen kokous ja tämän pohjalta muodostettiin syyskuussa Venäjän

⁴⁹ Käytän jatkossa melko vakiintunutta nimitystä Puna-armeija tai Neuvosto-Venäjän punainen armeija.

⁵⁰ Pursiainen 2012 s.195–197; Harjula 2006 s.19–21.

kommunistipuolueen keskustoimisto ja sen yhteyteen Miehitettyjen alueiden⁵¹ kommunististen organisaatioiden keskustoimisto. Toimiston tehtävänä oli organisoida miehitettyjen alueiden vapauttaminen vieraista sortajista. Sen alaisuuteen tuli Suomen kommunistinen puolue (SKP), jonka tehtävänä oli olla välittävänä tekijänä suomalaispakolaisten ja puna-armeijan välillä. Kaikki pakolaiset eivät kuitenkaan olleet halukkaita värväytymään, sillä suomalaispakolaiset olivat hajanainen joukko eivätkä monetkaan olleet kovin ideologisesti innostuneita aseellisesta toiminnasta. Olosuhteet Neuvosto-Venäjällä olivat kuitenkin sellaiset, että vapaa-ehtoisia saatiin värvättyä.⁵²

Yksi pakolaisista oli seitsemäntoistavuotias Juhana Toijanen. Hän oli liittynyt Suomessa punakaartiin, sillä hänellä ei ollut töitä *eikä mitään oikein suuhunpantavaa... oli nälän kautta pakko mennä sinne, missä sai ruokaa*. Hänen isänsä ja kaksi veljeä oli kuollut Viipurin taisteluissa Suomen sisällissodassa. Veljet olivat pitäneet Toijasta liian nuorena eturintamaan, joten hänen onnistui paeta Venäjälle, missä päätyi pietarilaiselle kasarmille, joka oli täynnä pakolaisia. Oloja hän kuvaa näin: *...niin oli kurjat oltavat, muona oli huonoa. Jauhovelliä kaalihiulua, jossa oli vähän seassa märännyttä lihaa, kai Variksen lihaa*. Kasarmille saapui Inkerissä asuva Venäjän kansalainen Eino Rahja, joka käski kaikkia Suomen punakaarteissa taistelleita palaamaan aseisiin. Pakolaiset kieltäytyivät ja heitä vastaan suunnattiin konekiväärit. *”Naiset, lapset ja arimmat miehet alkoivat hyökyillä sinne tänne. Rohkeimmat miehet paljastivat rintansa, ja sanoivat antaa tulla vain.”* Tulta ei kuitenkaan avattu ja pakolaiset käskettiin ulos kadulle. Toijanen harhaili tuntikausia yksin kaupungilla masentuneena. *”Olin vieraalla maalla, oli tuskaa, koti-ikävää. Nuori pakolainen. Ei vanhempia, ei siskoja, ei veljiä, ei sukulaisia, ei mitään.”* Hän palasi kasarmille ja värväytyi puna-armeijaan.⁵³

Värväystoimintaan osallistui suomalaisia kansanedustajia kuten esimerkiksi Oskari Tokoi, Kullervo Manner ja Otto Wille Kuusinen. Tokoi kannatti selkeästi liittoutumista länsivaltojen kanssa sillä hän katsoi Suomen olevan Saksan miehittämä. Manner ja Kuusinen olivat kiihkeämmin bolševikkien kannalla. Kaikista aktiivisimmilta suomalais-

⁵¹ Neuvosto-Venäjän näkökulmasta Saksan ja Itävalta-Unkarin ensimmäisessä maailmansodassa haltuunsa saadut entisen Venäjän keisarikunnan alueet olivat miehitettyjä. Mukaan lukien Suomi jossa saksalaiset joukot olivat osallistuneet maassa käytyyn sisällissotaan.

⁵² Polvinen 1971 s. 64–65; Harjula 2006 s.27. Salomaa 1992 s. 37.

⁵³ Juhana Toijasen muistelmat. Keräelmä 1994. Sidos 129. Muistitietotoimikunta.TA.

silta värvääjiltä vaikuttaa olleen Rahjan veljekset Eino, Jukka ja Vilho, joista etenkin ensiksi mainittu kuului Leninin sisäpiiriin.⁵⁴

Kaikki pakolaiset eivät jääneet nälänhädästä kärsivään Pietariin vaan jatkoivat matkansa muualle Venäjälle. Yksi heistä oli Hjalmar Front, joka oli liittynyt Malmin punakaartiin 18-vuotiaana helmikuussa 1918 ja osallistunut Suomen sisällissotaan. Sodan käännyessä tappiolliseksi hän pakeni Venäjälle. Venäjällä Oskari Tokoi yritti ylipuhua häntä Muurmannin legioonaan ja Kullervo Manner ”Rahjalaisiin”. Front päätti kuitenkin matkustaa Siperian halki Kiinaan ja sieltä Yhdysvaltoihin. Venäjän sisällissodan vuoksi matka keskeytyi ja hän joutui valitsemaan pakolaisleirin ja Puna-armeijan välillä. Hän valitsi Moskovon ja ”Popovin joukon”.⁵⁵

Popov oli Helsingissä toimineen Venäjän Itämeren laivaston matruusi ja aluksi aktiivinen sosialistivallankumouksellisessa (SR) puolueessa. Suomen sisällissodassa hän oli värvännyt esimerkiksi työttömiä ja vankeja punakaartiin. Hänen joukkonsa pakeni saksalaisia Moskovaan, siellä joukkoon liittyi lisää suomalaispakolaisia. Joukon komissaarina toimi suomalainen metallimies Kalle Lukka eli Lukander. Popov kieltäytyi sotimasta Siperiassa Venäjän armeijasta irtautunutta ja bolševikkeja vastaan kapinoivaa tšekkoslovakialaista osastoa vastaan. Popov erotettiin, mutta hän piti joukkonsa. Myöhemmin joukko osallistui sosialistivallankumouksellisten (SR) ja bolševikkien välisiin taisteluihin Moskovassa missä joukko kärsi tappion latvialaisista tarkkampuista kootulle ryhmittymälle. Lopulta Popovin joukko lähetettiin epätoivoiseen tehtävään Viron vapausotaan, jota voi pitää rangaistuksena niskoittelusta. Kyseessä oli selkeästi aikakaudelle tyypillinen aseellinen joukkio jonka ideologia oli ristiriitainen ja joka vaihtoi osapuolta taistelujen tiimellyksessä.⁵⁶

*Ainoa tavoitteeni lienee ollut saada oikea 'pyssy'. Aatteet, joita sillä jouduin puolustamaan, kiinnostivat minua vähemmän, jos ollenkaan.”*⁵⁷ Näin kertoo Hjalmar Front muistelmissaan. On mahdollista, että hän pyrkii kaunistelemaan totuutta, mutta pidän väitettä uskottavana enkä usko hänen olleen aatteellinen ihminen. Front valitsi Puna-armeijan pakolaisleirin sijaan. Pakolaisleireillä oli pulaa ruuasta, mutta armeijassa luvattiin ruokaa. Tämä on merkittävä taloudellinen etu nälkäiselle nuorelle. Lisäksi Front

⁵⁴ Harjula 2006 s.59–64.

⁵⁵ Front 1970.

⁵⁶ Harjula 2006 s. 74–77.

⁵⁷ Front 1970 s.7.

ihaili äitinsä isoisää ukko Johanssonia, joka oli palkittu neljällä Yrjönristillä Venäjän ja Turkin välisessä sodassa. Tämän ei ollut tarvinnut ottaa lakkia päästä puhutellessaan *vallesmannia*. Ukko Johansson oli siis saavuttanut sosiaalista arvonnousua sodassa. Tulkitsen Frontin pyrkineen saavuttamaan samankaltaista arvonnousua kun ihailemansa henkilö. Myöhemmin Front yleni Puna-armeijassa majuriksi, mikä tukee tulkintaani. Hänestä tuli ammattisotilas. 1930-luvulla hän joutui pakenemaan Stalinin vainoja Yhdysvaltoihin.⁵⁸

Miehitettyjen alueiden vapauttamista tukemaan perustettiin länsirintamalle Puna-armeijan 7. armeija. Saatavilla olevat virolaiset ja suomalaiset joukot tuli liittää siihen. Puna-armeija oli saavuttanut voittoja Venäjän sisällissodan itäisillä rintamilla ja Venäjän keskiosat olivat Neuvosto-Venäjän hallinnassa kun Saksa romahti marraskuussa 1918 ja siellä puhkesi vallankumous. Puna-armeijalle muodostui mahdollisuus päästä tukemaan maailmanvallankumousta.

Neuvosto-Venäjä irtautui Saksan kanssa tehdystä Brest-Litovskin rauhasta ja Puna-armeijan 7. armeija määrättiin 16.11.1918 valmistelemaan hyökkäystä Viroon. Ranska ja Britannia puolestaan solmivat aselevon Saksan kanssa ja ryhtyivät suorittamaan merkittävää väliintuloa Venäjän sisällissotaan Mustanmeren ja Balkanin suunnalta.⁵⁹

Puna-armeijan hyökkäys Narvaan alkoi 21.11.1918, jolloin kaupunkia puolustivat saksalaiset sotilaat ja narvalaisista koulupojista koottu joukko. Saksalaiset sotilaat vetäytyivät varsin pian ja Puna-armeija miehitti vahvistuksia saatuaan Narvan 28.11.1918.⁶⁰ Heti seuraavana päivänä 29.11.1918 Narvassa muodostettiin Viron sosialistinen neuvostotasavalta Viron Työväen kommuuni (Eesti töörahva kommuun).⁶¹ Neuvosto-Venäjä tunnusti Viron neuvostotasavallan 7.12.1918.⁶²

Neuvosto-Venäjän hyökkäys Viroon vaikuttaa olleen osin ideologinen ja osin strateginen. Tulkintani mukaan ensisijaisena syynä olivat Viron sijainti Pietarin läheisyydessä

⁵⁸ Front 1970.

⁵⁹ Polvinen 1971 s. 64–65; Zetterberg 1977 s. 131; Harjula 2006 s.27.

⁶⁰ Polvinen 1971 s.77; Harjula 2006 s. 121–123; Kahk & Siilivask 1978 s.82.

⁶¹ Zetterberg 1977 s. 133.

⁶² Asetus Eestin Neuvostotasavallan itsenäisyyden tunnustamisesta. Allekirjoittajina Lenin ja Sverdlov. Valokuva dokumentista Kahk & Siilivask 1978 s.83.

ja sen rautatieyhteydet, jotka muodostivat merkittävän uhan Neuvosto-Venäjälle. Toiseksi tavoitteena oli luoda maayhteys poliittisen johdon visioimaan Neuvosto-Saksaan.

Puna-armeijan hyökkäykseen osallistuneiden suomalaisten motiivit vaikuttavat olleen pitkälti pakon sanelemat. Ruokaa saadakseen oli liityttävä Puna-armeijaan. Toki osalla oli erittäin vahvat ideologiset vaikuttimet, unohtamatta muita ajalle tyypillisiä motiiveja.

2.2 Viron armeija

Maailmansodan päättyessä 11.11.1918 Viro oli saksalaisten miehittämä. Sodan voittaneet ententemaat Ranska ja Iso-Britannia palauttivat vallan Venäjän vallankumouksien tiimellyksessä itsenäistyneelle Virolle sekä sen laajapohjaiselle ja melko demokraattisesti valitulle hallitukselle. Viro oli julistautunut itsenäiseksi 24.2.1918 virolaisten bolševikkien vastustuksesta huolimatta ja maahan oli perustettu väliaikainen hallitus, jossa kaikki muut puolueet olivat edustettuina. Saksa kuitenkin miehitti maan lähes välittömästi. Poliittisen vallan palauttamista Viron väliaikaiselle hallitukselle vastustivat Neuvosto-Venäjä, virolaiset bolševikit, baltiansaksalainen aatelisto ja Venäjän valkoiiset. Suomi tunnusti Viron väliaikaisen hallituksen 14.11.1918. Aikalaislähteissä Viron väliaikaista hallitusta kutsutaan usein lailliseksi hallitukseksi. *Suomen Sosiaalidemokraatti* painotti, että Viron hallitus on demokraattinen ja siinä ovat myös sosiaalidemokraatit edustettuina. Maailmansodan voittajavaltiot olivat kuitenkin haluttomia sitoutumaan uuden valtion puolustukseen muuten kuin tarjoamalla laivastotukea Suomenlahdella. Rauhanehdoissa saksalaiset joukot määrättiin jäämään puolustamaan Viroa. Käytännössä tämä päätös loi Viroon sotilaallisen tyhjiön, sillä sodan hävinneessä Saksassa puhkesi vallankumous eivätkä monetkaan saksalaiset, ehkä Baltian saksalaisia lukuun ottamatta, olleet motivoituneita puolustamaan Viroa.⁶³

*Harha-askele oli se, että kuulutettiin vapaaehtoisten mobilisatiooni. Luultiin, että kaikki rientäisivät intomieliin pelastamaan isänmaata, mutta häpeäksi täytyy tunnustaa, että kehtään ei tullut.*⁶⁴

⁶³ Zetterberg 1977 s.31–149, Mainio 2010 s.106, Ylönen 2010 s.132–137.

⁶⁴ Viron pääministeri Konstantin Päts teoksen Helanen 1921 s.60 mukaan.

Konstantin Pätsin toteamus kertoo kuinka hankalan tehtävän edessä Viro oli. Sen oli organisoitava toimiva hallinto ja siltä puuttui käytännössä oma armeija, eikä armeijaan liittyminen tuntunut aluksi kiinnostavan virolaisia. Lisäksi monet saksalaiset eivät uskaltaneet kostotoimenpiteiden pelossa luovuttaa aseitaan hallitukselle, vaan pitivät niitä puolustaakseen itseään tai myivät bolševikeille.⁶⁵ Viron armeijaan pyrittiin aluksi värväämään vapaaehtoisia, mutta se osoittautui hitaaksi ja hankalaksi. Lisäksi Viro oli pyytänyt sotilaallista apua Suomelta ja muilta pohjoismailta. Viron puolustusvoimien koaminen oli pahasti kesken, kun Neuvosto-Venäjä aloitti sotatoimet Viroa vastaan.⁶⁶

Sodan alkaessa Viron armeijalla oli koossa 2200 miestä, kun tavoitteena oli ollut saada 25 000 vapaaehtoista liittymään armeijaan. Lisäksi sotavoimien varustustaso ja organisaatio oli hyvin puutteellinen. Armeijan tukena toimivat ”kaitseelit”, jotka olivat tietynlainen kodinturvajoukko. Aseellisten tehtävien lisäksi heillä oli tietynlainen rooli yhdistää kansaa ja luoda kansallistunnetta esimerkiksi kulttuurin saralla. Kaitseelit oli muodostettu suomalaisten suojelukuntien tapaisesti. Järjestöllä oli suuri merkitys Viron vapaussodassa ja sodan jälkeen siitä tuli merkittävä poliittinen toimija.⁶⁷ Viron armeija oli siis, ainakin sodan alussa, aikakaudelle tyypillinen osittain sotilaista ja osittain siviileistä koottu asejoukko. Narvan valtauksen jälkeen maa julisti poikkeustilan ja yleisen liikekannallean. Armeijan ylipäälliköksi nimitettiin Venäjän keisarikunnan armeijassa palvellut Johan Laidoner. Armeijan runkona toimivat Venäjän armeijassa palvelleet upseerit ja uudet alokkaat. Venäjän armeijaan oli kutsuttu useita kymmeniätuhansia virolaisia ensimmäisen maailmansodan aikana.⁶⁸

Viron hallitus oli jo aikaisemmin pyytänyt sotilaallista apua Pohjoismailta ja Britannialta. Britannian oli 27.11.1918 lähettänyt Edwin Sinclairin johdolla laivasto-osaston Suomenlahdelle. Kolmenkymmenen laivan osasto saapui Tallinnaan 12.12.1918 ja toimitti aseita Viroon. Viron hallitus pyysi Britanniaa miehittämään maan, mutta tästä kieltäydettiin.⁶⁹ Puna-armeija eteni nopeasti ja oli jo lähellä Tallinnaa tammikuun alussa.

⁶⁵ Saksalaisjoukkojen toiminnasta on paljon ristiriitaisia tulkintoja. Ilmeisesti aseita on kuitenkin myyty, ainakin jonkun verran. Olettaisin, että sotilaat ovat toimineet kukin tavallaan ja yleistysten tekeminen on hankalaa.

⁶⁶ Zetterberg 1977 s. 133. Sibul, Eric 2010.

⁶⁷ Kaitseeleista Balkelis 2013 s. 178–201.

⁶⁸ Raun 1989 s.123 Jopa 10 % etnisistä virolaisista oli nostettu aseisiin. Tomas Balkelis (2013) ilmoittaa luvuksi 100 000 virolaista Venäjän asevoimissa.

⁶⁹ Joidenkin tulkintojen mukaan tämä johtui brittien pelosta, että joukot altistuisivat kommunismille esim. Käbin 1975 s. 51; Kahk & Siilivask 1978 s.88.

Viron armeija oli saanut haltuunsa panssarijunia ja koottua omaa armeijaa ja vapaaehtoisjoukkoja Suomesta, joten se aloitti vastahyökkäyksen. Helmikuuhun 1919 mennessä Viro oli työntänyt punaisen armeijan ulos maasta. Taistelut jatkuivat kuitenkin kiivaina etenkin Viron etelärajalla ja rajojen ulkopuolella. Toukokuussa 1919 Viron armeijaan kuului noin 75 000 ja Kaitseeleihin noin 100 000 miestä. Joukko oli siis kasvanut huomattavasti puolessa vuodessa.⁷⁰

Neuvosto-Venäjän punaisen armeijan lisäksi Viron armeija taisteli kesällä 1919 Latviassa saksalaisista vapaaehtoisista ja baltiansaksalaisista koottuja vapaaehtoisjoukkoja vastaan. Kyseistä sotaa nimitetään Landeswehrin sodaksi. Saksalaiset olivat kaapanneet vallan Latviassa taistellessaan bolševikkeja vastaan. Kyseinen konflikti on hyvä osoitus olosuhteiden ja ideologioiden sekavuudesta vastaitsenäistyneissä reunavaltioissa. Syksyllä 1919 valkoiset venäläiset ryhtyivät Nikolai Judenitšin johdolla suuroperatioon hyökätäkseen Pietariin.⁷¹

Operaatioon houkuteltiin mukaan myös suomalaisia ja virolaisia, mutta maiden hallitukset suhtautuivat melko penseästi luoteisarmeijaksi kutsutun joukon operaatioon koska valkoiset venäläiset kieltäytyivät tunnustamasta maiden itsenäisyyttä. Suomessa tuota sotaa kutsutaan usein Inkerin vapaussodaksi ja siihen osallistui myös suomalaisia. Judenitš joukkoineen eteni Pietarin esikaupunkiin lokakuun puolessa välissä.⁷² Täydennyksiä saatuaan Puna-armeija löi hyökkääjän. Silminnäkijän mukaan vain tuhat Judenitšin upseeria osallistui taisteluun, loput 5500 tyytyi viettämään loisteliasta elämää Narvassa. Luvut vaikuttavat suuresti liioitelluilta, mutta esikunta on katsonut tarpeelliseksi välittää tämän tiedon ulkoasiainministeriölle:

*”viettivät herrat upseerit aikaansa kahviloissa, teattereissa ja hotelleissa, kuunnellessa musiikkia, nauttien taiteesta sekä kiivaasti ja innokkaasti väitellen bolshevismmin vaarasta koko sivistyneelle maailmalle.”*⁷³

Puna-armeija teki vielä suurhyökkäyksen Viroa vastaan joulukuussa 1919, mutta lopulta Neuvosto-Venäjä joutui taipumaan rauhaan Viron kanssa. Tulitauko solmittiin 3.1.1920

⁷⁰ Zetterberg 2017 s. 214.

⁷¹ Zetterberg 2017 s. 214.

⁷² Harjula 2006 s.31–33.

⁷³ Yleisesikunta Ulkoasiainministerille 9.2.1920. Venäjä (”valkoiset venäläiset”) Pietarin valloittaminen syksyllä 1919. Kysymys Suomen osaanotosta. Sekalaista materiaalia. Fb12:18 12L UMA. (Asiakirja perustuu nimimerkin ”pakolainen” kertomuksiin Narvasta).

ja Tarton rauhansopimus allekirjoitettiin 2.2.1920. Neuvosto-Venäjä tunnusti Viron itsenäisyyden ja luopui kaikista oikeuksistaan Viroa kohtaan ikuisiksi ajoiksi.⁷⁴

2.3 Pohjoismaiset vapaaehtoiset

*[...]Ulkonaisen avustuksen puutteessa on Tallinna nimittäin kaikesta päätellen lähimässä tulevaisuudessa joutuva bolscheviikkien haltuun [...] Yleisen aseman näin käydessä yhä levottomammaksi ja suurin joukoin pyrkivät baltilaiset ja virolaiset Tallinnan kautta Suomen puolelle pakoon [...] Koska lähestyvien bolscheviikkien joukossa kuuluu löytyvän Suomen punaisia, katsoo konsulivirasto uhkaavan vaaran lähestyessä olevansa pakoitettu poistumaan Virosta [...]*⁷⁵

Suomen Viron konsulaatin avunpyynnössä ulkoasiainministeriölle pyydetään lähettämään kaksi laivaa Suomesta helpottamaan pakolaistulvaa, sillä yleinen pakokauhu Tallinnassa on huomattavaa. Viestissä mainitaan bolshevikkien joukossa olevan suomalaisia ja juuri tämä aiheuttaa uhkaavan vaaran.

Viro pyysi jo ennen sodan alkua länsivalloilta ja Pohjoismailta sotilaallista apua. Suomessa todettiin hallituksen ja eduskuntaryhmien keskusteluiden jälkeen, että avunpyyntöön oli mahdotonta suostua, koska asevelvollisia ei lain mukaan voitu viedä maan rajojen ulkopuolelle eikä maan puolustusta haluttu heikentää. Samalla aloitettiin kuitenkin keskustelut suomalaisen avustusjoukon muodostamisesta sekä rahallisesta avusta Virolle.⁷⁶ Naisjärjestöt olivat alusta lähtien aktiivisia ja suunnittelivat humanitäärisen avun rahoitusta sekä kenttäsairaalan lähettämistä Viroon.⁷⁷

Katsoen siihen suureen poliittiseen merkitykseen, mikä Viron pelastamisella bolshevismiylivallasta on Suomelle, on niissä nuoremmissa vapaaehtoisten sotilaiden piireissä, jotka ovat ottaneet osaa osittain jääkäriliikkeeseen, osittain vapaussotaan ja Karjalan retkeen herännyt toive saada muodostaa vapaajoukko Viron hallituksen tukemiseksi. Tällaisen retkikunnan johtajiksi on toiveita saada vapausarmeijamme etevimpiä upseereja, kuten Sihvo, Kalm ja Ekström. [...] Näin suuren miesjoukon [1200–1500 miestä] kokoaminen

⁷⁴ Raun 1989 s.140.

⁷⁵ Tallinnan konsulivirasto Ulkoasiainvirastolle No.247 23.12. UMA. 7E Viro (-1923) fb7:124.

⁷⁶ Tiedotusosaston raportteja VAP. E2. KA.

⁷⁷ Helanen 1921 s.93-100.

*vaatisi kuitenkin, että värväys saa tapahtua vapaasti ja että yrityksen tueksi voidaan esteettä harjoittaa propagandaa.[...]*⁷⁸

Näin Y.O. Ruuth pyytää joulukuun puolessa välissä 1918 pääministeriltä lupaa vapaaehtoisen retkikunnan värväämiseksi. Retkikunnan oli tarkoitus koostua osin jääkäriiliikkeen kuuluneista, osin sisällissotaan sekä Karjalan retkeen osallistuneista miehistä. Lupaa haettiin korkeintaan 1500 miehen värväämiseen. Viestistä käy ilmi, mitkä piirit ovat hankkeen takana ja keitä toivotaan sotilaalliseen johtoon. Sotilaallisen johdon ja tiedotustoiminnan merkitys on otettu huomioon heti. Pääministerille luvataan samassa kirjeessä, että värväystoiminta ei tulisi kohdistumaan armeijan vakinaiseen henkilökuntaan. Seuraavana päivänä luvan hakemisesta perustettiin toimikunta Viron avustamiseksi, joka myöhemmin sai nimekseen Viron avustamisen päätoimikunta. Päätoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin tohtori Oskar Louhivuori ja sen alaisuuteen perustettiin sotilastoimikunta, jonka puheenjohtajana toimi Y.O. Ruuth.⁷⁹

Sotilastoimikunta oli vastuussa sotilaallisen avun järjestämisestä. Keskeisinä henkilöinä toimivat virolainen Hans Kalm ja ruotsalainen Martin Ekström. Molemmat olivat sotilasarvoiltaan majureita. Joukkojen ylipäälliköksi oli aluksi kaavailtu jääkäriiliikkeen aktiivisesti toiminutta Aarne Sihvoa, mutta Mannerheimin ehdotuksesta⁸⁰ päädyttiin kenraalimajuri Martin Weteriin. Hän oli Mannerheimin tavoin entinen Venäjän armeijan upseeri. Ekströmistä tuli ensimmäisen suomalaisen vapaajoukon ja Kalmista Pohjan Poikien komentaja. Sekä ruotsalainen Martin Ekström että virolainen Hans Kalm olivat olleet merkittävässä tehtävässä Suomen sisällissodassa ja he olivat valkoisen Suomen arvostettuja sankareina.⁸¹ Ekström oli osallistunut Saksan joukoissa maailmansotaan Persiassa⁸² ja Suomen sisällissodassa muun muassa Tampereen ja Viipurin valtauksiin, missä hän *näytti pohjalaisille esimerkkiä ja ratkoi tilanteita käsikranaatein*.⁸³ Hans Kalm oli ollut maailmansodassa Venäjän armeijan upseeri ja Suomessa hän oli osallistunut pataljoonan komentajana taisteluihin Kuhmoisissa ja Päijät-Hämeessä. Martin

⁷⁸ Fil.maist. Y.O. Ruuth pääministeri Ingmanille 17.12.1918. Tiedotusosaston raportteja. E2.VAP.KA.

⁷⁹ Zetterberg 1977 s.159. Helanen 1921 s.126–131.

⁸⁰ Mannerheim ei halunnut millään tavoin puuttua päätoimikunnan toimintavapauteen, mutta antoi ymmärtää että Weter olisi hyvä valinta mikäli hankkeelle haluttaisiin hallituksen tuki. Helanen 1921 s.130.

⁸¹ ”Arvostetuilla sankareilla” kuvaan joidenkin suomalaisten suhtautumista Ekströmiin ja Kalmiin. Molempien joukot olivat osallisina joukkosurmaan Suomen sisällissodassa. Ekströmin esimerkiksi Viipurissa ja Kalmin esimerkiksi Hennalan vankileirillä Lahdessa. Kaikki suomalaiset eivät siis pitäneet heitä arvostettuina sankareina.

⁸² Alue tunnetaan nykyään nimellä Iran.

⁸³ Keskisarja 2013 s. 289 kertoo värikkääseen tapaan Ekströmin pelottomuudesta ja ”haavoittumattomuudesta”. Myös Helanen 1921 kertoo Ekströmin nauttimasta kunnioituksesta.

Wetzer oli toiminut Suomen sisällissodassa Hämeen ryhmän komentajana ja oli näin Kalmin entinen esimies.⁸⁴

Vapaaehtoisten ilmoittautumisia otettiin vastaan aluksi vain ylioppilastalolla Helsingissä, mutta myöhemmin värväystoimintaa laajennettiin. Viron hallituksen ja Suomalaisen avustustoimikunnan välinen sopimus allekirjoitettiin 23.12.1918. Siinä sovittiin mm. sotilaiden palkasta sekä kaatuneiden perheille ja invalideille maksettavista korvauksista. Kohdassa seitsemän sovittiin joukko-osaston olevan itsenäinen, erottamaton osa Viron armeijaa ja sen ylikomennon alainen. Sopimuksessa sovittiin noin 2000 miehestä koostuvan joukon lähettämisestä.⁸⁵

Viron avustamisen päätoimikunta toimi aktiivisesti kansainvälisen avun saamiseksi Viroon. Se lähetti avunpyyntöjä muun muassa Yhdysvaltojen presidentti Wilsonille Pariisiin:

Viron valtiota uhkaa tuho. Venäjän bolshevikit ovat saaneet haltuunsa etelä - itäosan maata ja ovat murhaten ja ryöstäen edenneet pääkaupungin lähistölle. Suomessa, jonka vakituinen armeija tarvitaan omaa maata puolustamaan, kootaan kiireellisesti vapaaehtoisia joukko-osastoja yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valitun eduskunnan asettaman Viron hallituksen avuksi. Näinä päivinä lähetetään ensimmäiset joukot Viroon. Suurta ylivoimaa vastaan käy taistelu ajan pitkään vaikeaksi huolimatta englantilaisista laivoista, jotka suojelevat pääkaupunkia meren puolelta. Hyvin pikainen avustus länsivaltojen taholta maihinlaskujoukkojen ja ampumatarpeiden muodossa on välttämättömyys, että voitaisiin pelastaa Viro täydelliseltä hävitykseltä ja estää bolsevikkeja saamasta haltuunsa Itämeren koko itärannikon. Sellainen ajaksikin saavutettu menestys vahvistaisi sekä siveellisesti että aineellisesti bolshevistisia liikkeitä myöskin muissa maissa.⁸⁶

Muistiossaan Viron avustamisen päätoimikunnan puheenjohtaja tohtori Louhivuori kertoo lähettäneensä yllä olevan sähkösanoman presidentti Wilsonille Pariisiin. Samansisältöinen sähkösanoma lähetettiin lisäksi ”Englannin” hallituksen tietoon ja Kööpenhaminaan, Kristianiaan sekä Tukholmaan. Louhivuoren mukaan Viron asia oli yhteinen koko bolshevismiin uhkaamalle pohjolle.

Norjalaiset eivät vastanneet ja ruotsalaiset vastasivat pysyvänsä puolueettomina sekä maan lakien kieltävän värväystoiminnan. Ruotsissa kuitenkin oikeistolainen lehdistö tuki hanketta ja suunnitelmat tuhannen vapaaehtoisen lähettämisestä Viroon etenivät.

⁸⁴ Ylikangas 1993 s. 76.

⁸⁵ Helanen 1921 s.106–112.

⁸⁶ Pyydetty apua ulkomailta. Viron avustamisen päätoimikunnan puolesta tri Louhivuori. Promemoria. VAP E 1-7. KA.

Tanskassa toiminta herätti enemmän vastakaikua ja sitä varten perustettiin toimikunta. Värväystyö tehtiin kuitenkin pitkälti Tanskan hallituksen tietämättä. Tarkoituksena oli, että tanskalaiset vapaaehtoiset alistettaisiin Viron avustamisen päätoimikunnalle. Joukon komentajaksi valittiin suomalainen kenraalimajuri Torsten Lode. Hänen tehtävänä oli värvätä tuhat miestä Tanskasta ja kuljettaa heidät Suomen kautta Viroon. Joukkojen varustaminen ja rahoittaminen sujui hitaasti ja lisäksi Tanskassa liikkui latvialaisia värväreitä hukuttelemassa tanskalaisia Latviaan sotimaan.⁸⁷

Kaikkiaan Viron armeijassa taisteli noin 3700 suomalaista, 2750 venäläistä, 1500 latvialaista, 700 baltiansaksalaista, 300 inkeriläistä, 200 tanskalaista, 180 ruotsalaista ja brittiläinen laivasto.⁸⁸ Tanskalaisten ja ruotsalaisten määrä jäi lopulta melko vähäiseksi, sillä molemmista maista oli tavoiteltu tuhatta vapaaehtoista. He saapuivat Viroon vasta keväällä 1919, jolloin maa oli jo ”vapautettu” bolševikeista ja sodassa oli offensiivinen vaihe. Suomalaisvapaaehtoisia lähti reilusti yli kaksi kertaa enemmän, kuin aluksi tavoiteltiin, ja heidät koottiin sekä lähetettiin huomattavasti nopeammin kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa tapahtunut värväystoiminta oli siis poikkeuksellisen tehokasta. Tehokkuus ja kiire kuitenkin aiheuttivat sen, että joukossa oli huomattava määrä epätaivomaisia sotilaita. Värväystoimintaa tarkastellaan lähemmin kolmannen luvun alussa. Suomalaiset vapaaehtoiset kotiutettiin jo keväällä 1919. Tarkoituksena oli koota uusi joukko Viroon lähetettäväksi mutta se epäonnistui vähäisen kiinnostuksen vuoksi.

⁸⁷ Zetterberg 1977 s. 168–171.

⁸⁸ Raun 1987 s. 138. Helanen 1921 s.170 kertoo kokonaisluvun olleen 3942, jossa mukana huolto- ja sairaanhoitohenkilökuntaa.; Zetterberg 1977 s.161 käyttää lukua 3837, joista noin 3700 osallistui taisteluihin.

3. Suomalaisvapaaehtoiset

3.1 Värväys- ja tiedotustoiminta

”Pojat! Taas wihollinen rynnistää! Ihmisyyden ja oikeus owat waarassa! Tällä kertaa wihollinen ei hyökkää Päijänteen rannoille, mutta yhtä waarallinen se on meille silti. Sama wihollinen, jonka yhdessä löimme viime talvena, uhkaa nyt hukuttaa weriwirtoihin Wiron weljeskansan, minun kotimaani. Sen woittokulku on warmasti ulottuva Suomeenkin, jos se näin saa jatkua. Yhteisen, werin wahwistetun aseweljeytemme nimessä kehotan teitä: Lähtekää mukaani, johtamaani osastoon ja kehoittakaa muitakin miehisiä miehiä, ampumataitaisia, liittymään seuraamme. Retki ei ole huwiretki waan itsenäistymistä waativaa ponnistelua, marsseja, taisteluja samaan suuntaan kuin viime talvena. Tarwitaan juuri teidänlaistanne kylmää päätä, itsenäistä sitkeyttä, Suomalaisen metsän-kävijän kestävyyttä ja liikuntataittoa. Viime talvena minulla onni taistella teidän rinnalla teidän synnyinmaanne, minun heimokansani puolesta. Kysyn teiltä: tahdotteko nyt taistella kanssani minun synnyinmaani, teidän heimokansanne puolesta, joka nyt on waarassa? Odotan pikaista wastausta.”⁸⁹

Näin Hans Kalm ilmoitti lehdissä Jouluaattona 1918. Ilmoitus on kirjoitettu kirjeen muotoon ja se on suunnattu suoraan Suomen sisällissodassa valkoisten joukoissa toimineille. Kirje huokuu tunnetta ja painottaa, että Viron lisäksi Suomi on vaarassa, lisäksi Kalm vetoaa vahvasti sisällissodassa syntyneeseen aseveljien väliseen siteeseen. Ilmoitus on Viron avustamisen päätoimistoon saapuneista vastauksista päätellen saanut valtavasti huomiota. Kirje oli sijoitettu lehden vasempaan yläkulmaan sivulla 9. Sen alla oli kainaloteksti, jossa oli ohjeita, kuinka ilmoittautua vapaaehtoiseksi. Samalla sivulla oli pitkä artikkeli otsikolla *Wiron armeijan tilasta*. Siinä kerrotaan, kuinka surkea Viron tilanne on ja että heillä ei ole riittävästi aseita puolustautuakseen. Helsingin Sanomien tuolloinen päätoimittaja Santeri Ivalo oli mukana Viron avustamisen päätoimikunnassa. Kyseinen kirje tai ilmoitus on julkaistu muissakin sanomalehdissä ja sen seurauksena useat ilmoittautuivat vapaaehtoiseksi Kalmin joukkoihin. Muutenkin vaikuttaa siltä, että lehti-ilmoitukset ovat olleet tehokas keino värvätä halukkaita. Esimerkiksi jääkäri-rikki Marttinen julkaisi muutaman lehti-ilmoituksen Viipurissa ilmestyneessä Karjala-lehdessä ja kokosi nopeasti kokonaisen 200 henkisen komppanian Viipurista.⁹⁰

⁸⁹ Majuri Hans Kalmin julkaisema ilmoitus Helsingin Sanomissa 24.12.1918.

⁹⁰ Niinistö & Mattila 1999 s.18.

Saapuneiden vastausten perusteella voi olettaa, että vapaaehtoisjoukkojen komentajat ovat henkilökohtaisella maineellaan houkuttelleet lähtijöitä. Ekströmin tavoin Kalm oli nauttinut suurta kunnioitusta miestensä keskuudessa sisällissodassa. Punaiset olivat puolestaan antaneet hänen joukoilleen liikanimen ”Kuhmoisten pirut”. Ilmeisesti tämä oli sopinut Kalmille, sillä hänen taktiikkanaan oli käydä eräänlaista psykologista sodankäyntiä ja kylvää kauhua propagandan avulla vihollisjoukkoihin. Hänellä oli jo tuolloin eräänlainen ”tiedotusupseeri” tai henkilökohtainen tiedottaja urheilumiehenä tunnettu Lauri ”Tahko” Pihkala. Kalmin joukot esimerkiksi tunkeutuivat punaisten sotilassairaalaan ja tappoivat haavoittuneet sairasvuoteisiinsa. Tämän jälkeen hän piti huolta, että tieto hirmuteosta kantautuisi vastapuolen korviin.⁹¹ Sisällissodan jälkeen Kalmin joukko-osasto oli vastuussa Hennalan vankileiristä Lahdessa. Lahdessa teloitettiin 200 naista ja Kalmin joukkojen vangiksi joutuminen on ollut erityisen kohtalokasta naisille.⁹²

Lehti-ilmoittelua tuki lehdistön asenne avustustoimintaa kohtaan. Aluksi lehdistö suhtautui varauksellisesti Viron kysymykseen, mutta se vaihtui pian todellisiin vaatimuksiin avustaa Viroa sotilaallisesti.⁹³ Suomen ruotsinkielinen lehdistö vaikuttaa olleen ensin sillä kannalla, että Suomi on pieni maa, virolaiset ja karjalaiset eivät ole heimokansaamme, joten annetaan länsimaiden hoitaa Viron avustaminen. Joulukuun alussa alkoi ilmestyä artikkeleita Viron ruotsinkielisestä vähemmistöstä ja siitä miten ”aasialainen anarkismi uhkaa länsimaista sivistystä”⁹⁴ Suomenkielisestä lehdistöstä etenkin porvarillinen lehdistö suhtautui myönteisesti vapaaehtoisjoukkojen perustamiseen. Työväenlehdistö suhtautui aluksi hankkeeseen myönteisesti mutta käänsi kelkkansa varhain⁹⁵

Vilho Helanen kertoo ”Helsingin naisten” valtaisasta innostuksesta Viron avustamiseen.⁹⁶ Naisten toiminta vaikuttaa todellakin olleen innostunutta. Monet naiset toimivat aktiivisesti esimerkiksi rahankeräystoimikunnassa. Toimikunnan raportti sisältää pitkän listan yrityksistä, jotka lahjoittivat rahaa avustustoimintaan. Lisäksi se kertoo lukuisista kulttuurilaitoksista, jotka suhtautuvat suopeasti ympäri Suomea pidettäviin Viron päiviin, näytäntöihin ja konsertteihin. Tapahtumien sisältö selviää propaganda-toimiston

⁹¹ Ylikangas 1993 s. 56.

⁹² Hoppu 2017 s.242–243. Hopun tutkimus koskee naiskaartilaisia, eikä ota kantaa kuinka kohtalokasta miehille oli jäädä Kalmin vangiksi. On kuitenkin selvää, että Kalmin omaksumat sodankäynnin menetit olivat poikkeuksellisen raakoja, jopa erittäin väkivaltaisen sisällissodan viitekehyksessä.

⁹³ Ylönen 2010 s.134-137.

⁹⁴ Finland och utlandet år 1918, Brages pressarkiv

⁹⁵ Zetterberg 1977 s.155-156.

⁹⁶ Helanen 1921 s.93.

toimittamasta ohjelmavihkosesta. Rahankeräystoimikunnassa toimi aktiivisesti rouva M. Frisk, joka oli myös propagandatoimikunnan jäsen. Epäilemättä järjestettyjen tapahtumien tarkoituksena oli rahankeruun lisäksi luoda henkeä Viron muunlaiselle avustamiselle. Toimikunta sai pelkästään tammikuussa 1919 kerättyä yli 627 000 markkaa järjestämällä tapahtumia.⁹⁷

Viron vapauttamisen päätoimikunnan tiedotusosasto tuntuu olleen varsin toimiva tai ainakin se toimi asialleen hedelmällisessä ilmapiirissä. Joukossa oli lahjakkaita kirjailijoita kuten J.E. Sainio ja Vilho Helanen sekä muita kulttuurivaikuttajia. Heidän joukoissaan oli arvostettuja poliitikkoja ja taloudellisesti merkittäviä henkilöitä. Suuri osa lehdistöstä suhtautui hankkeeseen suopeasti. He onnistuivat saamaan hankkeensa taakse aktiivisia naisia ja markkinoimaan sitä sosiaalisesti hyväksyttävän syyn kautta.

Suomen sisällissodassa valkoisten propaganda pyrki luomaan kuvaa vihollisen koostuvan lähinnä venäläisistä.⁹⁸ Viron vapaussotaa koskevassa tiedotuksessa korostettiin Viron olevan demokraattinen maa ja virolaisten olevan suomalaisten veljeskansaa. Uhan korostettiin muodostuvan ”aasialaisesta anarkiasta” nimeltään bolševismi, joka oli aikeissa murhata ja hävittää suomalaisten sukulaiset. Lisäksi virolaiset olivat länsieurooppalaisen sivistyksen viimeinen linnake tuota epäinhimillistä tappavaa ja ryöstelevää aasialaista hirviötä vastaan. Mikäli tuon pedon annettaisiin vallata Viro, niin koko pohjoinen ja läntinen Eurooppa syöksyisi tuhoon. Tiedotustoiminnassa jätettiin kertomatta, että monet hyökkääjistä olivat suomalaisia tai virolaisia vaikka se oli ainakin organisaation johdossa tiedossa. Sen sijaan korostettiin vapaustaistelijoiden urheutta, rohkeutta ja eräänlaista kansallisromanttista valmiutta kuolla ylevän asian puolesta.

Värväystoiminta oli niin tehokasta, että tavoiteltu henkilömäärä nousi selvästi yli tavoitteen. Tarpeen tullen Viroon olisi voitu lähettää jopa 10 000 henkeä.⁹⁹ Mikään lähteaineistossa ei viittaa siihen, että alkuperäisenä tarkoituksena olisi ollut värvätä enemmän lähtijöitä, kuin mistä sovittiin. Värväystoimintaa kohdistui kuitenkin vastoin lupauksia myös Suomen armeijan vakinaiseen henkilökuntaan. Lisäksi erityisesti nuoriin vetoavaa propagandaa arvosteltiin hieman:

⁹⁷ Allekirjoittajana puheenjohtaja Paula af Heurlin. Rahankeräystoimikunnan raportti E1. VAP. KA

⁹⁸ Kts. esim. Ylikangas 1993 s.58.

⁹⁹ Helanen 1921 s. 120; Zetterberg 1977 s.161.

*Vaikkakin tunnustan Viron-apuretkikunnan tarpeellisuuden ja mieslukuisuuden välttämättömyyden veljeskansani avuksi olevan kunniavelvollisuutemme, niin **sentään pyydän Herra Majurin ottavan arvioissaan huomioon seuraavan pyyntöni: Muutamia päiviä sitten lähti toisten vapaaehtoisten mukana Toijalasta vaimoni veli Helsinkiin, liittyäkseen Viroon lähteviin vapaaehtoihin. Vaan kun hän on vielä alaikäinen, syntynyt 1902 eikä ole saanut edes äitinsä suostumusta, enempää kuin holhoojankaan – sillä isänsä kuoli viime syksynä.[...]**¹⁰⁰*

Näin eräs henkilö pyrkii vetoamaan värvääjiin, että he eivät huolisi mukaan hänen vaimonsa veljeä, sillä lähiaikojen menetykset ovat koetelleet perhettä.

Tiedotusosaston toiminta ei rajoittunut värväystoimintaan, vaan sitä jatkettiin sodan kuluessa.

*Aamulla piti Pohjain Poikain valistusupseeri, luutnantti Lauri Pihkala meille arvokkaan ja mielenkiintoisen esitelmän Suur Suomen vaiheista ja erikoisesti saksalaisen Suomen-Viron kansan kohtaloista ja vaiheista eri aikoina. Hän teki meille lyhyesti selkoa siitä mitä varten tänne olemme tulleet ja mikä arvaamaton hyöty siitä on Suomellemme jos saadaan Viro taloudellisesti liitettyksi Suomeen. Myöskin hän huomautti kuinka suuri tehtävä meitä vielä täällä odottaa jos meille nim tulee matka maita myöten Pietarin kautta kotiimme. Muutakin hyvää ja kaunista hän puhui. Luulen ja toivon, ettei hänen tarvinnut kuuroille korville puhua.*¹⁰¹

Vaikuttaa siltä, että onnistunut tiedotustoiminta sai sodan kuluessa uusia piirteitä etenkin ”Pohjan pojissa”. Heiskalan päiväkirjamerkinnän mukaan Pihkala puhui siis jo helmikuussa 1919 kotimatkasta Pietarin kautta. Suomen hallitus ei kuitenkaan ollut antanut joukoille lupaa toimia Viron rajojen ulkopuolella. Heiskalan päiväkirjamerkintöjen mukaan luentoja pidettiin tiiviisti etenkin helmikuun alkupuolella.

Täysin onnistuneena sodan aikaista tiedotustoimintaa ei voi pitää, sillä lehdistö kirjoitti sodan kuluessa yhä useammin sotilaallisesta avustustoiminnasta negatiiviseen sävyyn. Sosiaalidemokraatit olivat suhtautuneet toimintaan epäilevästi siitä lähtien, kun heille selvisi, ketkä olivat hankkeen takana. Porvarillinen lehdistö toi myös ilmi vapaaehtoisjoukoissa esiintyviä ongelmia kuten juopottelua ja kurittomuutta. Epäsotilaallisuudet kuitenkin esitettiin yksittäistapauksina.

Yhtenäinen tiedotustoiminta päättyi viimeistään maaliskuussa 1919. Viron avustamisen päätoimikunta yritti tarjota Virolle uutta sopimusta, jonka mukaan suomalaisjoukot voisivat toimia neljänsäksikymmenen kilometrin säteellä Viron rajoista. Kalmille esite-

¹⁰⁰ Palvelukseen halukkaiden tiedustelu- ja ilmoittautumiskirjeitä. F6.VAP.KA

¹⁰¹ Henrik Heiskala 13.2.1919. Päiväkirja Viron sotaretkestä. PK-2497.KA.

tyt olivat liian ahtaat. Hän halusi toiminta-alueen olevan laajempi ja yritti tarjota miehilleen uutta sopimusta Inkerin vapaajoukkojen nimissä. Tällainen vapaajoukko ei nauttinut laajaa poliittista hyväksyntää ja tulkintani mukaan Kalmin tarkoituksena oli perustaa valtiollisista toimijoista riippumaton sotilasyksikkö. Harva hyväksyi Kalmin tarjoaman sopimuksen.

Viron vapauttamisen päätoimikunta vapautti Kalmin tehtävistään saadessaan tietoonsa tämän hankkeesta.¹⁰² Kalmin irtisanominen nosti esiin avustustoiminnan poliittiset kiistakysymykset. Oliko sotaretken tarkoitus pelastaa Viro vai tuhota bolševismi? Jälkimmäinen olisi tarkoittanut valkoisten venäläisten voittoa ja he eivät missään vaiheessa tunnustaneet Suomen tai Viron itsenäisyyttä. Propaganda joutui ottamaan kantaa tähän kysymykseen ja jakaantui.¹⁰³

Ekströmin johtaman ensimmäisen suomalaisen vapaajoukon kanta oli selkeämpi. Ekström järjesti äänestyksen siitä jatketaanko sotimista Narvan vapautuksen jälkeen. Ainakin joidenkin vapaaehtoisten asenne oli, että nyt kun Viro on vapautettu, niin olisi koitmatkan aika ja joukko-osasto siirrettiin reserviin rintamalinjojen taakse Rakvereen.¹⁰⁴

Tuomas Hopun tutkimustuloksen mukaan suomalaiset ottavat mieluiten osaa konflikteihin, joilla on jokin yleisesti hyväksytty tarkoitus.¹⁰⁵ Keväällä 1919 Viron sotilaallinen tilanne oli huomattavasti parempi kuin talvella. Hankkeen poliittiset tarkoitukset olivat osoittautuneet epäselviksi. Sotaa kaipaaville oli tarjolla lukuisia muita konflikteja ympäri Eurooppaa. Erityisesti Itä-Karjalan Aunukseen suuntautunut sotaretki houkutteli monia.¹⁰⁶ Ilman yhtenäistä ja toimivaa propagandaa monen vapaaehtoisen into Viro kohtaan laantui.

¹⁰² Helanen 1921 s.202; Zetterberg 1977 s.237.

¹⁰³ Lehistöstä Ylönen 2010. Poliittisesta kuviosta Helanen 1921 s.85–105 ja Zetterberg 1977 s.147–155. Lisäksi Pietarin kysymyksestä runsaasti lähdeaineistoa: Neuvostoliitto 12L. UMA.

¹⁰⁴ Helanen 1921 s. 300–318.

¹⁰⁵ Hoppu 2015.

¹⁰⁶ Kts. esim. Vahtola 1997.

3.2 Palvelukseen halukkaat

Aikaisempi tutkimus on selvittänyt hyvin tarkkaan Viron vapaussotaan lähteneiden taustaa.¹⁰⁷ Hakijat ovat puolestaan jääneet vähäisemmälle huomiolle. Lähtömotiiveja tutkiessa on tarpeen tarkastella kaikkia hakijoita, ei ainoastaan hyväksytyjä.

Luvun aineistona toimii Viron avustamisen päätoimikunnan arkiston kansio F6, *Palvelukseen halukkaiden tiedustelu ja ilmoittautumiskirjeet*. Kansio sisältää 245 kirjettä ja postikorttia, sekä sähköitä. Sähköet ovat lähinnä organisaation sisäistä viestintää. Kirjeistä ja korteista 191 on varsinaisia vapaaehtoiseksi pyrkivien henkilöiden lähettämiä yhteydenottoja. Osa on kuitenkin useamman nimissä lähetettyjä ilmoittautumiskirjeitä. Esimerkiksi suojeluskunnista on lähetetty tiedustelukirjeitä, joissa tiedustellaan usean halukkaan puolesta.

Kirjeet poikkeavat erittäin paljon toisistaan eikä niistä voi muodostaa yhtenäistä ja luotettavaa tietokantaa. Kaikki eivät esimerkiksi ilmoita ikäänsä, joten mahdolliset arviot ikäjakaumasta perustuu hyvin suppeaan otantaan. Olettamana on, että alaikäiset ja vanhaksi itsensä kokeneet ovat pyrkineet salaamaan ikänsä. Lisäksi monet lienevät vain unohtaneen mainita ikänsä. Sama ongelma koskee muitakin tietoja, on hyvin todennäköistä, että palvelukseen halukkaat eivät ole kertoneet kaikkia tietoja itsestään etenäkään, mikäli he ovat arvelleet tiedon vaikuttavan kielteisesti heidän mahdollisuuksiinsa päästä vapaaehtoiseksi.

Lähdeaineisto on kuitenkin riittävä joidenkin havaintojen tekemiseen. Esimerkiksi naisten osuus vastanneista on huomattava.

Herra Majuri Kalm.

Minä ihmettelen suuresti miksi Te Herra Majuri Kalm kutsutte vain Pojat, emmekö me naiset voi mitään tehdä? Tuolla missä veljemme veri vuotaa, missä tuhannet ihmisäänet huutavat apua, emmekö mekin voisi auttaa? Kyllä me voimme auttaa. Emmekö voisi sitoa noiden kunnon urhojemme haavat? Emmekö voisi sulkea heidän silmänsä? Emmekö voisi tuoda heidän viimeiset tervehdyksensä omaisille? Me voimme jos vaan tahdomme ja minäkin tahdon, en pelkää vaikka en voikaan ase kädessä auttaa voin auttaa toisin. Siksi minäkin haluaisin lähteä noiden urhojemme kanssa jakamaan heidän kanssaan heidän kärsimyksensä.[...] Olen kyllä nuori, mutta en pelkää, minulla on rohkeutta. Onhan se

¹⁰⁷ Kts. esim. Hovi & Joutsamo 1971.

*niin jaloa kuolla vapaan aatteen puolesta. En tunne Teitä Herra Majuri henkilökohtaisesti, mutta olen kuullut teidän urhoollisuudestanne[...]*¹⁰⁸

Tämä lappeenrantalaisen kahdeksantoistavuotiaan kauppa-apulaisen Hans Kalmille osoittama kirje on hyvä esimerkki tämän tutkimuksen lähdeaineistosta ja osoittaa tiedustustoiminnan toimineen. Kirje on suora vastaus edellisessä luvussa esiteltyyn ilmoitukseen.

Kirjeitse vapaaehtoiseksi pyrkineistä 51/191 oli naisia. Osuutta voi pitää huomattavana siihen nähden, että kyseessä oli sotilasoperaatio. Useimmat naiset halusivat päästä sairaanhoito- ja ruokahuollon tehtäviin tai toimistoon ja olivat valmiita mihin tahansa toimeen. Eräs rouva oli tiedustellut Turun paikalliskansliasta, pääsisikö hän mukaan ihan mihin tehtäviin vain ja oli tämän lisäksi valmis kustantamaan oman matkansa sekä ylläpitonsa.

*Enkö vapaaehtoisena pääsisi taisteluun? Olen siihen kyllä tottunut. Molemmat veljeni ovat lähdössä. Vanhempani ovat kuolleet. Ei ole siis muuta turvaa täällä veljeni lähdettyä – Enkö siis voisi päästä, vaikka sitten millaiseen toimeen tahansa?*¹⁰⁹

Tämä Tampereella 3.1.1919 kirjoittanut oli ainoa nainen, joka ilmoitti halukkuutensa taisteluun. Kirjeeseen tehtyjen merkintöjen perusteella hänelle vastattiin kieltävästi. Lähes kaikki naiset ovat saaneet kieltävän vastauksen. Vaikuttaa siltä, että sairaanhoito-henkilökuntaa saatiin riittävästi heti värväystoiminnan alkuvaiheessa, mikä on ristiriidassa Helasen arvioon, että sairaanhoidossa oli ongelmia sodan alkuvaiheessa.¹¹⁰ Virossa on ollut mukana jonkin verran suomalaisia naisia, joista ainakin yksi osallistui taisteluihin. Luotettavaa lukua heistä ei kuitenkaan ole. Naiset olivat aktiivisia myös Aunuksen retkellä. Tietoa naisten määrästä kyseisellä retkellä ei ole, mutta halukkaita lähtijöitä olisi ollut monin verroin.¹¹¹ Aiheeseen tarvitaan lisätutkimusta.

Vapaaehtoiseksi halukkaista 113 ilmoittaa ikänsä, kaksi nuorinta henkilöä ilmoittaa iäkseen kolmetoista ja vanhin neljäkymmentäviisi. Selkeästi suurin ryhmä ovat vuonna 1900 syntyneet eli kahdeksantoista vuotta täyttäneet, heitä on viidennes ikänsä ilmoitta-

¹⁰⁸ Lappeenrannassa 19.1.1919 päivätty kirje. Palvelukseen halukkaiden tiedustelu ja ilmoittautumiskirjeet F6.VAP.KA.

¹⁰⁹ VAP. F6. KA.

¹¹⁰ Helanen 1921 s.188 – 197.

¹¹¹ Vahtola 1997 s.131 – 133.

neista. Viron Avustamisen Päätoimikuntaan saapui lukuisia kirjeitä, joissa kyseltiin alaikäisten perään ja kerrotaan lapsen lähteneen *äitinsä kyyneleistä ja rukouksista huolimatta* matkaan ja pyydetään estämään pojan maasta lähtö. Viron Avustamisen Päätoimikunnan suhtautuminen nuoriin hakijoihin käy ilmi joistain kirjeisiin tehdyistä merkinnöistä, esimerkiksi eräs hakija ilmoittaa tomerasti olevansa 14 vuotta ja 9 kuukautta vanha ja pyytää lähettämään vapaalipun rautatielle. Kirjeeseen tehdystä merkinnästä käy ilmi, että hän on tervetullut, mikäli saa vanhempiansa luvan. Muutenkin puuttuvat lupalaput huoltajilta tuntuvat työllistäneen päätoimikuntaa paljon. Joistain kirjeistä käy ilmi vanhempien huoli: eräs mies oli huolissaan 18-vuotiaan poikansa varustuksesta, sillä hänellä ei ole *kokemusta itsestään huolta pitämään kun on kaikki tähän asti äitinsä kädestä ottanut*. Toisaalta aineisto sisältää positiivistakin suhtautumista nuorten lähtöön. Eräs 45-vuotias mies kertoo ottavansa mielellään 17-vuotiaan poikansa mukaan ilmoittautuessaan vapaaehtoiseksi.

Jotain ajasta kertoo se seikka, että useimmat yli kolmekymmentä vuotiaista kokevat tarpeelliseksi kertoa jotakin terveydentilastaan, joko he kertovat olevansa terveitä tai sitten vaivoistaan huolimatta halukkaita taistelemaan. Osa hieman vanhemmista miehistä pyytää päästä esikuntatehtäviin tai muuhun vastaavaan rintaman takana tapahtuvaan toimintaan. Eräs Preussin kuninkaalliseen jääkäripataljoonaan 27 useita vuosia kuulunut ja Suomen sisällissotaan osallistunut jääkärivääpeli pyytää päästä esikuntatehtäviin vedoten siihen, että on vanhempiansa ainoa poika. Ilmeisesti jääkärivääpeli kokee jollain tavalla velvollisuudekseen hakeutua vapaaehtoiseksi.

*Pitänee huomauttaa että sotilas kasvatukseni ei ole aivan täydellinen. Kun olin sotaretkellä kaksi kuukautta ja suurimman osan olin rintamapalveluksessa eikä siellä paljoa harjoiteltu.*¹¹²

Tämä kenties hieman humoristiseen tapaan kirjoittava 20-vuotias maanviljelijän poika kuvastaa usean hakijan saamaa sotilaskoulutusta. Hyvin suuri osa heistä, 74 henkilöä, ilmoittaa olleensa mukana Suomen sisällissodassa. Tulos on linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa: lopulta Viroon päätyneistä 63 % oli saanut jonkinlaista sotilaskoulutusta ja valtaosa heistä oli saanut sotilaskoulutusta Suomen sisällissodassa, joten melko harvalla oli varsinaista sotilaallista koulutusta. Kyseessä on siis ollut enemmän siviileistä kuin ammattimaisista sotilaista, etenkin kun ottaa huomioon että yli kolmanneksella

¹¹² VAP. F6. KA.

ei ollut minkäänlaista sotilaskoulutusta.¹¹³ Osassa kirjeistä kerrotaan syistä, miksi lähettäjä ei ole osallistunut sisällissotaan: *Suomen vapausarmeijaan en viime vuonna ollut tilaisuudessa liittymään, silloin oleskelin nimittäin Orimattilan pitäjässä, joka oli siksi punainen ja punaisten ympäröimä, ettei voinut yrittääkään pohjoiseen.* Jotkut, lähinnä nuoret, kertovat ainoastaan, että eivät ole olleet mukana, mutta osaavansa käsitellä ampuma-aseita. Turkulainen 44-vuotias naimisissa oleva kansakoulun opettaja kertoo, että hänellä ei ole minkäänlaista sotilaskokemusta, mutta nyt halusi mukaan.

Tutkimuksen kannalta hyvin mielenkiintoisia ovat kolme henkilöä, jotka kertovat olleensa sisällissodan aikana punakaartissa: *Ei tuomiota, vaikka olin vähän aikaa punakaartissa, mutta jäin pian pois sieltä. Toinen poika on ehdonalaisessa mutta hän on hiljainen hyvin siivo poika ja hän oli myös aivan vähän aikaa vaan, maaliskuun ajan siinä.* Näin nämä kaksi yhdeksäntoistavuotiasta forssalaista nuorta miestä ilmoittavat haluavansa toisten kanssa taistella Wiron vapauten puolesta Wenäjän hirmuhallitusta polsevikkiä vastaan. Lisäksi he kysyvät palkkaehtoja ja pyytävät pikaista vastausta, jotta he voisivat irtisanoutua töistä. Kirjeeseen tehdystä merkinnästä ilmenee, että siihen on vastattu, mutta siitä ei käy ilmi, millainen vastaus on ollut. Muusta lähdeaineistosta käy kuitenkin ilmi, että joiltain on pyydetty todistusta kansalaisluottamuksesta ja osa on liittänyt sellaisen ilmoittautumiskirjeeseensä. Kolmas punakaartissa ollut hakija on yhdeksäntoistavuotias haminalainen työmies. Hän kertoo olleensa pakotettu liittymään punakaartiin ja olleensa siellä vastoin tahtoaan. Kirjeensä mukaan hän on liittänyt työnantajansa, nahkatehtaan omistajan allekirjoittaman todistuksen, jonka mukaan hän on käyttäytynyt hyvin ja rehellisesti sekä tehnyt työtehtävänsä nöyrästi. Työnantaja kertoo vielä, että poika katuu syvästi kohtaloaan, että on ryhtynyt punakaartiin ja uskoo syynä olleen *enempi lapsellisuus ja pelko, joka vei hänet siihen, etenkin kun hänen isänsä taisteli vapaussodan loppuaikoina valkoisen Suomen puolesta.* Ilmeisesti tämä vetoamus on auttanut, sillä kirjeeseen tehtyjen merkintöjen mukaan hänet kutsuttiin mukaan.

Saksassa sotilaskoulutuksen saaneita ja jääkäreiksi tunnustautuvia on kirjoittaneiden joukossa yhtä monta kuin punakaartilaisia, eli kolme. Tulos tuskin vastaa todellisuutta, sillä jääkäreillä lienee olleet toisenlaiset värvätymiskanavat kuin punakaartilaisilla. Kuitenkaan kaikkia jääkäreitä ei ole kutsuttu mukaan. Turun aluetoimistoon ilmoittautunut jääkäriväpeli sai vastauksena majuri Kalmin allekirjoittaman sähkeen, jonka mu-

¹¹³ Hovi & Joutsamo 1971 s. 165. Kts. myös Roselius 2006. Roselius esittää, että Suomen sisällissota oli amatöörien sota.

kaan tämä ei ole tervetullut. Ilmoittautuminen on tullut varsin myöhään, Kalmin joukkojen jo ollessa Virossa ja on mahdollista, että epääminen johtui tästä. Toisaalta taustalla saattaa olla muita syitä. Kalm itse oli palvellut Venäjän armeijassa maailmansodassa nykyisessä Latviassa sijaitsevalla rintamalla. Rintaman vastakkaisella puolella taisteli tuolloin suomalaisista koostuva Saksan armeijaan kuuluva jääkäripataljoona 27. Tämä ei kuitenkaan selitä tätä tapausta, sillä valtaosa Viroon lähteneistä jääkäreistä toimi Kalmin johtamassa osastossa. Valtaosa Venäjän armeijassa maailmansotaan osaa ottaneista puolestaan toimi Virossa majuri Ekströmin osastossa.¹¹⁴ Ekström oli taistellut saksalais-turkkilaisissa joukoissa Persiassa venäläisiä vastaan.

Hakijoiden joukossa oli edellä mainittujen lisäksi yksi Ruotsin armeijan upseeri, yksi 1890-luvulla Venäjän vallan alaisessa armeijassa varusmiespalveluksensa suorittanut ja seitsemän Suomen armeijassa ilmeisesti sisällissodan jälkeen varusmiespalveluksensa suorittanutta. Kaksi oli osallistunut ilmeisesti Vienan Karjalaan suuntautuneeseen retkeen.¹¹⁵ Kirjeen lähettäneistä kahdeksan kertoo olevansa Suomen armeijan vakinaisessa palveluksessa. Heistä ainakin osalle on vastattu, että ovat tervetulleita, mikäli saavat lomaa. Kuten aikaisemmin kävi ilmi, Suomen armeijan vakinaisessa palveluksessa olleet tuli sopimuksen mukaan jättää värväystoiminnan ulkopuolelle, jotta Suomen turvallisuus ei vaarantuisi.

Ainoastaan kahdeksantoista hakijaa kertoo kuuluvansa suojeluskuntaan. Hovin ja Joutsamon haastattelussa yli puolet kertoi kuuluneensa suojeluskuntaan. Ero selittyy sillä, että tässä tutkimuksessa käytetyssä lähdeaineistossa on lukuisia kirjeitä, joissa suojeluskunnan aluepäällikkö tai muu vastuuhenkilö kysyy lisätietoja isomman joukon puolesta. Esimerkiksi yksi suojeluskunnan sivistyspäällikkö kyselee, millaisia uusia uranäkyelmiä Viroon lähteminen tarjoaisi lyseon toisella luokalla oleville nuorille. Vaikuttaa siltä, että monet muutkin hakijat toivovat matkasta ammatillista hyötyä. Sosiaalisen aseman parantaminen on hyvinkin saattanut olla joidenkin hakijoiden motiivina.

Voidaan sanoa, että Viroon vapaaehtoisesti pyrkineillä oli hyvin toisistaan poikkeava sotilaskasvatus tai -sivistys, kuten useimmat asian ilmaisevat. Joukossa on ainakin kahdeksan sotaan osallistuneita ammattisotilaita, mutta myös huomattava määrä täysin vailla minkäänlaista sotilaskoulutusta olevia siviileitä. Osa jälkimmäisistä kertoo pyrkivänsä

¹¹⁴ Hoppu 2005 s.308.

¹¹⁵ Kirjeissä puhutaan ainoastaan Karjalan retkestä Vuonna 1918 retket olivat kuitenkin suuntautuneet lähinnä Vienaan.

sotilasuralle. Vaikuttaa siltä, että etenkin jotkut nuoret miehet ovat nähneet sotilasuran hyvin hohdokkaana. Näkemystä tukee se, että mikäli hakija esitti toiveen aselajista tai osastosta, niin toiseksi toivotuin oli ratsuväki, heti tykistön jälkeen. Kenties he ovat nähneet itsensä tulevaisuudessa ratsastamassa ylväänä paraatijoukkojen eturivissä ja nauttivansa kaikkien varauksettomasta kunnioituksesta.

Viroon lähteneiden keski-ikä oli 21.1 vuotta mediaanin ollessa 16–20 vuotta.¹¹⁶ Ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjän armeijassa vapaaehtoisina palvelleista valtaosa oli 19–24 -vuotiaita. Venäjän armeijan alaikäraja oli tuolloin 18 ja yläikäraja 35 vuotta. Tiedetään kuitenkin, että osa palvelleista oli tätä nuorempia tai vanhempia.¹¹⁷ Aunuksen sotateista yli puolet oli 16 – 20-vuotiaita.¹¹⁸ Virossa ja Aunuksessa taistelleet olivat siis ikärakenteeltaan samansuuntaisia ja joukot ovat olleet jonkin verran nuorempia kuin ensimmäiseen maailmansotaan osallistuneet. Joukkojen ikää arvioitaessa on otettava huomioon aikakauden konteksti. Lähdeaineistosta käy ilmi, että useat nuoret olivat työelämässä ja huolehtivat omasta sekä lähiomaistensa taloudesta. Nuorten miesten ja naisten runsas osallistuminen oli yleistä myös muissa Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen käydyistä aseellisista konflikteissa.¹¹⁹

3.3 Ilmoittautuneiden asema ja tausta

Jonkinlaisen ammatin tai toimen ilmoittaa 111 ilmoittautunutta henkilöä, yleisin ammatti tai toimi on vanginvartija, heitä on yhteensä kolmesta. Seuraavaksi eniten on työmiehiä ja sekatyömiehiä, yhteensä kaksitoista. Sairaanhoitajia on yksitoista, korkea määrä johtuu siitä, että hakijoiden joukossa oli paljon naisia. Viidennes Viroon pyrkinneistä naisista oli kirjeiden perusteella sairaanhoitajia. Muuten ammatit ja toimet ovat melko hajanaisia, ilmoitettuja ammattinimikkeitä on 39 kappaletta ja näistä kahdeskymmenessäkuudessa on vain yksi edustaja. Yllättävin ammattinimike oli kättilö, se on ammattiryhmä, jonka ei ensimmäisenä ajattelisi sotaretkelle hakeutuvan.

Pelkän ammattinimikkeen perusteella on vaikea määritellä henkilön sosiaalista taustaa, mutta aineiston perusteella voi sanoa, että hyvin monenlaisia ihmisiä hakeutui vapaa-

¹¹⁶ Hovi&Joutsamo 1971 s.139.

¹¹⁷ Hoppu 2005 s.95.

¹¹⁸ Vahtola 1997 s.124.

¹¹⁹ Gerwarth & Horne (toim.) 2012.

ehtoiseksi. Tässä suhteessa tutkimustulos ei tuo uutta aikaisempaan tutkimukseen. Valtaosa, noin 18 %, Viroon lähteneistä ilmoitti ammatikseen työmies tai työläinen. *Industrialistista väestöä* oli 21.8 % ja *agraarista väestöä* 20.9 % lähteneistä.¹²⁰ Tässä lähdeaineistossa ovat Hovin ja Joutsamon tutkimukseen verrattuna yliedustettuina edellä mainitut ammattiryhmät vartijat ja sairaanhoitajat, sekä lennätinvirkailijat. Lisäksi korkeasti koulutetut ovat tässä otoksessa yliedustettuina, noin 12 %, kun lähti-jöistä aikaisemman tutkimuksen mukaan heitä oli vain 1,4 %. Tämä selittyy sillä, että monet kirjeitse tiedustelleet ovat tarjonneet erityisosaamistaan vapaaehtoisjoukkojen käyttöön, esimerkiksi yksi filosofian maisteri tiedusteli, tarvitsevatko joukot lakimiestä, ja yksi maanmittausinsinööri tiedusteli, lähetetäänkö Viroon topografinen osasto. Kahta insinööriä, joista ainakin toinen diplomi-insinööri, kiinnostivat mahdolliset insinörijoukot. Matemaattisia aineita opiskellutta kiinnosti tykistö sekä farmaseuttia ja apteekin kandia sairaalatyö.

Monesti myös vähemmän koulutetut esittivät toiveita mahdollisista tehtävistä, joiden he arvelivat soveltuvan omaan osaamiseensa tai ominaisuuksiinsa. Esimerkiksi pieksämäkeläinen 21 -vuotias rautatiesähköttäjä kirjoitti: *...pääseekö tykkiväkeen sellaisia, jotka eivät ennen ole olleet tykistössä. Talvella olin pari kuukautta Iisalmen suksikomppaniassa, mutta nyt haluaisin tykkiväkeen, jos vaan suinkin voisi päästä. Tavallisesti siihen valitaan terveitä ja riskiä ja suuria poikia niin kuin allekirjoittanut on. Jos suinkin pääsee jonkinlaiseen toimeen tykistöön, niin mielelläni rupeaisin siihen.* Viipurilainen lennätinvirkailija puolestaan kertoo nauttivansa lakkauttamispalkkaa ja pyytää päästä lennätinosastoon, mutta olevansa valmis myös hoitamaan sairaita, sillä hän on ollut kaksi vuotta sotilassairaalassa sairaanhoitajattarena. Lakkauttamispalkka saattaa selittää hänen lennätinvirkailijoiden suurta määrää. Lahden pakkotyöleirillä työskennellyt sairaanhoitaja puolestaan kertoo: *...men nu äro de flesta av oss lediga, av den orsaken, att fångarnas antal minskar i hög grad.* Saattaa olla, että tämä sama syy on saanut niin monen pakkotyölaitoksilla työskentelevän vartijan hakeutumaan vapaaehtoiseksi Viroon. Kuvaavaa näissä kahdessa viimeisessä kirjeessä on se, että molemmat ovat naisen kirjoittamia. Yksikään mies ei kerro olevansa työttömänä tai työttömyysuhan alla, yksi kertoo olevansa nyt kotona ja hieman useammat olevansa vapaita tulemaan heti. Tämä ei tietenkään välttämättä kerro työttömyydestä. Todella monet pyytä-

¹²⁰ Hovi&Joutsamo 1971 s.145.

vät nopeaa vastausta, jotta voisivat irtisanoutua työstään ja vain harva kertoo hakevansa lomaa, toki heitäkin on joukossa.

Ammattinsa tai toimensa ilmoittaneista 22, eli noin 20 % toimii aloilla, jotka viittaavat maatalouteen¹²¹. Lukumäärä on samansuuntainen kuin aikaisemmassa tutkimuksessa (20,9 %). Mikäli terveydenhoitoalalla toimivat laskettaisiin pois, niin maataloudessa työskenteleviä olisi suhteessa huomattavasti enemmän. Luku on odotettu ottaen huomioon, että esimerkiksi Helsingissä ihmiset ilmoittautuivat paikanpäällä ja kirjeitse ilmoittautuneet olivat enimmäkseen paikkakunnilta missä ei ollut värväystoimistoa.

Tässä elinkeinoryhmässä yleisin asema on talollisen poika (5 henk.) ja toiseksi yleisin maanviljelijän poika (4 henk.). Tästä voi päätellä, että suurin osa ei kantanut päävastuuta tilan toiminnasta. Lukua selittää lisäksi hakijoiden nuori ikä sekä värväystoiminnan sijoittuminen talveen. Tulos vahvistaa kuitenkin sitä käsitystä, että Viroon pyrkiviä oli kaikista yhteiskuntaluokista, aina rengeistä ja maalaistyöntekijöistä (yht. 3 henk.) talollisiin (2 henk.).

Korkeakoulutettujen lisäksi yksi ilmoittaa käyneensä kansakoulun ja kaksi luokkaa lyseota. Toimekseen koululainen tai lyseolainen ilmoittaa kahdeksan lähtöhalukasta, kun ylioppilaita on seitsemän. Yksi kertoo olevansa opiskelija. Oletan että mitä korkeampi koulutus henkilöllä on ollut, sitä herkemmin hän on ilmoittanut siitä. Hovin ja Joutsamon tutkimuksessa yli puolet kertoi käyneensä kansa- tai kiertokoulun ja oppikoulun käyneet olivat toiseksi suurin ryhmä. Kuitenkin vain prosentti kertoi, että ei ole käynyt minkäänlaisia kouluja.¹²² Ensimmäisessä maailmansodassa Venäjän armeijaan värväytyneistä peräti 7,9 % ei ollut käynyt minkäänlaista koulua, mutta korkeakoulutettuja oli hieman enemmän kuin Viron vapaussotaan hakeutuneissa. Jääkäriliikkeeseen kuuluneet olivat selkeästi koulutetumpia, kuin Venäjän armeijaan, heimosotaretkiin ja Viron vapaussotaan osallistuneet vapaaehtoiset.¹²³

Monet kirjeistä ovat pitkiä, usein nelisivuisia ja erittäin taitavasti kirjoitettuja. Kirjeet on kirjoitettu huolellisesti ja selkeästi sekä hyvällä käsialalla. Esimerkiksi Nummen kylästä on tullut peräkkäisinä päivinä kaksi kirjettä, jotka ovat käsialaltaan lähes ident-

¹²¹ Maanviljelijä, Talonpoika, Talollinen, Renki, Maalaistyöntekijä, Palstatilallinen, Puutarhuri sekä näiden pojat ja tyttäret

¹²² Hovi&Joutsamo 1971 s.143.

¹²³ Hoppu 2005 s.85.

tisiä. Ensimmäinen on kolmetoistavuotiaan pojan kirjoittama ja seuraavana päivänä kirjoitettu kirje on neljätoistavuotiaan pojan kirjoittama. Osa kirjeistä on jonkun muun kuin lähettäjäksi ilmoitetun henkilön kirjoittamia tai jotkut kirjoittajista ovat ilmoittaneet epähuomiossa vääriä tietoja.

Neljästä henkilöstä voi päätellä, että he ovat olleet naimisissa. Suurin osa ei kerro siviilisäädystään mitään, mutta on ilmeistä että, valtaosa hakijoista on ollut naimattomia. Kirjeet on kirjoitettu pääosin suomeksi. Vajaa kymmenen prosenttia kirjoitti ruotsiksi, joista kaksi henkilöä kertoi olevansa Ruotsin kansalaisia. Kaksi kirjeistä oli kirjoitettu venäjäksi, joista toisen kirjoittaja kertoi olevansa ukrainalainen. Kirjeeseen tehdystä merkinnästä ei selviä mitä, hänelle on vastattu. Toiselle venäjäksi kirjoittaneelle on vastattu, että venäläisiä ei oteta, vaan he voivat halutessaan liittyä Virossa koottavaan venäläiseen joukko-osastoon. Yksi henkilö kirjoitti kaksi kirjettä viroksi, mutta nimestä päätellen hän on suomalainen. Osa hakijoista kertoo olevansa kielitaitoisia, yksi kertoo osaavansa kaikkia Virossa tarvittavia kieliä. Peräti neljä kertoo osaavansa suomea, ruotsia, venäjää, saksaa ja englantia.

3.4 Osallistuminen Viron vapaussotaan

Tiedustelu- ja ilmoittautumiskirjeiden lisäksi Virossa mukana olleiden päiväkirjat, muistiinpanot ja heidän lähettämänsä kirjeet ovat keskeinen osa tutkimuksen lähdeaineistoa. Sen lisäksi, että niiden avulla pyritään selvittämään lähtijöiden motiivia ne auttavat tapahtumien ennallistamisessa. Lähdetyyppi antaa lisäksi mahdollisuuden tarkastella vapaaehtoisjoukkojen luonnetta yksilön silmin. Näkökulma auttaa meitä ymmärtämään yhtä puolisoitilaallista joukkoa maailman myrskyn viimeisillä mainingeilla ja mahdollistaa vertailun muihin vastaaviin joukkoihin.

Kaksi Suomessa koottua rykmenttiä olivat luonteeltaan erilaisia. Martin Ekströmin kokoama rykmentti ensimmäinen suomalainen vapaajoukko oli hyvin nopeasti koottu ja sen tarkoituksena oli tarjota nopeaa sotilaallista tukea Viron hallitukselle. Tehtävän suorittamisen jälkeen aloitettiin joukon kotiuttamiseen tähtäävät toimet. Hans Kalmin kokoama rykmentti oli lähes yhtä nopeasti koottu, sen kokoonpanoon kiinnitettiin kuitenkin enemmän huomiota ja sen kokoamiseen käytettiin hieman enemmän aikaa. Joukko-osastoon värvättiin huomattavan paljon enemmän taistelijoita kuin mitä oli po-

liittisesti hyväksytty. Rykmentti koottiin niin, että se muodostaisi sodanjohdosta riippumattoman yksikön omine tunnuksineen. Miehistöön pyrittiin vaikuttamaan ideologisella koulutuksella. Vaikuttaa siltä, että Hans Kalmin tarkoituksena oli perustaa oma henkilökohtainen armeija. Lähdeaineisto ei kuitenkaan kerro, milloin tai missä oloissa Kalm sellaiseen hankkeeseen päätti ryhtyä. On hyvin mahdollista, että hän toimi tilanteen mukaan. Merkittävää yksityisarмейjaa joukosta ei kuitenkaan syntynyt, sillä valtaosa valitsi kotiinpaluun taistelujen sijaan.

Vapaaehtoisjoukot oli sotilaallisesti organisoitu ja ne toimivat demokraattisesti valitun valtioshallinnon alaisina. Rykmentit oli alistettu keskushallinnon hyväksymälle johdolle ja jaettu sotilaallisen hierarkian mukaan osastoihin, joita johtivat pääosin ammatitupseerit. Ammattitaitoisten upseerien määrää rajoitti kielto kohdistaa värväystoiminta Suomen armeijan vakinaisessa palveluksessa olevaan miehistöön. Kieltoa kierrettiin, mutta ammattitaitoisista upseereista oli puute myös vastaitseenäistyneessä Suomessa. Miehistö koostui pitkälti siviilitaustaisista henkilöistä ja siinä mielessä voidaan puhua eräänlaisesta puolisotilaallisesta joukosta.

Joukkojen epätyypillinen luonne aiheutti upseeristolle ongelmia alusta asti. Etenkin hyvin nopeasti kootun ensimmäisen suomalaisen vapaaehtoisjoukon komentaja Martin Ekström oli vaikean tilanteen edessä. Hän oli kaavaillut antavansa miehistölleen sotilaallista koulutusta edes muutaman viikon ajan, mutta lähdön tultua nopeasti hän joutui tuskailemaan jopa kelvollisten univormujen puutetta.¹²⁴

Sotilaan ulkoasulla oli suuri merkitys. Ryhdikäs univormu erotti ”todellisen sotilaan” haisevasta, räpsyissä ryöstelevästä ja murhaavasta ”aasialaisesta anarkistista”. Lisäksi tyylikkään univormun katsottiin lisäävän siviiliväestön, erityisesti naisten, kunnioitusta kantajaansa kohtaan. Sotilaallinen ulkoasu kertoi urheudesta ja pelottomuudesta. Romanttinen sotilaskuva oli monelle nuorelle tärkeä motivaatiotekijä. Hans Kalm tiedosti tämän ja valitsi rykmentilleen hakkapeliittoihin viittaavan nimen: ”Pohjan pojat” ja otti tunnukseksi jääkarhumerkin, joka ommeltiin miehistön hihoihin ja esiintyi lipuissa.

Yksi lähteneistä oli seitsemäntoistavuotias Bertel Nordenstreng Mikkelistä. Hän oli nähnyt kaupungilla ilmoituksen, jolla haettiin vapaaehtoisia Viroon ja päätti ilmoittau-

¹²⁴ Helanen 1921 s.217–218.

tua yhdessä Suomen armeijan vakinaisessa palveluksessa olevan ystävänsä kanssa. He olivat yhdessä ottaneet osaa Suomen sisällissotaan. Yksinhuoltajaäiti vastusti poikansa lähtöä.

*Kotona vielä pyörivät kysymysmerkit mamman päässä, että antaisikohan pojan lähteä. Sen huomasi, että hän taisteli sisäistä taistelua. Kyllä olikin syytä, sillä hän kai ajatteli, että jos kuolen siellä, niin mikäs sitten neuvoksi? Raaka ryöstövalta taas olisi hävitettävä. Mutta onhan niitä niin monta vahvempaa kuin minä jotka kestäisivät kärsimykset ja nälät taistelutantereella. Mutta niin voivat muutkin äidit ajatella. Silloinhan ei kukaan mamma laskisi poikaansa.*¹²⁵

Nordenstreng sai äitinsä ylipuhuttua ja matkusti Helsinkiin. Suomen sisällissotaan osallistuneena hänet valittiin ryhmänpäälliköksi¹²⁶ tiedonanto-osaston räjähdyskomentokuntaan ja hänet majoitettiin Uudenmaankasarmille. *Sörnäisten sällit suhtautuvat meihin vihamielisesti* hän kertoo ensimmäisen illan (17.1.19) kokemuksistaan Helsingissä. Seuraavana päivänä osa pojista jo tappeli ”sörkkäläisten” kanssa. Kolmantena iltana mukana tappeluissa olivat hänen mukaansa lähes kaikki. Kosti Lyly puolestaan kertoo kalenterissaan, että 17.1.1919 kaksi ”kunnon meikäläistä” olisi tapellut viittä ”sakilaista” vastaan.¹²⁷ Upseeriston suhtautuminen näihin tappeluihin ei käy ilmi muistiinpanoista. Poistuminen kasarmilta oli kuitenkin luvanvaraista ja tappelut olisivat näin ollen olleet estettävissä. Hiljainen hyväksyntä saattaa johtua siitä, että tappelut koettiin yhteishengen osoituksena tai sitä luovina. Tulkintaa vahvistaa se, että tappelut päättyivät Pohjan poikien kunniamarssin ensimmäiseen säkeistöön:

*Helsingistä lähdettäissä Sörkän sällit rähjäs, meidän pojat näyttivät, kuin Pohjan Pojat pärjäs. Hei, helapäiset tuppipuukot, nyrkkiraudat, kirohuudot sekä mauserit ja muut.*¹²⁸

Lähteistä ei käy ilmi, että tappeluissa olisi käytetty astaloita tai käsiaseita, mutta laulun sanoissa ne mainitaan.

Lähtö Viroon on useimmissa päiväkirjoissa ja kirjeissä koettu juhlalliseksi tapahtumaksi. Kosti Lyly kertoo olleensa lähtöä edeltävänä iltana tuttavansa luona kahvilla ja pöytään oli katettu kultalusikat; *Juhlallinen hetki*. Useissa lähteissä kerrotaan hurraavista kansanjoukoista ja torvisoittokunnista satamassa. Tunnelma vaikuttaa olleen hyvin in-

¹²⁵ Bertel Nordenstrengin päiväkirja. Pk-2644.KA.

¹²⁶ *Olen ”Herra Korpraali”* Bertel Nordenstrengin päiväkirja. Pk-2644.KA.

¹²⁷ Kosti Lylyn kalenteri vuodelta 1919. Pk-1841.KA.

¹²⁸ Kosti Lylyn kalenteri vuodelta 1919. Pk-1841.KA.

nostunut. Ensimmäinen suomalainen vapaajoukko matkasi brittiläisen sotalaivan kyydissä Viroon. He olivat saaneet kaakaota juodakseen ja loppumatkasta vielä keksin. Englantilaiset olivat syöneet hienointa ruokaa, mitä Sven Engblom oli nähnyt koko sodan aikana: paistettua perunaa, vehnäleipää ja marmeladia. Hän hämmästelee englantilaisia, jotka eivät välitä juoda kaakaota.¹²⁹

Saapuminen Tallinnaan oli etenkin ensimmäisen suomalaisen vapaajoukon kanssa saapuneille hienoinen pettymys. Virolaiset tuntuivat välinpitämättömiltä, eikä kaupungissa vallannut pakokauhu, kuten Suomessa oli annettu ymmärtää. Heidät kuitenkin majoitettiin kasarmille ja jokainen sai oman peiton ja tyynyn, mikä ilahdutti Sven Engblomia.¹³⁰

Kurinpidollisia ongelmia syntyi heti ensimmäisinä iltoina Tallinnassa. Ensin saapunut rykmentti ajautui tappeluihin venäläisten upseerien kanssa. Alkoholia käytettiin molempien joukko-osastojen saavuttua.

Wäkijuomia on yllin kyllin ja näkyvät pojat ahkeraan niitä käyttävän. Siveettömiä naisia kuuluu olevan tässä kaupungissa pyöreissä luvuissa ainoastaan 8400 ja muu elämä on tietysti sen mukaan. –Voi sinua Wiro! Milloin sortajais vuosisatain aikana iskevät verihaavat terveiksi paranevat!? –Kentillä riehuvat nyt taistelut tuimat. Orjan kahleitas katkovat sun poikas, Wiro äiti. –Apuun riennätti poikansa Suomi-äiti, jonka urhoolliset poikansa vapauttivat samasta idän barbaarien, polsevismin hirmuvallasta, raadeltavista. Pian koittaa se aika, jolloin vapaana sykkii Sinunkin Wiro – äidin toivorikas rinta.¹³¹

Heiskala koki siis alkoholinkäytön johtuneen Viron rappiotilasta ja sen puolestaan johtuneen ”idän barbaareista”. Tarton hän koki huomattavasti siistimmäksi kuin Tallinnan. Kurinpidolliset ongelmat eivät olleet kuitenkaan jääneet Tallinnaan.

–Liki puoltayötä pojat tulivat kotiin pitäen remuavaa ja suuriäänistä elämää. Useat olivat näet kovasti humalassa ja kuulin että he siellä kemuissa olivat saaneet aikaan häiriötä huonolla käytöksellään. Olivat siellä puukkoin kanssa heiluneet, yhtä ajuria pahasti puukottaneet, hänen vaatiessa maksua tehdystä kyydistä ja eräässä kahvilassa olivat pieksäneet isännän. –Noin tunnin verran reuhattuaan ja tappelua hieroen kuitenkin uni heidät voitti ja pian kuului huoneesta ainoastaan nukkuvien kuorsaus.¹³²

¹²⁹ Sven Engblom äidilleen 5.1.1918[sic]Reval. Kirje tutkijan hallussa.

¹³⁰ Helanen 1921 s.221; Sven Engblom äidilleen 5.1.1918[sic]Reval. Kirje tutkijan hallussa.

¹³¹ Heiskalan päiväkirja. PK-2497.KA.

¹³² Tammik. 27p. Heiskalan päiväkirja. PK-2497.KA.

Yhteinen piirre päiväkirjoissa on se, että häiriötä aiheuttivat muut, päiväkirjan pitäjä tai kirjeen kirjoittaja ei kertaakaan ollut juopotellut tai kohdistanut väkivaltaa siviileihin. Huonoiten käyttäytyivät aina jonkin toisen joukkueen jäsenet.

Etenkin eteläisessä Virossa olleet joukot kokivat ympäristön vihamielisenä.

Yöllä kello 1 lähdettiin rintamalle Valgaan. 18 kilometriä Tartosta ajoi toinen sotilasjuna päällemme klo 4. Viisi vaunua pirstoutui, 10 hevosta kuoli, 30 miestä haavoittui, kaksi kuoli heti. Punikkien juonia.

*Lepäsin sairaana Valgassa. Kolkko päivä yksin, melkein vihollisten keskellä, sillä kaupunkilaiset vihasivat Pohjan Poikia. Aukkaat suurelta osin lättiläisiä ja juutalaisia.*¹³³

Järvi-Haavisto koki, että vihollinen ei ole ainoa uhkatekijä, vaan myös siviilit muodostivat uhan. Tämä joukkojen ja siviilien välinen ongelmallinen suhde on saattanut vaikuttaa siviileihin kohdistuneeseen väkivaltaan. Kaikki eivät kuitenkaan kokeneet samoin:

*Olen kuin ulkomaan elävä, jota tarkastellaan silmät ja suu sepo-seljällä, aivan alkaa jo kiusottaa. Näistä on niin kovin suuri ihme kun on tyttö sotilaana, täällä ovat miehetkin kovin arkoja. Ja entäs oma joukkomme sitten;- Olen heidän ainainen ylpeytensä ja ihailunsa esine, siksi vain että kuulun konekivääriin. Kun he näkivät tuon lehti-ilmoituksen niin hyppäsivät sitä jokainen minulle kertomaan. Ja sitten ilosta siitä että ”Veli Aimoa” oli muistettu, joivat itsensä sika-humalaan ja ostivat minulle kukkia, saaden seuraavana päivän useampi ”hepe” viettää arestissa. Olivat innoissaan särkeneet yhtä ja toista ja muutakin mellastaneet. Täällä saa niin halvalla väkijuomia ja siksi ovat kaikki melkein aina ”purjussa” kuten virolaiset sanovat. Älkää nyt sentään luulko että minä juon, en juo enkä polta ja siksi kaikki kunnioittavatkin minua aina.*¹³⁴

Näin Aino Mälkönen kirjoitti vanhemmilleen Virossa toukokuussa 1919. Hänestä on kerrottu paikallisissa lehdissä Virossa sekä Suomessa Helsingin Sanomissa. Ote kirjeestä kertoo kurinpito-ongelmista vapaaehtoisissa joukoissa ja sen, että naisia sotilaina pidettiin epätavanomaisena.¹³⁵ Mälkösen tarina on sikäli mielenkiintoinen, että hän oli tietävästi ainoa suomalaisnainen, joka otti aseellisesti osaa Viron vapaussodan taisteluihin. Viroon lähtiessään hän oli 18-vuotias. Suomen sisällissodassa hän oli toiminut sairaanhoitajana ja ”kuularuiskuvöiden lataajana”. Sisällissodan jälkeen hän työskenteli sairaanhoitajana Viipurin Sotilassairaalassa ja toimi Viipurin suojeluskun-

¹³³ 29.01.1919 ja 02.02.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA.

¹³⁴ Aino Mälkönen vanhemmilleen Tartossa 26. 5. 1919. Jäljennökset Aino Mälkösen sisarilleen ja vanhemmilleen lähettämistä kirjeistä. PK 2017. KA.

¹³⁵ Mälkösen kirje on kirjoitettu toukokuussa 1919. Kalm irtisanottiin ja Pohjan pojat kutsuttiin kotiin huhtikuussa 1919. Viroon jäi kuitenkin vapaaehtoisia joten tieto ei ole ristiriitainen.

nan kirjuriina. Koska Viroon lähteviin joukkoihin ei hyväksytty naisia, hän leikkasi hiuksensa lyhyeksi ja väärensi henkilötodistuksensa muuttamalla etunimen n-kirjaimen m-kirjaimeksi.¹³⁶

Mälkönen kirjoitti kuudes kesäkuuta vuonna 1918 pitkän ja tunteikkaan kirjeen siskolleen. Siinä hän perustelee toimintaansa ja kertoo havainnoistaan Suomen sisällissodassa. Kirjeestä käy ilmi, että hän kiintyi useisiin omassa yksikössään toimiviin henkilöihin ja koki suurta tuskaa, kun kaikki eivät palanneet taisteluista. Kirjeestä voi päätellä, että hän koki muodostaneensa syvän siteen näiden ihmisten kanssa, mutta oli huomannut, että taisteluihin osallistuneiden miesten välinen tunneside oli tätäkin vahvempi:

*”Hyvä on olla kotona rauhan aikana, mutta täytyy myöskin tarvittaessa se vaihtaa kärsimyksiin ja vaaroihin. Se mikä ennen oli minulle kaikki kaikessa -huvi ja ilonpito, se on kuin kaikki pois pyyhitty, sijalle olen saanut kauan kaipaamani rauhan. Pyhä ja puhdas on rakkaus, joka vallitsee vapaaehtoisten rintamatoverien välillä, sen ovat yhteiset kärsimykset sellaiseksi muodostaneet...”*¹³⁷

Vapaaehtoisten taistelijoiden välinen side ja ystävyys tulevat vahvasti esiin Mälkösen kirjeessä. Tämän kaltainen Suomen sisällissodassa syntynyt luja ystävyys on saattanut vaikuttaa hänen ja muiden vapaaehtoisten lähtöpäätökseen.

Rintamalle siirtyminen ja ensimmäiseen taisteluun lähtö kuvattiin monessa päiväkirjassa ja kirjeessä innostuneesti, erittäin yksityiskohtaisesti ja jopa runollisesti. Ensimmäisen taistelun jälkeen kirjeiden ja päiväkirjamerkintöjen sävy muuttuu kaikissa tapauksissa. Monesta huokuu eräänlainen voitonvarmuus, mutta toisissa se herätti kyyneisyyttä:

*Kaikki tunteet ovat tyhjää juttua – ilmeisesti kukaan ei niihin usko, en ainakaan minä nyt. Kunnia, itserakkaus, voitonhimo – ihmisen korkeimmat päämäärät. Aatteita ei sotilailla ole. Hän on vain tunnoton kone – giljotiini.*¹³⁸

Tulikaste vaikuttaa olleen joukkoja yhdistävä mutta myös erottava tekijä. ”Meidän komppania, joukkue tai ryhmä” oli sen jälkeen aina se rohkein ja taitavin. Kaikki samaan rykmenttiin kuuluvat eivät olleet osa ”meitä”. Aina ei edes upseeriston toimintaa pidetty kunniallisena.

¹³⁶ Laulajainen 2009.

¹³⁷ Aino Mälkönen siskolleen 6.6.1918. Pk-2017.KA.

¹³⁸ 12.02.1919.Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA.

Vääpeli piti puheen ja kuvaili miten meitä päälliköt pettävät kun omien pyyteittensä takia sopimuksen rikkoen vievät meitä yli rajojen, vaikka Viro on puhdas. Kehotti kuitenkin sotilaina tottelemaan. Kalm on sanonut, että sotilaat saavat ryöstää kaupungin putipuhaaksi, mutta ensimmäinen komppania ei välitä ryöstämisestä. Se on tullut vapaana moisista pyyteistä palvelemaan isänmaataan ja auttamaan hädänalaisia veljiään. Koi-vulinnan hovissa ryöstivät upseerit kaikki, ehkä miljooniin nousevat arvoesineet (.) meidän, jotka paikan valloitimme, saamatta mitään. Katkeraa katsella päällikköjen tavatonta ryöstönhalua. Isänmaallisuutta ei heissä ole pennin edestä.¹³⁹

Propaganda esitti bolševikit ryöstäjinä, mutta päiväkirjoista voi päätellä, että pakko-ottoja esiintyi myös suomalaisvapaaehtoisten ja upseeriston toimesta. Siihen suhtauduttiin kielteisesti: *Kuten tavallista, alkoi yleinen pesorkkaus¹⁴⁰, johon erityisen eteviksi osoittautuivat varsinkin sellaiset, jotka eivät lainkaan ottaneet taisteluun osaa ja jotka olivat yleisesti tunnettuja pelkureita ja muutenkin huonossa maineessa.¹⁴¹*

Miehistön tunnelmat Virossa vaihtelivat, toisinaan esiintyi lapsellista pelleilyä¹⁴², toisinaan komppania saattoi esimerkiksi kieltäytyä alistumasta uuden luutnantin komentoon.¹⁴³ Välikirien jälkeen tunnelma kotiin lähtevissä joukoissa kiristyi huomattavasti.

Aamulla lähdettiin kuitenkin Valgaan, koska muut komppanijat lähtivät omin päinsä. Illalla saavuttiin Valgaan. Hermoni olivat aivan epäkunnossa. Nukkumisesta ei tullut mitään, kun tuntui vielä kuin olisi rintamalla aina valmiina hälytyksen varalta.¹⁴⁴

Järvi-Haavisto oli katkera upseeristoa kohtaan, sillä hän koki niiden pettäneen heidät ja tapattaneen miehiä turhaan; *Kirotut majurit ja muut.*

Aamulla ensimmäiseksi kulkee miehestä mieheen mieltä järkyttävä ja katkeraa suuttumusta virolaisia kohtaan herättävä tieto: viime yönä ovat virolaiset sotilaat vanginneet kadulla rauhallisena kasarmilleen astelevan Pohjain Poikain kuularuiskukomppanian sotilaan Viljo Juutilaisen ja vieneet päivävahtiin, jossa kaupungin komendantti on hänet ilman muuta ampunut. Jos Suomen pojat olisivat olleet aseistettuja niin tuosta tapauksesta olisi koituneet vakavat seuraukset. Mutta aseettmina ollen täytyi meidän tyytyä vain hammasta purren nilemään [sic] kiukkumme. Virolaiset muuten pelkäsivät meitä

¹³⁹ 19.02.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA.

¹⁴⁰ Pesorkkaus, besorkkaus tai besorgaus on lainasana saksasta (besorgen). Se tarkoittaa hankkimista tai huolehtimista, mutta sotilasslangissa se tarkoittaa pakko-ottoja, anastamista ja ryöstelyä. Kts. esim. Leino 2001 s.29.

¹⁴¹ 21.2.1919 Heiskalan päiväkirja. Pk-2497.KA.

¹⁴² *Illalla urheiltiin vetämällä neitosia nurin telefoonilangalla.* 14.02.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA.

¹⁴³ 13.3.1919. Heiskalan päiväkirja. Pk-2497.KA.

¹⁴⁴ 28.03.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA. Kalm oli lupauksistaan huolimatta määrännyt edellisenä päivänä joukot jäämään rintamalle.

*vaikka tiesivät aseettomiksi, sillä aamusta alkaen risteili kaupungin kaduilla vakoojia, sotilaspataljoonien kuularuiskujen kanssa.*¹⁴⁵

Vesa Leinon mukaan oikeuden pöytäkirjat vahvistavat tapahtuman. Virolaisten mukaan suomalaiset olivat ryöstelleet ja aiheuttaneen epäjärjestystä kaupungilla. Kaksi suomalaista pidätettiin ja he olivat yrittäneet karata vahtituvasta.¹⁴⁶

Aseveljien välille muodostunut suhde oli siis niin vahva, että he olisivat olleet valmiita käyttämään aseellista voimaa virolaista virkavaltaa vastaan. Joukolle oli siis muodostunut oma oikeuskäsitys. Ongelmat jatkuivat vielä Tallinnassa.

*Virolaiset tullimiehet yrittivät tarkistaa reppujamme, ettemme vain mitään luvatonaa niissä mukanaamme veisi, mutta keskempä heidän puuhansa jäivät, yhden erittäin innokkaan nuuskijan saatua ainoan iskun päähänsä erään Suomen pojan yön aikana tyhjentäystä viinapullosta. Yhtä ja toista luvatonaa melkein joka pojan repuissa olikin, patruunoita hyvin paljon, käsikranaatteja myöskin ja olipa kokonaisia kiväärejäkin joillakin jne.*¹⁴⁷

Paluu Helsinkiin ei ollut yhtä hohdokas kuin lähtö.

*Kello 10 aamupäivällä lähti Väinämöinen kuljettamaan meitä kotimaahan, minne klo 3 aikoihin saavuttiin ilman, että saatiin minkäänlaista tunnustuksen osoitusta, kuin varkaat Tallinnasta ja kuin lurjukset Helsinkiin.*¹⁴⁸

Kurinpäällisiä ongelmia on monesti selitetty joukkojen turhautumisella niiden siirryttyä pois sotatoimialueelta rintaman taakse reserviin. Ongelmia kuitenkin esiintyi jo ennen rintamalle lähtöä. Miehistön muistiinpanoista löytyy paljon merkintöjä upseeriston huonosta käytöksestä. Sotilaallisen koulutuksen puute ei siis selitä joukkojen huonoa käytöstä.

Molemmat tässä luvussa käsitellyt joukko-osastot syyllistyivät kurittomuuteen ja tarpeettomaan väkivaltaan siviilejä kohtaan. Joukkojen harjoittamaa väkivaltaa käsitellään vielä tutkimuksen viimeisessä luvussa vihamotiivien yhteydessä. Joukko-osastoissa ja niiden sisällä vaikuttaa syntyneen väkivaltaisia alakulttuureita.

¹⁴⁵ 8.4.1919. Heiskalan päiväkirja. PK-2497.KA.

¹⁴⁶ Leino 2001 s.50.

¹⁴⁷ 10.4.1919. Heiskalan päiväkirja. PK-2497.KA.

¹⁴⁸ 5.4.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri. Pk-1841. KA.

4. Motiivit

4.1 Motiiveista ja kysymyksenasettelusta

Vapaaehtoisesti ulkomaille sotimaan lähteminen vaatii vahvaa motivaatiota ja lähtöpäätöksen takana on usein monien vaikuttimien summa. Aina motiivit eivät ole selviä edes lähtijälle saati tutkijalle. Motiivin selvittäminen vaatii oikeanlaisia tutkimuskysymyksiä lähdeaineistolle ja oikeanlaiset tutkimuskysymykset on perustettava hyvin perustelluille olettamille. Tämä luku keskustelee ennen kaikkea Olavi Hovin ja Timo Joutsamon vuonna 1971 julkaistun tutkimuksen *Suomalaiset heimosoturit Viron vapaussodassa ja Itä-Karjalan heimosodissa vuosina 1918–1922* kanssa. Haastatteluihin perustuva tutkimus käsittelee Viron vapaussotaan ja Itä-Karjalan heimosotiin osallistuneita kahtena erillisenä joukkona.

Pääkeskustelukumppanina tässä luvussa on edellä mainitun tutkimuksen Viron vapaussotaa koskeva osio. Itä-Karjalan heimosotia koskeva osio toimii eräänlaisena vertailuryhmänä. Samaa tehtävää edustavat tässä luvussa esiin nousevat Tuomas Hopun väitöskirja *Historian unohtamat* vuodelta 2005, Jouko Vahtolan tutkimus *Nuorukaisten sota* vuodelta 1997 ja Matti Lackmanin vuonna 2000 julkaistu teos *Suomen vai Saksan puolesta?* Tulosta heijastellaan siis Venäjän ja Saksan armeijoissa sekä Itä-Karjalan heimosodissa vapaaehtoisina taistelleisiin suomalaisiin.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan auttamishalu oli suurin Viroon lähdön syy (42,6% vastaajista), seuraavina seikkailunhalu (19%), aatteelliset syyt (9%), ryssänviha (7,4%), taloudelliset syyt (4,7%), kosto (2,1%) ja muut syyt (27%). Tulos on saatu haastatteleamalla 206 Virossa ollutta vapaaehtoista. Heimosotiin osallistuneilla oli samansuuntaiset motiivit. Vastaukset on saatu esittämällä haastateltaville kysymyksiä kuten: Tunsitteko ryssänvihaa, halusitteko kostaa bolševikeille, houkutteliko seikkailu tai houkutteliko palkka?¹⁴⁹

Myös muissa tutkimuksissa on esitetty johtopäätöksiä Viroon lähtijöiden motiiveista. Vilho Helanen esittää, että nuorekas taisteluninto ja seikkailunhalu olisivat olleet vapaaehtoisten tärkeimmät lähtömotiivit.¹⁵⁰ Helanen haastatteli kolmea vapaaehtoista laivamatkalla Tallinnaan 30.12.1918 ja kysyi heidän lähtömotiivejaan. Ensimmäinen vastasi:

¹⁴⁹ Hovi & Joutsamo 1971 s. 154.

¹⁵⁰ Helanen 1921 s.118–119.

”Katsokaas, minulla on vanhoja velkoja niille punaisille. Tappoivat koko perheeni. En voi sitä unohtaa, lähden kostamaan niille.” Toinen jatkoi: *”Sama juttu! Kaikki tappoivat ja polttivat. Tampereen luona menetin vielä kätenikin. Mutta kyllä minä niille saatanoille yhdelläkin kädellä näytän!”* Kolmas oli 13-vuotias poika, joka vastasi: *”Mitäpä mies voi muuta tehdä kuin tapella, samantekevää missä!”*¹⁵¹ Varsinkin tässä kohdin on kuitenkin syytä suhtautua Helaseen ainoastaan aikalaislähteenä. Hän ei kerro haastateltujen nimiä, ja on mahdotonta tarkistaa väitteen todenpitävyys. On olemassa mahdollisuus, että hän on lisännyt haastattelut värittääkseen kirjaansa. Mikäli tiedot pitävät paikkaansa, niin ainakin kahdella vapaaehtoisella on ollut kosto motiivina.

Seppo Zetterberg esittää väitöskirjassaan, *”...lähtöpäätökseen vaikutti vaikeasti määriteltävä, voimakas hetkellinen innostus, jonka osatekijöinä olivat mm. seikkailunhalu ja ryssänviha.”*¹⁵² (Iiris Heino esittelee joukon erillisiä motiiveja.¹⁵³) Myöhemmin samana vuonna Aunuksen retkeen osallistuneilla olivat samansuuntaiset motiivit.¹⁵⁴

Edellä mainitut kysymykset esitetään myös tässä tutkimuksessa mutta niitä täsmennetään tutkimuksen aikana esiin tulleilla mahdollisilla vaikuttimilla. Tutkimuskysymykset muodostavat tämän luvun alaluvut. Ensimmäinen kysymys lähteelle on, kertooko se suoraan jotakin motiivista. Vastauksen ollessa myönteinen sitä tulkitaan kysymyksen historiallisessa kontekstissa sekä jokaista kysymystä varten luodussa viitekehyksessä. Mikäli vastaus on kielteinen, aineistoa analysoidaan muissa viitekehyksissä. Huomattava osa lähteistä ei kerro motiiveista mitään, joten tutkimuksen tulos on suuntaa antava eikä sitä voi pitää täsmällisenä.

Laajin tässä tutkimuksessa käytetystä motiiveista kertova lähdekokonaisuus on luvussa kolme esitelty Lähetetyt tiedustelu- ja ilmoittautumiskirjeet VAP F6 KA. Niistä jonkinlainen motiivi käy suoraan ilmi 57 kirjeessä. Näiden lisäksi motiiveja selvitetään muista lähteistä, kuten kirjeistä ja päiväkirjoista.

4.2 Auttamisenhalu

¹⁵¹ Helanen 1921 s.219.

¹⁵² Zetterberg 1977 s.178.

¹⁵³ Heino 2000 s.58–61.

¹⁵⁴ Vahtola 1997 s.133–137.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan auttamisenhalu oli selkeästi yleisin motiivi lähteä vapaaehtoisen Viroon taistelemaan. Peräti 42,6 % vastaajista kertoo sen ensisijaiseksi motiivikseen Olavi Hovin ja Timo Joutsamon tutkimuksessa. Tulos on merkittävä, koska kysymyksenasettelu ei ole voinut vaikuttaa tulokseen, sillä sitä ei kysytty erikseen. Heimosotiin osallistuneita voidaan pitää tietynlaisena verrokkiryhmänä Viroon lähteneille. Jouko Vahtola pitää halua auttaa Aunusta vapautumaan Venäjän vallasta tai bolševismin kahleista tärkeimpänä motiivina osallistua sotaretkelle Aunukseen. Itä-Karjalaan suuntautuneisiin retkikuntiin osallistuneiden motiiveissa heimokansan auttaminen on ollut tärkein, mutta ero aatteellisiin syihin oli huomattavan pieni, vain prosenttiyksikön verran, eli sillä ei ole tilastollista merkitystä. Venäjän armeijaan tai Saksaan jääkäreiksi lähteneiden joukossa auttamisenhalu ei ole ollut merkittävä motiivi.¹⁵⁵

Hakijoiden ilmoittautumis- ja tiedustelukirjeistä viidessäkymmenessäseitsemässä käy suoraan ilmi jonkinlainen motiivi. Niistä kaksikymmentäkaksi on auttamisenhalu, eli 38,6 %. Luku on hieman pienempi, kuin vuonna 1971 tehdyssä tutkimuksessa. Ero on kuitenkin melko pieni ja saattaa hyvinkin johtua selvityksien rajallisesta koosta. On kuitenkin mahdollista, että mukana olleet ovat jälkikäteen kokeneet auttamisen halun olleen vahvin motiivi. Huomioitta ei kannata jättää sitä seikkaa, että auttamisen halu on saatettu kokea tietyllä tavalla pehmeäksi tai yleisesti hyväksytyksi motiiviksi.

*Olemme toivoneet ja rukoilleet, että saisimme auttaa Veljeskansaamme. Tahtoisimme ojentaa heille auttavan kätemme ja olla edes pieneksi hyödyksi.*¹⁵⁶

Näin kirjoittaa kaksi naista Pyhäniemeltä. Naisten kirjoittamissa kirjeissä auttaminen on vahvemmin esillä kuin miesten kirjeissä.

*Olen koko ajan seurannut veljeskansaamme Wiron sitkeätä ponnistelua ylivoimaista vihollista vastaan ja mieleni palanut sitä parhaani mukaan auttamaan.*¹⁵⁷

Tämä 22-vuotias ylioppilas Niittylahdelta oli lukenut jouluaaton 1918 *Uudessa Päivässä* olleen Hans Kalmin ilmoituksen. Hän vastasi siihen heti joulun jälkeen 27.12.1918 ja ilmoittautui vapaaehtoiseksi. Kirjeen loppuun hän liitti kysymyksen: *Pyytäisin toimistoa ilmoittamaan mitä tarveesineitä [sic] asianomaisen itsensä tulee ottaa mukaansa, että voin niitä ajoissa ruveta hommaamaan.* Kirjeeseen tehdyistä merkinnöistä käy ilmi että siihen on vastattu myönteisesti 30.12.1918.

¹⁵⁵ Hoppu 2005 Venäjän armeijassa olleista; Lackmann 2000 jääkäreistä.

¹⁵⁶ VAP. F6. KA.

¹⁵⁷ VAP. F6. KA.

”...Nu är hela Estland befriat från de röda och vi ska väl snart börja tänka på hemfärd. Ingen människa kan föreställa sig hur grymt de röda har tagit fram. Helsingfors och Finnland var ett himmelrike mot Narva. De röda plundrade hela staden så att det inte fanns en brödbit i stan. Folket hade inte nånting alls på två veckor, de lida en fulkomlig hungersnöd. Alla butiker och cafeer äro plundrade och stängda. Och dessa hemska mordgärningar äro obeskrivliga. Ja nu äro alla fria och allt är lungt igen...”¹⁵⁸

Näin Sven Engblom kirjoitti äidilleen Narvan takaisinvaltausta seuraavana päivänä 20.1.1919. On mahdollista, että Engblom yrittää kirjeellään vakuuttaa äidilleen tai itselleen oikeutusta valinnoilleen. Se on sävyltään muita kirjeitä vakavampi. Uskon hänen kokeneen, että he olivat juuri pelastaneet suuren osan Narvan asukkaista varmalta kuolemalta. Kaikkia he eivät ehtineet pelastaa, vaan osa oli murhattu sanoinkuvaamattomalla tavalla. Hän käsittelee asiaa hyvin käytännönläheisesti. Nyt virolaiset on pelastettu, eli tulen pian kotiin. Kahdessa seuraavassakin kirjeessä Engblom toivoo pääsevänsä pian kotimaahan. Luvussa 3.4 kävi ilmi, että ainakin osa Pohjan poikien mukana koki samoin ja he suhtautuivat negatiivisesti Viron rajojen ulkopuolelle suuntautuneisiin hyökkäyksiin.¹⁵⁹

On huomioitava, että veljeskansan auttaminen oli erittäin paljon esillä terminologiassa. Organisaation nimi oli Viron **avustamisen** päätoimikunta, tiedotuksessa ja lehdissä kerrottiin ”**avustamispuuhista**” ja kunnioittavaan sävyyn nuorista miehistä, jotka rientävät veljeskansaa **auttamaan**.¹⁶⁰ Tulkintani mukaan useat suomalaiset todellakin uskoivat hirvittävän kohtalon uhkaavan Viron kansaa, ellei heitä auteta sotilaallisesti. Uhka koettiin todellisena ja osittain siihen oli syytä. Terrori oli yleinen sodankäynnin keino Venäjän sisällissodassa ja erityisesti bolševikit pitivät sitä toimivana. Kauhua pyrittiin toiminnan lisäksi lietsomaan propagandalla. Vastapuolen propaganda puolestaan lietsoi pelkoa entisestään.¹⁶¹ Todellisuudessa bolševikit harjoittivat melko vähän siviileihin kohdistuvaa väkivaltaa Virossa ja se suuntautui pitkälti baltiansaksalaisiin sekä porvaristoon. Pakko-ottoja esiintyi molemmin puolin paljon. Ryöstettävää tuskin oli edes paljon neljän sotavuoden jälkeen, mutta sitä suuremmalla syyllä siviiliväestö kärsi sotajoukkojen toiminnasta. Taloudellisesti sillä tuskin on merkitystä kuka tyhjentää maan-

¹⁵⁸ Sven Engblom äidilleen 20.1.1919 Narvassa. Kirje tutkijan hallussa.

¹⁵⁹ Poikkeuksena tietenkin tietynlaiset ”turvavyöhykkeet”. Esimerkiksi Ivanogradin kaupunki sijaitsee Narvajoen toisella puolella Narvan vastarannalla. Kaupungista suuntautui paljon kivääri- ja tykistötulta Narvaan, joten sen valtaaminen oli täysin hyväksyttyä.

¹⁶⁰ Ylönen 2010 s.135.

viljelijän varastot ja vie hänen hevosensa. Valtaosa vapaaehtoisista kokivat pakko-otot vastenmielisinä.

Vapaaehtoisjoukkojen käytös johti siihen, että heidän vilpitön halunsa auttaa asetettiin toisinaan kyseenalaiseksi. Lähtömotiivina auttamisenhalu oli kuitenkin merkittävin ja yleisin syy Viroon lähtemiselle.

Auttamisenhalu ei esiinny, ainakaan huomattavana, motiivina tätä tutkimusta varten läpikäydyssä aikakautta koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa. Ero on siis huomattava. Kaikkea aikakautta koskevaa kansainvälistä tutkimusta ei kuitenkaan käyty läpi. Muissa Pohjoismaissa ei kuitenkaan syntynyt yhtä laajaa liikettä Viron auttamiseksi kuin Suomessa, vaikka etenkin Tanskassa ja Ruotsissa avustamiseen suhtauduttiin suopeasti. Olisi hämmästyttävää, mikäli aikakauden muissa konflikteissa auttamisenhalua ei olisi esiintynyt motiivina.

4.3 Seikkailunhalu

Seikkailunhaluun voidaan yhdistää nuorekas taisteluinto ja voimakas hetkellinen innostus. Seikkailunhalun kaltainen motiivi on melko vaikea havaita lähdeaineistosta, varsinkin mikäli pyrkisi osoittamaan, että henkilön ensisijainen motiivi olisi ollut seikkailunhalu. Poikkeuksena henkilöt, jotka ilmoittavat sen suoraan, mutta heitä on harvassa. Useat lähteet huokuvat innostusta ja jännitystä. Monesti puhutaan retkestä, mutta sillä voi olla monenlaista merkitystä. Hans Kalm painotti jouluaattona julkaisussa kirjeessään, että kyse ei ole mistään huviretkestä ja monet tiedostivatkin voivansa kuolla tuolla retkellä. Toisaalta monet tuntuvat lähtiessään kovin voitonvarmoilta ja uskoivat palaavansa nopeasti. Kuoleman pelkoa lohdutti tieto, että historia muistaisi heidät sankareina ja ”neitoset” jäisivät ikuisesti kaipaamaan heitä. Monilla oli hyvin kansallisromanttinen kuva sotimisesta.

En ole ottanut osaa Suomen vapaussotaan, mutta koska osaan käsitellä ampuma aseita, niin haluan sitä innokkaammin ottaa osaa Wiron vapaustaisteluun. Mutta yksi asia olisi tärkein: olisi tarpeellista saada vapaalippu koska kalliit rautatiemaksut suorastaan estävät vähävaraista matkustamista rautateillä.¹⁶²

¹⁶² Palvelukseen halukkaiden tiedustelu ja ilmoittautumiskirjeet F6.VAP.KA.

Esimerkiksi tämä vimpeliläinen kuusitoistavuotias maanviljelijän poika on kenties nähnyt sotaretken olleen mahdollisuus matkustaa ja nähdä maailmaa.

Osa kertoo motiivikseen halun nähdä maailmaa ja heidän osaltaan seikkailunhalu lie-
nee ollut ensisijainen motiivi. Hovin ja Joutsamon tutkimuksessa seikkailunhalu on ol-
lut yleisin toissijainen motiivi. Tämän tutkimuksen lähdeaineisto tukee tuota tutkimus-
tulosta. Seikkailunhalua on esiintynyt myös muissa aikakauden sekä aikaisemmissa et-
tä myöhemmissä konflikteissa. On vaikea kuvitella, että nuori ihminen olisi valmis
vapaaehtoisesti matkustamaan ulkomaille sotimaan, mikäli hän ei kokisi minkäänlaista
seikkailunhalua.

Sainio kutsui itseään ja muita lähteneitä ”vapaussotureiksi”. Termillä on vahva kansal-
lisromanttinen lataus ja siinä seikkailun kaikua. Aino Mälkönen tuntui nauttivan sotu-
rin roolistaan:

*”...Mutta vangita minua on sama kuin vangita aron tuuli, joka vapaana kiittää yli lakeuk-
sien pysähtyen hetkeksi leikkimään tielleen sattumien puiden latvoissa, jälleen riistäytyen
irti ja jatkaa riemuisaa voittokulkuaan, siksi kunnes väsyneenä illan tullen jonkun yksi-
näisen kuusen latvassa valittaen hymisee äidiltänsä oppimaansa kehtolaulua nukahtaen
viimein kyyneliinsä, muistellessaan kaukaista kotimaatansa, joka nyt kukoistaa kauneim-
pana loistavassa kesäpuvussaan. Niin:- Eläköön kultainen vapaus:- ...”¹⁶³*

Mälkönen kuului heihin, jotka jäivät Viroon Viron avustamisen päätoimikunnan ja Hans
Kalmin välirikon jälkeen.

Ainoastaan yhden tässä tutkimuksessa käytetyn henkilön lähteet antavat ymmärtää, että
hän olisi yhtä hyvin osallistua konfliktiin vastapuolen riveissä. Hän on Hjalmar Front,
jonka ainoa motiivi liittyä punakaartiin oli saada ”pyssy”. Mikäli hänen väitteensä pitää
paikkaansa, niin on selvää, että hän olisi voinut liittyä johonkin toiseen aseelliseen
joukkoon.

Valtaosalla on siis ollut vähintäänkin jonkinlainen ideologinen motiivi auttamisen- ja
seikkailunhalun lisäksi.

4.4 Aatteelliset syyt

¹⁶³ Aino Mälkönen vanhemmilleen Tartossa 26.5.1919. Pk-2017.KA.

Suomen kerrotaan usein olleen poliittisesti kahtiajakautunut sisällissodan jälkeen. Tässä tutkimuksessa käytettyyn aineistoon tutustuminen ja Eurooppalaiseen kontekstiin vertaaminen luo kuitenkin kuvan hyvin ideologisesti pirstoutuneesta Suomesta. Poliittista hajaannusta Euroopassa ja Venäjällä käsiteltiin aikaisemmin tässä tutkimuksessa. Venäjällä vasemmistopuolueet olivat sodassa keskenään. Suomelle ideologisesti tärkeä Saksa oli romahtanut ja ententemaat tukivat Venäjän valkoisia sekä muita heille sopivia tahoja. Valkoinen Venäjä ei koskaan tunnustanut Suomen itsenäisyyttä ja osa suomalaisista koki vahvan tasavaltaisen tai keisarillisen Venäjän olevan Suomen kannalta paras vaihtoehto, osa kannatti vahvaa liittoa baltiansaksalaisten kanssa, osa vahvaa valtioliittoa Ruotsin kanssa. Monille tärkeintä oli saada Britannian hyväksyntä Suomen itsenäisyydelle. Viron vapaussodan alkaessa näitä ideologioita yhdisti kaksi seikkaa. Ensinnäkin yksikään ei tiennyt kuinka maailma tulisi muodostumaan ja toinen oli bolševismin vastaisuus.

Hovin ja Joutsamon tutkimuksessa seitsemäntoista prosenttia vastaajista ilmoittaa aatteelliset syyt ensisijaiseksi motiivikseen. Toissijaisena motiivina tulos on samaa luokkaa. Valtaosassa tässä tutkimuksessa käytetyssä lähdeaineistossa suhtaudutaan kriittisesti bolševismiin. Luvussa 1.3 käsiteltiin Kaarlo Kurkon osallistumista Neuvosto-Venäjän ja Puolan väliseen sotaan. Jussi Jalonen kuvasi Kurkon maailmankatsomusta vakaukselliseksi antibolševismiksi¹⁶⁴, joka sekoittui Venäjää kohtaan tunnetun kansallismielisen uhman. Tämä kuvaus sopii valtaosaan lähteitä jättäneistä. Kyse ei ollut mistään selkeästä yhteisestä ideologiasta, jolla olisi ollut muita tavoitteita kuin estää bolševismin leviäminen länteen.

*Piti vääpeli Havas puheen, missä esitti tilannetta maailmassa ja Suomessa. Vastusti Inkerin matkaa, mutta puolsi Karjalan valloitusta monesta syystä. Kehotti toisia jäämään Viroon länsimaisen kulttuurin istuttajiksi ja vartioiksi.*¹⁶⁵

Osalla tavoitteena oli bolševismin täydellinen kukistaminen, toisten mielestä riitti, että suomalaisten ”veljeskansat” vapautettaisiin bolševismista. Veljeys onkin toinen vahvasti ilmi tuleva motiivi. Myös tätä korostettiin tiedotustoiminnassa, jopa niin paljon, että monet suomalaiset hämmästyivät Viroon tullessaan, etteivät virolaiset ymmärtäneet suomea. Propagandassa vedottiin niin vahvasti suomalaisten ja virolaisten sukulaisuuteen, että monet olivat luulleet virolaisten puhuvan suomea. Isänmaallisuutta ko-

¹⁶⁴ Jalonen 2015 s.175.

¹⁶⁵ 1.3.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri vuodelta 1919. Pk-1841. KA.

rostettiin ja kansallisuuksien eroavaisuuksia korostettiin, mutta aikalaiset tuskin olisivat tunnistaneeet sitä ideologiaksi. Kysymys oli enemmänkin luonnontieteisiin perustuva tosiasia. Myös puna-armeijassa taistelleet tiedostivat kansalliset erot ja muodostivat sen perusteella käsityksensä heidän rinnallaan tai vastaan taistelevista etnisistä ryhmistä.

Lisäksi veljeyteen vedottiin Suomen sisällissodassa syntyneen taistelutoveruuden muodossa. Kalm puhui verin vahvistetusta aseveljeydestä. Monet hakeutuivatkin ryhmässä vapaaehtoiseksi. Tällöin lähtömotiivina on saattanut toimia jonkinlainen velvollisuus ja/tai ryhmäpaine entistä aseveljiä kohtaan. Henkilökohtainen toveruus vaikuttaa olleen tärkeämpi motiivi myös puna-armeijaan vapaaehtoisesti liittyneillä. Yhdenkään tässä tutkimuksessa tarkastellun henkilön jättämästä lähteistä ei löydy viittauksia maailmanlaajuisesta työväestön toveruudesta. Seikan osoittaa myös Muurmannin legioonasta loikanneiden suuri määrä. He olivat valmiita hyökkäämään Britannian johdolla Saksan ”miehittämään” Suomeen mutta eivät halunneet kääntää aseitaan entisiä aseveljiään ja tovereitaan kohtaan.

4.5 Ryssänviha ja kosto

Suomessa se [ryssänviha] oli voimissaan itsenäistymisestä alkaen, vaikka juuret olivat sitäkin vanhemmat. Suomessa ”ryssänviha” oli kuitenkin enemmän ”ryssänpelkoa” – pelkohan on vihan äiti – jonka voimistumiselle antoi osaltaan pontta se, että Suomi ei ollut vuoden 1918 sodassa suoraan mitellyt sotilaallista voimaansa neuvostoarmeijan kanssa saatikka lyönyt sitä. Näin pelko ja siitä sikiävä viha jäivät elämään.”¹⁶⁶

”Jotta ihmiset päättävät tappaa toisia ihmisiä riittää, että he tuntevat olemassaolonsa uhatuksi ja/tai näkevät tappamisessa poliittisen, kulttuurisen tai uskonnollisen tarkoituksen.”¹⁶⁷

Viha liittyy vahvasti pelkoon ja pelko on vahvasti läsnä tutkittavan aikakauden sekasortoisessa tilanteessa ympäri Eurooppaa. Viha on kuitenkin pelkoa selkeämmin läsnä käytetyssä lähdeaineistossa.

¹⁶⁶ Zetterberg 2006 s.32.

¹⁶⁷ Neitzel & Welzer 2011 s.298.

*Venäläisviha oli sortovuosien aikana tunkeutunut syvälle kansamme tietoisuuteen. Vapaussodan aikaisen isänmaalliseen innostukseen liittyi voimakkaana viha venäläisiä ja venäläisyyttä kohtaan.*¹⁶⁸

Näin Vilho Helanen koki asian. Hänen tulkintansa mukaan Suomen sisällissota oli ollut liian lyhyt kostamaan venäläisille kaikkia heidän suomalaisille satojen vuosien aikana aiheutettuja kärsimyksiä. Tulkinnan mukaan venäläisvihaan liittyi siis kostonhimoa. Merkilläpantavaa on Helasen tapa liittää venäläisyys Suomen sisällissodan väkivaltaisuuksiin.

Lähdeaineistoa lähestytään tunnehistorian näkökulmasta ja etsitään merkkejä etnistä ryhmää kohtaan tunnetusta vastenmielisyydestä tai vihasta. Tulokselle esitetään kysymys: Oliko tämä tunne lähtömotiivi. Lähestymistapa mahdollistaa joukkojen harjoittaman väkivallan luonteen tarkastelun, joka puolestaan mahdollistaa kansainvälisen vertailun. Tämän vuoksi ”ryssän viha” saa ansaitsemaansa suuremman huomion. Hovin ja Joutsamon haastattelemista neljätoista henkilöä (7,4 %) ilmoitti tämän vihan ensisijaiseksi ja kaksi toissijaiseksi motiiviksi. Yli puolet vastaajista oli kuitenkin tuntenut vihaa venäläisiä kohtaan. Hovi ja Joutsamo epäilivät vuoden 1970 poliittisen tilanteen vaikuttaneen tulokseen.

Tutkimuksessa käytetty materiaali sisältää runsaasti venäläisvastaista aineistoa ja hyvin monet suomalaisvapaaehtoiset vaikuttavat suhtautuneen vähintäänkin epäluuloisesti venäläisiin. Venäläiset eivät kuitenkaan olleet ainoa etninen ryhmä joita kohtaan tunnettiin vihaa. Tarkastelu havaitsee negatiivista suhtautumista useita etnisiä ryhmiä kohtaan, esimerkiksi Mikkelissä toiminut värväri ilmoitti, että savolaiset haluavat muodostaa oman komppanian, sillä he eivät halua olla pohjalaisten kanssa yhteistyössä. Lisäksi he halusivat tuoda oman lippunsa ja tunnuksensa. Jopa muut suomalaiset koettiin näin vahvasti eri heimoina.¹⁶⁹

Sai ihmetellä sitä baabelimaista kielen sekavuutta, mikä siellä vallitsi. Rinnan pääkielen kanssa puhuttiin saksaa ja venäjää. Tämän lisäksi vielä jossain tapauksessa ruotsia, juutalaiskieltä ja jotakin baltilaista sekamelskaa, jota suomalaisen korva ei ollut ikinä kuullut. Tällöin tuli mieleen varmaan jotain epämieluisia ja tuomitsevaa puhtaasta suomalaissukuisesta Viron kansasta. Näinkö sekava ja epäkansallinen onkin se heimo, jonka vapauden puolesta me nyt taisteluun astumme? Voikohan tällaisella kansalla olla tar-

¹⁶⁸ Helanen 1921 s.87.

¹⁶⁹ Suur-Savon komppanian muodostamisesta. Mikkeli 9.1.1919.F6.VAP.KA.

*peeksi kansallista ryhtiä ja sisäistä tarmoa koskaan itse hallita itsensä? –Emmehän vain vuodata hukkaan kallista pohjalaisverta?*¹⁷⁰

Sainio pohtii, miten sisäsuomesta tulleet suhtautuvat Viron etniseen monipuolisuuteen ja siihen, että siviiliväestön joukossa saattaa *olla yhtä monta vihollista kuin oikeaa ystävääkin*. Hän tuntuu olevan huolissaan siitä, että miehistö ei koe olevansa auttamassa veljeskansaa, kuten heille on kerrottu ja katuvansa, etteivät he olleet lähteneet Karjalaan Viron sijaan. Suomen rannikoilta tulleiden hän arveli suhtautuvan kielten moninaisuuteen suopeammin. Viron eri etniset ryhmät olivat siis vähintäänkin epäluotettavia ja muodostivat uhan. Sainion mielestä uhka kohdistui tiedotustoiminnan uskottavuuteen. Aikaisemmin tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että ainakin osa miehistöstä koki eri etnisyydet suorana uhkana hengelleen. Kuvaavaa on, että poliittisuus haluttiin usein nähdä etnisenä ominaisuutena tai päinvastoin.

Juutalaisia kohtaan esiintyi suoranaista vihaa. *Vankeja ei oteta. Juutalaisia ei hemmotella.*¹⁷¹ Erityisesti Venäjän valkoiset korostivat, että juutalaiset ovat kaikki bolševikkeja ja selittäneen osaltaan juutalaisiin kohdistunutta väkivaltaa. Eräs nainen menetti henkensä, sillä oli moittinut suomalaisia ja väittänyt, että nämä vihaavat venäläisiä ja juutalaisia. Hänen kanssaan keskustellut suomalaisvapaaehtoinen ampui naisen.¹⁷²

Virossa olleeseen venäläisväestöön ei kuitenkaan vaikuta kohdistuneen erityistä väkivaltaa, poikkeuksena ensimmäisen suomalaisen vapaajoukon ensimmäisiä iltoja. Tallinassa majailleet valkoisen venäjän upseerit olivat yrittäneet komentaa kadulla vastaan tulleita suomalaisia rivisotilaita ja suomalaiset olivat vastanneet pahoinpitelemällä nämä. Ongelma ratkaistiin kieltämällä venäläisiä komentamasta suomalaisia ja suomalaisia pahoinpitelemästä venäläisupseereja.

Räikein suomalaisten harjoittama etnisyyteen perustuva väkivalta kohdistui kuitenkin vastapuolen suomalaisiin. Vastapuolen joukkojen etninen jakauma ei itsessään aiheuttanut vihaa. Esimerkiksi lätiläiset joukko-osastot saivat osakseen kunnioitusta. Kunnioituksen syynä oli heidän ampumataisto ja rohkeus. Pakenevia tai antautuvia joukkoja ei kunnioitettu ja moinen pelkuruus oli osoitus koko kansan heikkoudesta. Viimeiseen mieheen taistelevaa vihollista kunnioitettiin. Kuoleman kohtaaminen pelottomana oli

¹⁷⁰ Sainio 1919 s. 19–20.

¹⁷¹ Hans Kalm käskyssään 29.1.1919. Leino 2001 s.53.

¹⁷² Leino 2001 s.45.

rohkea miehisyyden osoitus. Pelkäävä ja pakeneva vihollinen ei ollut minkään arvoinen. Erityisen väkivaltaisesti kohdeltiin suomalaisia sotavankeja.

Hovin ja Joutsamon havainto siitä, että joukoissa esiintyi huomattavasti ”ryssänvihaa” on oikea. On kuitenkin erotettava vakaumuksellinen antibolševismi venäläisvastaisuudesta. Suomen sisällissodan aikana kaikki sosialismi pyrittiin liittämään bolševismiin ja bolševismi liitettiin vahvasti venäläisyyteen: Viron vapaussodan aikana mielikuvaa on selvästi yritetty häivyttää. Tämän tutkimuksen perusteella ei voida osoittaa, että venäläisiin kohdistuva viha olisi ollut kenenkään ensisijainen syy osallistua Viron vapaussotaan. Tutkimustulosta tukee aikaisemmin havaittu joukkojen haluttomuus edetä Viron kansallisten rajojen ulkopuolelle. Tulos ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että venäläisiin kohdistuneet ennakkoluulot olisivat vaikuttaneet yksittäisen henkilön lähtöpäätökseen. Merkittävä motiivi se ei kuitenkaan ollut.

Kansanryhmään kohdistuva viha ja kosto ovat hyvin erityyppisiä motiiveja. Kyseiset motiivit käsitellään kuitenkin samassa luvussa, sillä molempia motiiveja tarkastellaan samankaltaisessa viitekehyksessä ja molempia lähestytään tunnehistoriallisesta näkökulmasta. Lähteistä etsitään viitteitä kostonhalusta ja lähteiden antamaa vastusta vastusta tarkastellaan sen historiallisessa viitekehyksessä. Kosto vaikuttaa olleen täysin hyväksyttävä lähtömotiivi ja sitä käytettiin hyväksi eri osapuolten vaikuttamispyrkimyksissä.

*Toverit, te olette vieraalla maalla, vastoinikäyminen sotassa toi teidät tänne, te tiedätte mitä monen teiden Isille, Siskoille, veljille on voittaja tehnyt. Jos tapaatte niitä vihollisia kenen kautta olette täällä, tehkää samoin kun heillä ei ollut anteeksi antaa, niin älkää teidän antako anteeksi.*¹⁷³

Näin puna-armeijan suomalaisia motivoitiin taisteluihin Virossa. Lainauksesta käy ilmi, että kaikille puna-armeijassa olleille oli tehty selväksi Suomen sisällissodan aikaiset ja jälkeiset tapahtumat. Joukoille korostettiin, että vastassa on suomalaisia. Suomesta Vieroon lähteneille joukoille ei yleisesti kerrottu vastassa olevan Suomen sisällissodassa punakaarteissa taistelleita suomalaisia. Koston halu ei siis ole voinut kohdistua heihin. Motiivina halu kostaa kohdistui siis bolševismiin yleisesti.

¹⁷³ Juhana Toijasen muistelmat. Keräelmä 1994. Sidos 129. MT. TA.

Käytetyssä lähdemateriaalissa se tulee esiin kahdessa tapauksessa. Loviisalainen mies ei kerro ikäänsä tai ammattiaan kertoo että hänellä ei ole varaa vaatteisiin tai saappaisiin, mutta olisi muuten valmis lähtemään. Sisällissodan (*under det röda upproret i Finland*) hän oli liittynyt valkoisiin, mutta hänet oli vangittu pian ja oltiin viemässä Lahteen. Saksalaiset kuitenkin vapauttivat hänet. Tämän jälkeen hän oli sairastunut eikä voinut mennä armeijaan, nyt hän kuitenkin haluaa tehdä tilit selviksi punaisten kanssa *och önskar nu att slippa och betala de röda för gammal ost*.¹⁷⁴ Tässä tapauksessa motiivissa saattaa olla kyse klostosta ja se vaikuttaa jopa todennäköiseltä, etenkin jos hän kokee bolshevismien syynä hänen köyhyyteensä ja sairastumiseensa.

*Haluaisin matemaattisten aineiden opintojeni vuoksi päästä, mikäli mahdollista, tykistöön, osaksi myös siitä syystä, että jonkun verran heikko näköni tekee kiväärin käytön varsinkin pitemmillä matkoilla epävarmaksi.[...]Olisi bolshevikeille maksettava vanhoja velkoja - isäni murhattiin viime keväänä Kouvolassa - ja tästä syystä olisin valmis viipymättä lähtemään.*¹⁷⁵

Kostonhalua siis esiintyi, mutta ensisijaisena motiivina se ei ollut kovinkaan yleinen. Toissijaisena motiivina se sekoittuu yleisesti bolševismia kohtaan tunnettuun vihaan, eli on epäselvää onko kyseessä kosto tai ideologinen syy.

4.6 Taloudelliset syyt

Eturahaa Smk 2,000 turkit ja ruoka. Jos on niin ehdot pyydän minulle ilmoittamaan... sitten huomautan että jos ei ole ehdot kuten ilmoitan niin en pyri ollenkaan.

Nälkää ja heikkoa taloustilannetta pidetään monesti yhtenä syynä Suomen sisällissotaan. Tuomas Hopun mukaan taloudelliset syyt olivat merkittävin motiivi suomalaisvapaaehtoisten värväytymiselle Venäjän armeijaan ensimmäisen maailmansodan alussa ja Lackmannin mukaan jopa Saksaan lähteneitä tulevia jääkäreitä houkutteli taloudelliset mahdollisuudet. Ei ole siis ihme, että Hovi ja Joutsamo vaikuttavat hieman yllättyneeltä tutkimustuloksestaan: vain 4,7 % ilmoitti palkan houkutelleen ja olleen ensisijainen syy lähdölle Viroon. Sisällissota oli kuitenkin romahduttanut Suomen talouden entisestään ja kurjuus oli vain lisääntynyt sisällissotaa edeltävästä tasosta.

¹⁷⁴ Palvelukseen halukkaiden tiedustelu ja ilmoittautumiskirjeet F6.VAP.

¹⁷⁵ Palvelukseen halukkaiden tiedustelu ja ilmoittautumiskirjeet F6.VAP.

Helsingin taloudellinen tila käy ilmi kunnalliskertomuksesta. *Mielenkuuhu* oli tukahduttanut työhalun. Kesällä kaupungissa oli ollut mahdotonta suorittaa erittäin raskaita töitä ja työteho oli vähäinen *elintarpeiden* puutteesta johtuen. Jopa miehille oli jouduttu tarjoamaan hätäaputöitä, vaikka ne oli aluksi tarkoitettu vain naisille.¹⁷⁶ Tilanne oli kuitenkin kohentumassa. Ensimmäisten vapaaehtoisten lähtöä edeltävänä päivänä lehdissä kerrottiin, että jauhokauppoihin oli tulossa myyntiin jauhoja. Hiivaa ei olisi kuitenkaan vielä pitkään aikaan saatavilla, *joten on turha lisätä tungosta jauhomyymälöissä sitä kyselemällä.*¹⁷⁷

Vapaaehtoisille luvattiin asustus, elatus ja majoitus. Sotilaalle tarjottiin 300 Suomen markan kuukausikorvausta. Upseereille maksettiin enemmän.¹⁷⁸ Vertailun vuoksi Helsingin kaupunki maksoi työläiselle 550 markkaa viikossa, neljästä viikosta siis 2200 Smk.¹⁷⁹ Palkan houkuttelevuutta nosti kuolemantapauksissa omaisille luvattu korvaus. Suomen lisäksi taloudellinen tilanne oli katastrofaalinen Venäjällä ja Virossa. Etenkin Neuvosto-Venäjällä monet suomalaispakolaiset kokivat puna-armeijaan liittymisen ainoana keinona selviytyä hengissä. He eivät kuitenkaan värväytyneet lähteäkseen Viroon.

Suomesta Viroon lähtijöiksi värväytyneet kokivat palkan vain harvoin ensisijaiseksi motiiviksi, mutta palkka ei ollut merkityksetön. Sen osoittaa miehistön suhtautuminen palkanmaksun viivästymiseen ja/tai palkan maksuun Suomen valuuttaa heikommassa rahayksikössä.

Lähdeaineisto osoittaa, että palkka ei ollut ainoa taloudellinen tekijä joka motivoi lähtijöitä. Värväystoiminta antoi ymmärtää, että lähtemällä saattoi osoittaa kansalaiskelpoisuutensa ja rohkeutensa. Traditio antoi ymmärtää, että ulkomailla sotineet miehet nauttivat yhteisön arvostusta ja kunnioitusta. Monet lähtijät toivoivat kehittyvänsä ammatissaan tai kouliintuvansa ammattiin vapaaehtoisuutensa myötä. Kysymys: Houkutteliko palkka, ei kerro kaikkea henkilöiden taloudellisesta motiivista. Henkilöiden toive sosiaalisesta noususta on puolestaan vaikea osoittaa. Tämän kaltaisista toiveista jäi kuitenkin vahva epäily.

¹⁷⁶ Kaupungin yleisten töiden hallitus. Kunnalliskertomus 1918. HKA.

¹⁷⁷ Elintarvikeasiaa HS 28.12.1918.

¹⁷⁸ Helanen 1921 välikirja s.111.

¹⁷⁹ Kaupungin yleisten töiden hallitus. Kunnalliskertomus 1918. HKA.

4.7 Muut syyt

Ensimmäisessä maailmansodassa raaistuneet sotilaat olivat kansainvälisessä tutkimuksessa aikaisemmin suosittu selitys sodan jälkeiselle väkivallalle Euroopassa. Uudempi tutkimus on kyseenalaistanut väitteen. Suomalaisvapaaehtoisten osallistumista Viron vapaussotaan ei ole tarkasteltu tästä näkökulmasta. Suomi ei myöskään varsinaisesti ollut ensimmäisen maailmansodan osapuoli, vaikka sotaan osallistui runsaasti suomalaisia eri maiden armeijoissa. Suomi kuitenkin ajautui veriseen sisällissotaan ensimmäisen maailmansodan aikana ja se on saattanut raaistaa erinäisiä yksioita, ryhmiä tai yhteiskuntaa. Sisällissodan jälkeinen aika on tilastollisesti ollut itsenäisen Suomen rauhanajan väkivaltaisinta aikaa.

Esimerkiksi vuonna 1921 eräs jääkäriluutnantti pidätettiin Vaasassa hänen kuljettua humalassa sapelin kanssa kadulla. Pidätettynä hän murhasi kaksi poliisia, sillä hän luuli, että bolševikit olivat vanginneet hänet. Puolustus vetosi ”patologiseen humalatilaan”. Samaan vetosi myöhemmin eräs toinen kaksoismurhaaja. Häntä tutkinut psykiatri koekeli väitteen paikkaan pitävyyttä juottamalla epäilylle konjakkia. Mies oli aluksi hilpeä, mutta lopulta hän raivostui niin, että hakkasi silmittömällä raivolla hoitajan verille. Hän kuvitteli olleensa jälleen Viron vapaussodassa vihollisten saartamana.¹⁸⁰

Olettamana raaistuminen on ongelmallinen. Kukaan ei luonnollisesti ilmoita sitä motiivikseen sillä se on enemmänkin toimintatapa kuin motiivi. Ilmiönä se on kansainvälisessä historiallistieteellisessä keskustelussa niin keskeisellä sijalla, että se on otettava huomioon tässä tutkimuksessa. Yhden luvun mittainen käsittely ei todennäköisesti riitä aiheen lopulliseen selvittämiseen, mutta se voi toimia keskustelun alkuna.

Narvan ja Marienburgin valtaukset kautta olivat Viron vapaussodan eniten kuolonuhreja vaatineet taistelut ja niihin osallistui paljon suomalaisia. Narvan valtaus tammi-kuussa 1919 oli yksi sodan raaimmista taisteluista. Suomalaisista taisteluun otti osaa Viron hallituksen alaisuudessa toiminut ensimmäinen suomalainen vapaajoukko ja erinäisiä Neuvosto-Venäjän puna-armeijan alaisuudessa toimineita suomalaisosastoja. Puna-armeijan kolmas suomalainen kommunistirykmentti oli osallistunut jo aikai-

¹⁸⁰ Aamulehden verkkosivut: *Lapsia roskiksissa ja tappoja lähes joka päivä – 1920-luvun Suomi oli raaka, mutta oikeus lempeä.*

semmin taisteluihin itäisessä Virossa ja se sai vahvistukseksi Uuno Malmbergin johtaman osaston, johon kuului noin 360 miestä sekä myöhemmin suomalaisia lisävahvistuksia niin, että joukkoon kuului kaikkiaan 1300 miestä. Heidän johtajaan toimi Nikolai Tjurin. Narvan Joensuussa oli Henrik Tenderin johtama virolais-suomalainen tykistöpatteri ja punainen itämeren laivasto, missä palveli noin 250–300 suomalaista.¹⁸¹

Viron hallituksen joukkojen saapuessa Narvan lähistölle mukana oli virolainen maahanlaskupataljoona, britannialainen laivasto-osasto ja majuri Ekstömin johtama joukko. Kaupungin ympäristössä olleet puna-armeijan joukot lyötiin hajalle ja niitä koottiin yhteen Narvassa. Pietarista lähetettiin Narvaan lisävoimia, jotka koostuivat ”Rahjalaisista”, eli joukon perustan muodostivat helsinkiläiset punakaartilaiset. Itse Narvan taistelu oli erittäin sekava ja se käytiin pimeässä. Suomalaiset eivät aina tunnistanee samaa kieltä puhuvia vihollisiksi ja luulivat näitä omiksi joukoiksi. Puna-armeijan suomalaiset ja venäläiset sotilaat pyrkivät pakenemaan kaupungista. Narvaan harhautui vielä yksi suomalaisista ja ruotsalaisista koottu puna-armeijan pataljoona, joka ei tiennyt kaupunkia vallatuksi ja satoja sotilaita menehtyi. Tässä joukossa oli kahdeksantoistavuotias viipurilainen Juhana Toijanen. Joukko saapui avonaiselle torille.

Lukuisat konekiväärit kylvivät kuolemaa; tiiviinä ryhminä avonaisella torilla seisovalle pataljoonalla ei ollut suojautumisen mahdollisuuksia. Alussa ei ollut edes selvää mistä vihollinen tulittaa. Muutaman minuutin päästä syntyi verinen käsirysy. Väijytyksessä ollut vihollinen ryntäsi torille. Nähtyään vihollisen harvalukuinen eloon jäännyt ryhmä ryhtyi vimmattuun puolustukseen. Mukana olleet kertoivat, että suomalaisia tapettiin pistimin, puukoin, katukivin ja kirvein. Ampumaan ei puolin eikä toisin kyetty. Pataljoonasta pelastui parikymmentä miestä. Heidän onnistui tekeytyä kuolleiksi ja myöhemmin paeta.¹⁸²

Muutaman minuutin päästä syntyi verinen käsirysy. Väijytyksessä ollut vihollinen ryntäsi torille. Nähtyään vihollisen harvalukuinen eloon jäännyt ryhmä ryhtyi vimmattuun puolustukseen. Mukana olleet kertovat, että suomalaisia tapettiin pistimin, puukoin, katukivin ja kirvein. Ampumaan ei puolin toisin kyetty. Pataljoonasta pelastui parikymmentä miestä. Heidän onnistui tekeytyä kuolleiksi ja paeta.¹⁸³

¹⁸¹ Geust 2004 s. 140–142; Harjula 2006 s.122–127. Tämä suomalaisten runsas määrä on niin harvoin esillä, että se on syytä tuoda esiin tässä tutkimuksessa.

¹⁸² Juhana Toijasen muistelmat. Keräelmä 1994. Sidos 129. MT. TA.

¹⁸³ Front 1970 s.58–62.

Juhana Toijanen kuului näihin harvoihin, jotka jäivät henkiin Narvan verilöylynä tunnetusta tapahtumasta. Hän piiloutui ensin käymälään ja tämän jälkeen talliin. Hän oli lamaannuksissa kun kuuli vihollissotilaiden kulkevan etsimässä paenneita. Laukauksia kajahteli tuntikausia. Hän luuli kuolevansa. *Mutta ihme tapahtui, äänet kaikkosivat, minä jäin ainakin toistaiseksi, henkeni oli hiuskarvan varassa. Tämä on uskomatonta. Tätä olen ajatellut, ja pohtinut perästä päin, ja usein.* Aamun tullen Toijanen onnistui hiipimään ulos Narvasta, rintamalinjan väärälle puolen. Hän jäi Viron armeijan vangiksi ja vietti kolme vuotta sotavankina.¹⁸⁴

Monien motiivit jäivät tässä tutkimuksessa selvittämättä, mutta eräs tutkimuksen aikana havaittu seikka on syytä tuoda esiin. Kaikki aikakauden useisiin konflikteihin osallistuneet eivät lähteiden perusteella sovi lokeroitaviksi esimerkiksi ”kansallisromanttisiin vapaussotureihin” tai ”ammattiseikkailijoihin”. Lähteiden perusteella he suhtautuvat asioihin hyvin käytännönläheisesti ja vailla lähteistä ilmeneviä tunteita. Neizel ja Welter käyttävät termiä autotelinen väkivalta, eli väkivaltaa väkivallan vuoksi. Tällainen motiivi hyvin vaikea ymmärtää ja se herättää voimakkaita tunteita, kuten epäuskoisuutta ja pelkoa ihmisissä. Tämä tutkimus ei perehdy niin syvälle ihmisen synkkään mieleen, mutta siinä tuodaan esiin yksi havainto asiasta mahdollista jatkotutkimusta varten.

Psykologia liittää autotelisen toiminnan ”flow-tilaan”, missä tekeminen on sen tarkoitus. Pääsääntöisesti tilaa pidetään positiivisena ja luovana. Hyvät tulokset motivoivat henkilöä entisestään yhä parempiin suorituksiin. Ajatus, että ihminen tappaisi koska on hyvä tappamaan, on äärimmäisen synkkä. Voi kuitenkin pohtia kokeeko sotilas tappamisen ensisijaiseksi tehtäväkseen. Tässä tutkimuksessa käytetyistä lähteistä päätellen useimmille tappaminen ei ollut päämäärä vaan seuraus. ”Me voitimme ja ´polsut´ jättivät meille kasan ruumiita.” Mahdolliset moraaliset ongelmat siis sysättiin vastapuolelle.

Useimmat kokivat olleensa hyviä sotimaan ja kaikki hyvin sotineet eivät päätyneet muihin konflikteihin.

¹⁸⁴ Juhana Toijasen muistelmat. Keräelmä 1994. Sidos 129. MT. TA.

*Tuntui vähän omituiselta luopua iäksi kivääristä, jonka turvissa niin monta uhkarohkeaa retkeä on tehty, jolla niin moni ihmissielu on ruumiista irrotettu, iäisyyteen passitettu.*¹⁸⁵

Järvi-Haavisto luopui iäksi kivääristä ja ryhtyi viljelemään maata eikä hänestä tullut ympäri maailmaa taistelevaa vapaussoturia. Suurin osa toimi hänen tavallaan eikä osallistunut muihin konflikteihin muualla Euroopassa tai Karjalassa. Moni kuitenkin osallistui ja autotelineen toiminta voisi selittää joidenkin halukkuutta.

¹⁸⁵ 2.4.1919. Yrjö Järvi-Haaviston kalenteri vuodelta 1919. Pk-1841. KA.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää suomalaisvapaaehtoisten lähtömotiiveja Viron vapaussotaan talvella 1918–1919. Aiheesta on tehty haastatteluihin perustuva tutkimus Turun yliopiston toimesta vuonna 1970. Tuolloin tutkijat Olavi Hovi ja Timo Joutsamo suhtautuivat hieman epäillen tutkimustuloksiinsa. Myöhemmin esimerkiksi Suomen sotasurmat projektiin osallistunut Iiris Heino on peräänkuuluttanut lisää motiiveihin keskittyvää tutkimusta. Meille on tärkeää tietää miksi tuhannet nuoret lähtivät vapaaehtoisesti ulkomaille sotimaan.

Tutkimus kiinnitti huomiota siihen, että Viron vapaussodan taisteluihin osallistui noin viisituhatta suomalaista, eikä noin 3700 kuten usein virheellisesti kerrotaan. Sotaan osallistui noin 1300 Neuvosto-Venäjän puna-armeijaan värväytynyttä suomalaista. He eivät värväytymishetkellä tienneet joutuvansa Viroon ja heidän lähtömotiiviaan ei täten voida selvittää. Kieltäytyminen Viroon lähdöstä olisi todennäköisesti johtanut kuolemantuomioon. Puna-armeijaan värvätyt suomalaiset olivat pääosin pakolaisia ja heikko taloudellinen tilanne oli merkittävin syy värväytymiseen. Puna-armeijaan liittyi kaiken kaikkiaan noin 10 000 suomalaista. Suurin osa heistä värväytyi enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti. Heidän osaltaan jatkotutkimuksen tarve on huomattava.

Viron hallituksen alaisissa joukoissa taistelleiden lähtömotiivit olivat moninaiset ja useimmissa tapauksissa lähtöön liittyi useampia motiiveja. Valtaosa lähteistä ei kerro motiiveista mitään. Selvitetyistä syistä yleisin oli auttamisen halu. Useimmat kokivat, että virolaiset ovat suomalaisten veljeskansaa, jota uhkasi tuho, mikäli Neuvosto-Venäjä valloittaisi Viron. Muita merkittäviä vaikuttimia olivat seikkailunhalu ja velvollisuuden tunne. Monet pelkäsivät, että Viron myötä sosialistinen vallankumous uhkasi muuta Eurooppaa ja sitä kautta myös Suomea. Värväystoimintaa tukenut tiedotustoiminta vahvisti tuota pelkoa. Pelko ruokki vihaa ja voidaan puhua tietynlaisesta antibolševistisestä maailmankatsomuksesta. Tulkintani mukaan pelko oli helpompi kohdata liittymällä urheudesta ja rohkeudesta tunnettuun joukkoon. Oikeutettuun ja yhteiskunnallisesti hyväksyttyyn sotaan osallistuminen tarjosi mahdollisuuden sosiaaliseen arvonnousuun. Monet myös toivoivat saavansa ammatillista hyötyä matkasta.

Tutkimustulos on samansuuntainen kuin aikaisemmissa tutkimuksissa ja syventää niiden antamaa käsitystä suomalaisvapaaehtoisten motiiveista. Erot selittyvät tässä tut-

kimuksessa tarkentuneilla tutkimuskysymyksillä. Suurin ero on, että taloudelliset syyt olivat aikaisemmin oletettua merkittävämpi motiivi.

Hovi ja Joutsamo epäilivät, että ”ryssänviha” olisi ollut heidän tutkimustulostaan merkittävämpi motiivi, mutta tämä tutkimus osoittaa, että venäläisviha ei ollut merkittävä lähtömotiivi, vaikka moni lähtijöistä suhtautui huomattavan kielteisesti venäläisiin. Monia etnisiä ryhmiä kohtaan tunnettiin epäluuloa, mutta eniten väkivaltaa suomalaisien toimesta kohdistui Puna-armeijassa olleisiin suomalaisiin. Pelko ja viha olivat voimakkaasti läsnä tutkimuksessa ja pelko saattaa selittää siviilien suurta määrää ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Euroopan aseellisissa konflikteissa.

Ystäväpiirin vaikutus oli suuri ja Suomen sisällissodassa syntyneellä vahvalla siteellä taistelijoiden välillä oli huomattava. Voittajien puolella olleet vaikuttavat olleen halukkaampia uusiin taisteluihin ja heidän itseluottamuksensa omaan kyvykkyyteen taistelijoina oli merkittävä. Vahva side loi joukkoihin eräänlaisen alakulttuurin joka synnytti ristiriitoja sodanjohdon ja miehistön välille. Vahva yhteishenki aiheutti myös ongelmia vapaaehtoisjoukkojen ja paikallisväestön kohtaamisissa, usein ongelmiin liittyi runsas alkoholinkäyttö ja ryöstely. Vapaus ja veljeys toistui käytetyssä lähdeaineistossa.

Niin kutsuttujen ammattiseikkailijoiden tai vapaustaistelijoiden motiivit eivät täysin selvinneet. Viha bolševismia kohtaan yhdisti monia mutta tutkimus toi esiin, että toiminta itsessään olisi motivoinut heitä. Tämän kaltainen motiivi tarvitsee lisää tutkimusta ja se voisi selittää laajemmin eräiden ihmisten toimintaa aikakauden muissa konflikteissa. Ideologiana vakaumuksellinen antibolševismi on häilyvä sillä se ei sinällään sisällä minkäänlaista yhtenäistä tai edes samansuuntaista ideologiaa. Joukkoon kuuluva voi olla kiihkeä sosialistisvallankumouksellinen tai äärikonservatiivinen monarkisti. Tämän vuoksi bolševisminvastaisuus yhdisti niin monia. Tuo yhtenäisyys ei kuitenkaan kantanut kovin pitkälle.

Moni seikka yhdistää Viron vapaussotaa ja muita saman aikakauden eurooppalaisia konflikteja ja tässä tutkimuksessa saatuja tietoja voidaan käyttää hyväkseen laajemmassa kansainvälisessä tutkimuksessa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Euroopan väkivaltaisuuDET olivat usein yhteydessä sosialistiseen vallankumoukseen ja vastavallankumoukseen. Lisäksi siihen liittyi rajaseutujen etninen ja kansojen välinen väkivalta. Näitä kaikkia väkivallan muotoja esiintyi myös Virossa. Siviilien runsas osallis-

tuminen aseelliseen toimintaan yhdistää aikakauden konflikteja ja tekee siihen kohdistuvan lisätutkimuksen erittäin tarpeelliseksi.

Viron vapauttamisen päätoimikunta kykeni lyhyessä ajassa värväämään huomattavan asejoukon. Organisaatio oli laaja ja siihen osallistui paljon eri taustoista tulevia henkilöitä. Erityisesti värväys- ja tiedotustoiminta oli tehokasta ja se vetosi laajaan joukkoon. Osin tästä syystä vapaaehtoisjoukkoihin liittyi paljon epätavanomaisia taistelijoita, kuten huomattavan nuoria ja jopa lapsia. Nuorten suurta määrää ei pidetty ongelmallisena, vaan se oli osoitus ”isänmaallisesta innostuksesta”. Erityisesti majuri Hans Kalmin rykmenttiin kuuluville nuorille annettiin ideologista koulutusta. Sotaan osallistuminen saatettiin jopa nähdä tietynlaisena kasvatuksellisenä kokemuksena. Kaiken kaikkiaan Viron vapaussotaan hakeutui taustaltaan hyvin hajanainen joukko ja henkilökohtaisten motiivien kirjo oli valtaisa.

Suomen, Viron tai monen muun maan itsenäisyys ei ollut itsestäänselvyys ensimmäisen maailmansodan voittaneille maailmanpolitiikan suurvalloille. Etenkin Britannian päätaivoitteena oli syrjäyttää bolshevismi ja palauttaa Venäjän suurvalta-asema. Britannian suurvaltapolitiikan tukijoiksi suomalaiset ja baltit toki kelpasivat, mutta ajatus itsenäisestä Suomesta saati itsenäisistä baltinmaista oli brittipoliitikoille ja –diplomaateille vieras vielä talvella 1918–1919. Viron vapaussodan loppuvaiheessa Iso-Britannia tyytyi luomaan ”puskurivyöhykkeen” Neuvosto-Venäjän rajoille. Lähteistä ei käy ilmi, että Ison-Britannian joukot olisivat käyttäytyneet erityisen raastavi Viron vapaussodassa. Oikeastaan päinvastoin, britit vaikuttavat välttäneen suoraa aseellista toimintaa ja yhteenottoja vihollisen kanssa. Arvelen tämän johtuvan sisäpoliittisista syistä, Britannia oli menettänyt maailmansodassa valtavan määrän miehiä, eikä se tämän vuoksi halunnut menettää lisää (englantilaisia) ihmishenkiä. Aseita Iso-Britannia sen sijaan lahjoitti runsaasti ja osallistui esimerkiksi Suomessa koottujen joukkojen kuljetukseen Viroon. Tällainen vakinaisten asevoimien haluttomuus osallistua konflikteihin johti käsitykseni mukaan siihen, että siviilit tarttuivat aseisiin. Mikäli Britannia olisi heti suostunut Viron väliaikaisen hallitukseen pyyntöön miehittää maa, Viroon tuskin olisi lähtenyt asejoukkoja Suomesta.

Neuvosto-Venäjä halusi ensisijaisesti estää Venäjän valkoisia joukkoja käyttämästä Viron rautatieverkostoa hyväkseen Pietariin kohdistuvissa hyökkäyksissä. Toiseksi Neuvosto-Venäjän johto halusi tukea Saksan ja Itävalta-Unkarin sosialistisia vallankumouk-

sia. Virolla itsessään ei ollut heille merkitystä, sillä he arvelivat Virosta tulevan sosialistinen kun, Neuvosto-Venäjä, Neuvosto-Saksa ja Neuvosto-Itävalta-Unkari muodostaisivat valtioliiton.

Viron vapaussota ei johtunut yhteiskunnan raaistumisesta sodan seurauksena, vaan sodan syyt olivat tulkintani mukaan geo-/suurvaltapoliittiset. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että ensimmäinen maailmansota ja/tai Suomen sisällissota ei olisi raaistanut yksittäisiä vapaaehtoisia tai että kyseiset sodat eivät olisi vaikuttanut heidän motiiveihinsa osallistua vapaaehtoisena aseelliseen toimintaan. Etenkin Suomen sisällissodassa käytetyt kansainvälisten sopimusten vastaiset sotavankien teloitukset toistuivat suomalaisten toimesta myös Viron vapaussodassa. Harjoitettu väkivalta oli kuitenkin kuolonuhreilla mitattuna huomattavasti vähäisempää kuin Suomen ja Venäjän sisällissodissa.

Pro gradu tutkielmani tuo esiin jatkotutkimuksen tarpeen. Tutkimusta olisi laajennettava koskemaan kaikkia aikakauden konflikteja ja olisi selvitettävä kuinka niihin osallistunut onnistuivat sopeutumaan rauhanajan yhteiskuntaan. Tällöin tutkimuksen pääpainona ei olisi motiivit. Motiiveihin keskittyvä jatkotutkimus voisi puolestaan etsiä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia eri aikoina vapaaehtoisena ulkomaille sotimaan lähteneiden motiiveissa.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistot:

Kansallisarkisto (KA)

Viron Avustamisen Päätoimikunnan arkisto (VAP)

Pienkokoelmat (PK)

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA)

Viro (-1923) 7E

Neuvostoliitto: -Valkoiset venäläiset 1918–20 12L

Neuvostoliitto 1918–1919 8-24) 12L

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Kunnalliskertomus 1918

Työväen arkisto (TA)

Muistitietotoimikunta (MT)

Brages pressarkiv

Finland och utlandet år 1918

Kirjallisuus:

Gerwarth, Robert ja John Horne, John (toim.): *Sodasta rauhaan. Väkivallan vuodet Euroopassa 1918–1923* Vastapaino 2013. Alkuteos *War in Peace: Paramilitary Violence after the Great War, 1917–1923*. Oxford University Press 2012. ISBN 978-951-768-413-2.

Front, Hjalmar: *Kremlin kiertolaisia. Muistelmia monivaiheisen elämän varrelta*. Alea-Kirja oy. Forssa 1970.

Harjula, Mirko: *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917–1922*. Suomen Kirjallisuuden Seura. 2006. ISBN 951-746-742-7.

Heino, Iiris: Hinnalla hengen ja veren: suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Helsingin yliopiston historian laitos. 2000. ISBN 951-459-379-0.

Helanen, Vilho. *Suomalaiset Viron vapaussodassa*. Kustannusyhtiö Kirjan kirjapaino. Helsinki 1921.

Hoppu, Tuomas: *Historian unohtamat. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän armeijassa I. maailmansodassa 1914–1918*. SKS. Tampere 2005. ISBN 951-746-804-0.

Hoppu, Tuomas: *Sisällissodan naiskaartit. Suomalaisnaiset aseissa 1918*. Gummerus 2017. ISBN 978-951-24-0559-6.

Hovi, Olavi ja Joutsamo, Timo. *Suomalaiset heimosoturit Viron vapaussodassa ja Itä-Karjalan heimosodissa vuosina 1918 – 1922*. Turku 1971.

Jalonen, Jussi: *Vapaaehtoiset. Viisi tarinaa vieraisiin sotiin osallistuneista suomalaisista*. Oy Amanita Ltd. 2015. ISBN 978-952-5330-74-8.

Kahk, Juhan ja Siilivask, Karl: *Eesti SNT.n historia*. (suom. Ester Püvi). Periodika Tallinna 1978.

Keskisarja, Teemu; *Viipuri 1918*. Siltala. Helsinki. ISBN 978-952-234-187-7.

Kinnunen, Tiina ja Kivimäki, Ville (toim.): *Ihminen sodassa. Suomalaiskokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva Kustannus OY. 2006. ISBN 952-5591-50-6.

Lackman, Matti: *Jääkärien tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta?* Otavan Kirjapaino Oy 2000. ISBN 951-1-16158-X.

Mawdsley, Evan: *The Russian Civil War*. University of Glasgow. 1987.

Neitzel, Sönke; Welzer, Harald: *Sotilaat – Taistelemisesta, tappamisesta ja kuolemisesta (Soldaten. Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben)*. Kääntänyt Mervi Ovaska. Gummerus kustannus Oy, 2011. ISBN 978-951-20-8608-5.

Niinistö, Jussi ja Mattila, Jukka I: *Pohjan Pojat. Kuvahistoria suomalaisen vapaaehtoisrykmentin vaiheista Viron vapaussodassa 1919*. Lak-kustannus. Helsinki 1999. ISBN 951-98147-0-1.

Polvinen, Tuomo: *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 II. Toukokuu 1918 – joulukuu 1920*. WSOY. Helsinki 1971.

Pursiainen, Christer: *Trotsky*. Gummerus Kustannus Oy. Helsinki 2012. ISBN 978-951-20-90204

Raun, Toivo: *Viron historia*. (suom. Heidi Järvenpää alkuperäisteoksesta). *Estonia and the Estonians*. Leland Stanford Junior University 1987. Otava 1989. ISBN 951-1-10610-4.

Roselius, Aapo: *Amatöörien sota. Rintamataisteluiden henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2006. ISBN 952-5354-92-X.

Sainio, J.E: Pohjan Pojat Virossa. Kuvauksia suomalaisten osanotosta Viron vapaustaisteluun. Helsingin Sentraalikirjapano 1919. Uudelleenjulkaissut Salakirjat. ISBN 978-952-5774-42-9.

Sarkamo, Ville 2011: *Karoliinien soturiarvot. Kunnian hallitsema maailmankuva Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun alussa*. Jyväskylä University Printing House. ISBN 978-951-39-4533-6 (PDF).

Ylikangas, Heikki: *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvas Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö 1993. ISBN 951-0-18897-2.

Vahtola, Jouko: *Nuorukaisten sota. Suomen sotaretki Aunukseen 1919*. Otava. Keuruu 1997. ISBN 951-1-14850-8.

Westerlund, Lars (toim.): *Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2004. ISBN 952-5354-48-2.

Zetterberg, Seppo: *Suomi ja Viro 1917-1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun*. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1977. ISBN 951-9254-11-0.

Artikkelit:

Balkelis, Tomas: *Kansalaisista sotilaita: Baltian maiden maanpuolustusjärjestöt ensimmäisen maailmansodan jälkeen*. Teoksessa Gerwart & Horne (toim.) 2013.

Eichenberger, Julia: *Sotilaista siviilejä, siviileistä sotilaita: Puola ja Irlanti ensimmäisen maailmansodan jälkeen*. Teoksessa Gerwarth & Horne (toim.) 2013.

Gentile, Emelio: *Poliittinen väkivalta Italiassa: Fasismien perusteet ja totalitarismin synty*. Teoksessa Gerwarth & Horne (toim.) 2013.

Laulajainen, Leena: *Aino Mälkönen - Sotilas (neiti)*. Inkerin kulttuurikanava, Inkerin kulttuuriseurauksen jäsenlehti 2/2009.

Leino-Kaukiainen, Pirkko 2004: *Turkin sodan tuntematon sotilas*. Historiallinen aikakauskirja 102 (2004) : 4, 4. artikkeli.

Mainio, Aleks. *Eteläisen alueen tiedusteluosasto ja Viron vapaussota*. Sotahistoriallinen aikakauskirja 30. Helsinki 2010. ISSN 0357-816X.

Rosenberg, William: *Poliittinen väkivalta Venäjän sisällissodassa 1918–1920*. Teoksessa Gerwarth & Horne 2013.

Salomaa, Markku: *Suomalaisrykmentit Venäjän kansalaissodassa*. teoksessa Sotahistoriallinen aikakauskirja 12.(s.7–45) (toim. Elfvengren, Eero ym.) Helsinki 1993 ISSN 0357-816X

Scott, Ben: *The Orgin of the Freikorps: A Reevaluation*. University of Sussex Journal of Contemporary History, 1 (2000)

Sibul, Eric A: *Logistical Aspects of the Estonian War of Independence, 1918-1920*. Baltic Security and Defence Review. Volume 12, issue 2, 2010

Ylönen, Juuso. *Sivistyksen etuvartio vai rosvojoukko – lehdistön suhtautuminen suomalaisiin vapaaehtosiin Viron vapaussodassa 1918–1919*. Sotahistoriallinen aikakauskirja 30. Helsinki 2010. ISSN 0357-816X.

Geust, Carl-Fredrik: *Venäjän sisällissodassa surmaansa saaneet suomalaiset punakaartilaiset*. Teoksessa: Westerlund, Lars (toim.): *Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa* . Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2004. ISBN 952-5354-48-2.

Opinnäytetyöt:

Leino, Vesa: *Oikeudenhoito suomalaisessa vapaaehtoisjoukossa Viron vapaussodassa 1919.*

Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. 2001.

Sanomalehdet:

Helsingin Sanomat 24.12.1918.

Viitattut verkkosivut:

Yle Uutiset, 30.10.2008 :*Uusi sotahistoria tutkii sodan inhimillisiä seurauksia.*

<http://yle.fi/uutiset/3-5753552>

Satakunnan kansan verkkosivut: *Väitetty amatsoni oli tätini.*

<https://www.satakunnankansa.fi/satakunta/vaitetty-amatsoni-oli-tatini-14072496/>

(luettu 9.8.2017)

Aamulehden verkkosivut: *Lapsia roskiksissa ja tappoja lähes joka päivä – 1920-luvun Suomi oli raaka, mutta oikeus lempeä.* <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/lapsia-roskiksissa-ja-tappoja-lahes-joka-paiva-1920-luvun-suomi-oli-raaka-mutta-oikeus-lempea-23928707/>

(luettu 10.9.2017)